

Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών

ΠΜΣ Δημόσια Ιστορία

Διπλωματική Εργασία

Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929
μέσα από τον Τύπο της περιόδου.

Μαρία Πετράκου

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Λήδα Παπαστεφανάκη

Λαύριο, Ιούλιος 2026

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο τον χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση της συγγραφέα/δημιουργού. Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών της δικαιωμάτων.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929
μέσα από τον Τύπο της περιόδου.

Μαρία Πετράκου

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Λήδα Παπαστεφανάκη

Καθηγήτρια οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Διδάσκουσα ΠΜΣ «Δημόσια Ιστορία», ΕΑΠ

Συν-επιβλέπων καθηγητής

Αθανάσιος Μποχώτης

Δρ νεότερης ιστορίας Πανεπιστημίου Κρήτης

Διδάσκων ΠΜΣ «Δημόσια Ιστορία», ΕΑΠ

Λαύριο, Ιούλιος 2026

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Ευχαριστώ θερμά την κ. Αήδα Παπαστεφανάκη για τις καίριες επισημάνσεις και την επιστημονική της καθοδήγηση στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω και στον κ. Αθανάσιο Μποχώτη για τις εύστοχες παρατηρήσεις του κατά τη διάρκεια της εξέτασης και τα θετικά του σχόλια που με τιμούν ιδιαίτερα.

Η εργασία αφιερώνεται στον Θοδωρή, τον Παναγιώτη και τους γονείς μου για την αγάπη και τη διαρκή υποστήριξή τους.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Φωτογραφία: Ηλίας Μπουργιώτης

«Μια ταπεινή ελιά στέκει ακόμη θαλερή στο σκληρό βιομηχανικό τοπίο του Τεχνολογικού Πολιτιστικού Πάρκου Λαυρίου. Μια ελιά, σημάδι μνήμης ενός από τους πιο σημαντικούς εργατικούς αγώνες»¹

¹ «Μνήμες Τόπων, Διήμερο φεστιβάλ του ΤΠΠΛ», National Technical University of Athens, αναρτήθηκε: 10/09/2024, <https://www.ntua.gr/en/schools/item/4231-mnimes-topon-diimero-festival-tou-technologikoy-politistikoy-parkou-lavriou>, προσπελάστηκε: 29/04/2026.

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει την απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου το 1929, εστιάζοντας στον τρόπο με τον οποίο το γεγονός αποτυπώθηκε και ερμηνεύθηκε από εφημερίδες διαφορετικής ιδεολογικής και πολιτικής τοποθέτησης. Η απεργία του 1929 αποτελεί σημαντικό σταθμό του ελληνικού εργατικού κινήματος του Μεσοπολέμου, καθώς ξέσπασε σε ένα ιδιαίτερα φορτισμένο πολιτικό σκηνικό, λίγους μήνες πριν από την ψήφιση του «Ιδιώνυμου» από την κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου. Η έρευνα βασίζεται στη συγκριτική ανάλυση πρωτογενών πηγών από τον ημερήσιο Τύπο της εποχής (κυβερνητικό/βενιζελικό, συντηρητικό/αντιβενιζελικό, αριστερό/κομμουνιστικό). Στόχος είναι να αναδειχθεί πώς η επιλογή των λέξεων, το αφήγημα και η ρητορική των εντύπων συνέβαλαν στη διαμόρφωση μιας συγκεκριμένης εικόνας για τους απεργούς και τα αιτήματά τους, μετατρέποντας τη δημοσιογραφική κάλυψη σε πεδίο ταξικής και ιδεολογικής σύγκρουσης. Σε θεωρητικό επίπεδο, η εργασία προσεγγίζει το ζήτημα μέσα από το πρίσμα της δημόσιας ιστορίας, εξετάζοντας πώς η αποτύπωση στον Τύπο λειτούργησε ως ο πρώτος μηχανισμός καταγραφής της μνήμης και διαμόρφωσης πολιτικών και κοινωνικών ταυτοτήτων. Στη συνέχεια, η εργασία εστιάζει στο παρόν, διερευνώντας πώς το γεγονός αυτό προσλαμβάνεται σήμερα, σχεδόν έναν αιώνα μετά. Εξετάζεται αν η μνήμη της απεργίας παραμένει εγκλωβισμένη σε ιδεολογικά πλαίσια ή αν αποτελεί συστατικό στοιχείο της συλλογικής ταυτότητας της πόλης «συνομιλώντας» με τις σύγχρονες προκλήσεις του κόσμου της εργασίας.

Λέξεις - κλειδιά

Απεργία Λαυρίου 1929, μεταλλωρύχοι, Μεσοπόλεμος, ιδεολογική χρήση του Τύπου, δημόσια ιστορία, τοπική ιστορία, συλλογική μνήμη, βιομηχανικός χώρος.

Abstract

Maria Petrakou, *The miners' strike of Laurium in February 1929 through the Press of the period*

The present study examines the miners' strike of Laurium in 1929, focusing on the way the event was depicted and interpreted by newspapers of different ideological and political orientations. The strike of 1929 constitutes a significant milestone for the Greek labor movement of the interwar period, as it broke out within a highly charged political climate, a few months prior to the vote on the Idionymon law by the government of Eleftherios Venizelos. The research is based on a comparative analysis of primary sources from the daily Press of the era (government/Venizelist, conservative/anti-Venizelist, leftist/ communist). The objective is to highlight how the choice of words, the narrative and the rhetoric of the publications contributed to the formation of a specific image regarding the strikers and their demands, transforming journalistic coverage into a field of class and ideological conflict. On a theoretical level, the study approaches the issue through the lens of public history, examining how the depiction in the Press functioned as the first mechanism for recording the memory and shaping political and social identities. Subsequently, the study focuses on the present, exploring how this event is perceived today, almost a century later. It examines whether the memory of the strike remains trapped within ideological frameworks or if it constitutes a constituent element of the city's collective identity, "in dialogue" with the modern challenges of the world of work.

Key-words

Laurium strike of 1929, miners, Interwar period, ideological use of the Press, public history, local history, collective memory, industrial space.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Συντομογραφίες/ ακρωνύμια

ΓΕΜΛ Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου

ΓΣΕΕ Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας

ΕΜΛ Εταιρεία Μεταλλουργείων Λαυρίου

ΕΜΠ Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

ΚΚΕ Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας

ΚΣΣ Κεντρικός Σοσιαλιστικός Σύλλογος (του Σταύρου Καλλέργη)

ΣΕΚΕ Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδας

ΤΠΠΑ Τεχνολογικό Πολιτιστικό Πάρκο Λαυρίου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	13
Η απεργία ως πολυδιάστατο αντικείμενο μελέτης	14
Ο Τύπος ως πηγή της Ιστορίας	14
Δημόσια ιστορία: Η ιστορία έξω από το ακαδημαϊκό αμφιθέατρο.....	16
Συλλογική μνήμη και χώρος	18
Φωτίζοντας τους «αόρατους» της ιστορίας: η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου (1929) ως άσκηση στο πεδίο της τοπικής ιστορίας.....	19
Η δομή της εργασίας	21
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Το ελληνικό εργατικό κίνημα κατά τον 19ο αιώνα	
1.1. Το εργατικό κίνημα στην Ευρώπη κατά τον 19ο αιώνα	24
1.2. Οι απαρχές του ελληνικού εργατικού κινήματος στο β' μισό του 19ου αιώνα – οι πρώτες συνδικαλιστικές οργανώσεις και οι πρώτες απεργίες	25
1.3. Οι πρώτες σοσιαλιστικές ομάδες στην Ελλάδα κατά το β' μισό του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα	26
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Το ελληνικό εργατικό κίνημα από τις αρχές του 20ού αιώνα μέχρι το 1929	
2.1. Το ελληνικό εργατικό κίνημα κατά την περίοδο 1910-1918	28
2.2. Προς τη δημιουργία της πρώτης συνδικαλιστικής οργάνωσης – Ίδρυση της ΓΣΕΕ	30
2.3. Το Α' Πανελλαδικό Σοσιαλιστικό Συνέδριο και η ίδρυση του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδας (ΣΕΚΕ)	31
2.4. Η Πρωτομαγιά του 1919 και η πρώτη διάσπαση της ΓΣΕΕ	32
2.5. Το ΣΕΚΕ σταδιακά σταθεροποιεί τη θέση του – Το Β' συνέδριο (Απρίλιος 1920)	33
2.6. Το ΣΕΚΕ στις εκλογές του Νοεμβρίου 1920.....	33
2.7. Το ΣΕΚΕ λίγο πριν και μετά από την κατάρρευση του μικρασιατικού μετώπου.....	34
2.8. Η μετονομασία του ΣΕΚΕ σε ΚΚΕ – Η δεκαετία του 1920	35

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Το εργατικό κίνημα στο Λαύριο

3.1. Ίδρυση της εταιρείας Hilarion Roux et Cie – Ίδρυση νεότερου Λαυρίου.....	37
3.2. Συνθήκες εργασίας μεταλλωρύχων – μολυβδίαση, η νόσος των μεταλλωρύχων.....	38
3.3. Η σοσιαλιστική οργάνωση του Σταύρου Καλλέργη στο Λαύριο	40
3.4. Φιλεργατική νομοθεσία, ταμεία αλληλοβοήθειας	41
3.5. Εργατικά σωματεία του Λαυρίου	44
3.6. Απεργιακές κινητοποιήσεις στο Λαύριο από τη δεκαετία του 1870 μέχρι τον Μεσοπόλεμο.....	46

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Η απεργία του 1929

4.1. Το πολιτικό πλαίσιο κήρυξης της απεργίας	49
4.2. Το κοινωνικό πλαίσιο κήρυξης της απεργίας - Τα αιτήματα των απεργών.....	50
4.3. Ο ρόλος του σωματίου Μεταλλευτών στην απεργία του 1929.....	51
4.4. Ο ρόλος του Δήμου Λαυρεωτικής στην απεργία του 1929.....	52
4.5. Τα γεγονότα της απεργίας.....	52
4.6. Η απεργία του 1929 στο βιβλίο <i>Με τα μάτια της μάνας μου</i>	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Η απεργία του 1929 στον Τύπο της περιόδου

5.1. Έναρξη της απεργίας – η δολοφονία του εργάτη Γ. Συρίγου στις 06/02/1929 – τα πρακτικά της συνεδρίασης της Βουλής (03/02/1929 – 10/02/1929)	57
5.2. Οι επαγγελματίες του Λαυρίου στο πλευρό των μεταλλωρύχων, υπομνήματα προς την κυβέρνηση και τη Γαλλική Εταιρεία για την ικανοποίηση των αιτημάτων των εργατών (11/02/1929 - 15/02/1929)	63
5.3. Οι απεργοί εμμένουν στον αγώνα τους, το τηλεγράφημα του Ελ. Βενιζέλου στις 21/02/1929 και η αντίδραση των απεργών (16/02/1929 – 27/02/1929)	65
5.4. Η σύλληψη της απεργιακής επιτροπής στις 27/02/1929 και οι αντιδράσεις των κατοίκων του Λαυρίου (28/02/1929 – 06/03/1929)	70
5.5. Συνάντηση μελών 15μελούς επιτροπής των απεργών με τον Ελ. Βενιζέλο στην Αθήνα στις 06/03/1929	78

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

5.6. Η σύλληψη της απεργιακής επιτροπής στο Λαύριο στις 07/03/1929	80
5.7. Προσπάθειες διάσπασης της απεργίας – συμπλοκή απεργών και αστυνομίας στο λιμάνι του Λαυρίου στις 14/03/1929 - επίτευξη συμφωνίας – λήξη της απεργίας (12/03/1929 – 19/03/1929)	86
5.8. Ολοσέλιδο αφιέρωμα του <i>Έθνους</i> στην απεργία του Λαυρίου στις 12/03/1929.....	90
5.9. Αντικομμουνιστικά άρθρα	91
5.10. Άρθρα υπέρ του Ελ. Βενιζέλου	92
5.11. Άρθρα που καταφέρονται εναντίον του Ελ. Βενιζέλου και της κυβέρνησής του	92
5.12. Άρθρα – αφιερώματα στις συνθήκες ζωής και εργασίας των μεταλλωρύχων του Λαυρίου...	94
5.13. Στήλη – αφιέρωμα σε προηγούμενες απεργίες των μεταλλωρύχων του Λαυρίου	98

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συγκρουόμενα αφηγήματα και ιδεολογικές πλαισιώσεις.....	101
Δημόσια Ιστορία, μνήμη, υλικότητα και συλλογική ταυτότητα.....	104

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	112
-----------------------------	-----

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικ.1 - Έθνος, 07/02/1929.....	59
Εικ.2 - Ριζοσπάστης, 08/02/1929.....	60
Εικ.3 - Ριζοσπάστης, 10/02/1929	63
Εικ.4 - Ριζοσπάστης, 22/02/1929	68
Εικ.5 - Ριζοσπάστης, 28/02/1929	70
Εικ.6 - Ριζοσπάστης, 13/03/1929	87
Εικ.7 -Ακρόπολις,09/02/1929	92
Εικ.8 - Ριζοσπάστης, 24/02/1929	95
Εικ.9 - Εορτασμός της Εργατικής Πρωτομαγιάς στην ΕΜΜΕΛ	106
Εικ.10 - Κατάθεση στεφάνου στην ελιά του Συρίγου μέσα στις εγκαταστάσεις της ΓΕΜΛ την ημέρα της εργατικής Πρωτομαγιάς.....	107
Εικ.11 - Κατάθεση στεφάνου στην ελιά του Συρίγου μέσα στις εγκαταστάσεις της ΓΕΜΛ την ημέρα της εργατικής Πρωτομαγιάς	107
Εικ.12 - Η «Ελιά του Συρίγου» πριν από τη διαμόρφωση του χώρου μνήμης	110
Εικ.13 - Η «Ελιά του Συρίγου» σήμερα	110

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η περιοχή της Λαυρεωτικής, η οποία μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα αποτελούσε καταφύγιο για ληστές και άγρια ζώα, μεταμορφώθηκε ριζικά από τη δεκαετία του 1860, χάρη στην ανάπτυξη των μεταλλείων. Η πρωτόγνωρη για τα ελληνικά δεδομένα μεταλλευτική και μεταλλουργική δραστηριότητα μετέτρεψε το Λαύριο σε μια βιομηχανική κωμόπολη, μία company town, όμοια με εκείνες που συναντούσαν συχνά οι ταξιδιώτες στις μεταλλευτικές περιοχές της κεντρικής και δυτικής Ευρώπης. Εκεί, πολύ γρήγορα διαμορφώθηκε μια νέα εργατική τάξη, η οποία για δεκαετίες βίωνε απάνθρωπες συνθήκες εργασίας και εξοντωτικά ωράρια, λαμβάνοντας μισθούς πείνας. Η συσσωρευμένη εκμετάλλευση, σε συνδυασμό με την ωρίμαση του συνδικαλιστικού κινήματος τη δεκαετία του 1920, οδήγησε στη μεγάλη απεργία των μεταλλωρύχων τον Φεβρουάριο του 1929, που συνιστά σημαντικό σταθμό στην ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος.²

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενό της τη μελέτη του τρόπου αποτύπωσης της απεργίας των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 στις εφημερίδες της περιόδου. Η ιστορική αυτή κινητοποίηση ξεκίνησε την 1η Φεβρουαρίου 1929 στις εγκαταστάσεις της Γαλλικής Εταιρείας Μεταλλείων Λαυρίου (ΓΕΜΛ) και έληξε στις 17 Μαρτίου 1929. Οι μεταλλωρύχοι του Λαυρίου μέσα σε συνθήκες ακραίου ψύχους παρέμειναν για 45 ημέρες ανυποχώρητοι μέχρι τη μερική - τελικά - ικανοποίηση των αιτημάτων τους, την οποία εξέλαβαν ως νίκη. Βασικό αίτημα ήταν η 30% αύξηση του ημερομίσθιου που για τους περισσότερους κυμαινόταν από 35 μέχρι 40 δραχμές, την ίδια στιγμή που για το ειδικευμένο προσωπικό έφτανε μέχρι και τις 70 δραχμές. Ωστόσο, δεν ήταν μόνο η διάρκειά της απεργίας που την κατέστησε ιστορική· η συμμετοχή των εργατών ήταν καθολική, καθώς πάνω από 3000 χιλιάδες εργάτες σταμάτησαν να δουλεύουν παραλύοντας την παραγωγή. Το Λαύριο τέθηκε σε κατάσταση πολιορκίας λόγω της βίαιης αντίδρασης της κυβέρνησης Βενιζέλου (1928-1932) που έστειλε στρατό και χωροφυλακή για την καταστολή της απεργίας, με αποτέλεσμα στις 6 Φεβρουαρίου 1929 να τραυματιστεί θανάσιμα ο εργάτης Γεώργιος Συρίγος. Η δολοφονία του από τις δυνάμεις καταστολής λειτούργησε καταλυτικά για την κλιμάκωση και τη γενίκευση της κινητοποίησης σε όλους τους τόπους εξόρυξης, ακόμα και στο λιμάνι, όπου γίνονταν οι φορτοεκφορτώσεις των πλοίων.³

² Λήδα Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης, τα Μεταλλεία της Ελλάδας, 19ος – 20ός αιώνας*, Αθήνα, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, 2017, σελ. 189, 190, 226, 227, 240, 264.

³ Αθανασία Μαρκουλή, «Η μεγάλη απεργία του 1929, Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου», *Πρακτικά Ι΄ Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Θορικού - Αττικής*, 28 Νοεμβρίου – 1 Δεκεμβρίου 2002, Εταιρεία Μελετών ΝΑ Αττικής, Καλύβια Θορικού Αττικής 2004, σελ. 330, 331. Δημήτρης Λιβιεράτος, *Κοινωνικοί Αγώνες στην*

Η απεργία ως πολυδιάστατο αντικείμενο μελέτης

Η Γαλλίδα ιστορικός Michelle Perrot (1928-) σε μια διεπιστημονική μελέτη των απεργιών του 19ου αιώνα, κατέληξε σε κάποια γενικά χαρακτηριστικά τους, που μπορούν να εντοπιστούν και στην απεργία του 1929, καθώς και αυτή (όπως οι απεργίες του προηγούμενου αιώνα) δεν ήταν οργανωμένη και στρατηγικά σχεδιασμένη αλλά ξέσπασε λόγω της χρόνιας καταπίεσης, από εργάτες αφανείς και αγνοημένους μέχρι τότε, που εμφανίστηκαν ξαφνικά στο προσκήνιο αποκτώντας ρόλο και φωνή. Έτσι, η απεργία λειτούργησε ως χώρος εκρηκτικής έκφρασης των επιθυμιών και των φαντασιώσεων των εργατών που εκτονώνονται και συνομιλούν μεταξύ τους, θυμώνουν, αγανακτούν, συνειδητοποιούν τη δύναμή τους, διαπραγματεύονται και επιτίθενται στους επί μακρόν εκμεταλλευτές εργοδότες. Παράλληλα, η απεργία του 1929 λειτούργησε ως χώρος κοινωνικών και ταξικών συγκρούσεων, που δεν περιορίστηκαν στη σχέση εργατών και εργοδοτών αλλά επεκτάθηκαν και στην αντιπαράθεση των εργατών με το κράτος και την αστυνομία, καθώς και με την κοινή γνώμη, η οποία διαμορφώθηκε υπό την επίδραση του Τύπου.⁴

Ο Τύπος ως πηγή της Ιστορίας

Οι εφημερίδες λειτουργούν ως σύγχρονοι μάρτυρες γεγονότων και καταστάσεων, παρέχοντας πολύτιμες πληροφορίες για τις αντιλήψεις και τις ποικίλες σχέσεις που αναπτύσσονται στο εσωτερικό μιας κοινωνίας. Επομένως, ανατρέχει κανείς σε αυτές, όταν θέλει να μελετήσει ένα οποιοδήποτε θέμα διότι οι εφημερίδες ως πηγή για τις κοινωνικές επιστήμες και την ιστορία, εξακολουθούν και μετά την προσδιορισμένη χρήση τους, να περιέχουν πλήθος πληροφοριών που μπορούν να διαβάζονται και να επανερμηνεύονται σε κάθε εποχή. Παράλληλα, ωστόσο, επειδή - συνδεδεμένες άμεσα με το κράτος και την πολιτική⁵ - λειτουργούν ως όργανα πολιτικών κομμάτων και ιδεολογικών παρατάξεων, κατασκευάζουν την κοινωνική πραγματικότητα με το να προβάλλουν π.χ. κάποια γεγονότα αποσιωπώντας άλλα, ή με το να επηρεάζουν την ερμηνεία τους, προβάλλοντάς τα από συγκεκριμένη οπτική γωνία και χρησιμοποιώντας χαρακτηρισμούς και σχόλια. Κατ' αυτόν τον τρόπο, γίνεται αντιληπτό ότι δεδομένης της σύγκρουσης ή της συμπληρωματικότητας των

Ελλάδα (1927-1931), Από την καταφρόνια μια καινούργια αυγή, Αθήνα, Κομμούνα/ Ιστορική Μνήμη 5, 1987, σελ.109,110.

⁴ Γεωργία Πετράκη, «Η μονογραφία μιας απεργίας μέσα από τον εθνικό Τύπο. Η απεργία των μεταλλωρύχων της Καμάρizas το 1896», Πρακτικά Δ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Αττικής, 30 Νοεμβρίου, 1-3 Δεκεμβρίου 1989, Επιμορφωτικός Σύλλογος Καλυβίων, Καλύβια Αττικής 1993, σελ. 495-496.

⁵ Ραϋμόνδος Αλβανός, «Κράτος, Τύπος και Εθνική μνήμη. Η επέτειος της 25ης Μαρτίου και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις» στο Εθνικές Επέτειοι, Μορφές διαχείρισης της μνήμης και της ιστορίας, επιμ. Χάρης Αθανασιάδης, Πολυμήρης Βόγλης, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2023, σελ.33.

νοημάτων, ο Τύπος αφηγείται ποικίλες εκδοχές της πραγματικότητας και γι' αυτό οι αναγνώσεις θα πρέπει να εισχωρούν σε βάθος προκειμένου να αναδειχθεί το νόημα των πληροφοριών.⁶

Την περίοδο που μας ενδιαφέρει, δηλ. το 1929, οι εφημερίδες είναι ολοφάνερα παραταξιακές επιλέγοντας μία από τις δύο πολιτικές παρατάξεις, τη βενιζελική ή την αντιβενιζελική και σπάνια αλλάζουν «πολιτική γραμμή». Μάλιστα, μετά από την ίδρυση της ΓΣΕΕ και του ΣΕΚΕ(1918)/ΚΚΕ(1924) δημιουργήθηκε και ένας τρίτος πόλος, αυτός της Αριστεράς, που διέθετε τα δικά του έντυπα μέσα που ανέπτυξαν σημαντική δραστηριότητα τόσο στο πλαίσιο της ιδεολογικής αντιπαράθεσης με τα αστικά κόμματα, όσο και στον τομέα οργάνωσης και ενημέρωσης των οπαδών τους και που δεν είχαν καμία επικοινωνία ή αλληλεπίδραση με τις εφημερίδες των άλλων πολιτικών κομμάτων.⁷

Οι εφημερίδες διαφορετικής ιδεολογικής τοποθέτησης που αποδελτιώσαμε για την παρούσα εργασία ήταν ο *Ριζοσπάστης*, το *Έθνος*, η *Ακρόπολις* και το *Σκριπ*. Η αποδελτίωση βασίστηκε στην ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βιβλιοθήκης της Βουλής. Ο *Ριζοσπάστης* που πρωτοεκδόθηκε στη Θεσσαλονίκη (1908-1911) από τον Γ. Φιλάρετο και επανεκδόθηκε αργότερα από τον Γ.Πετσόπουλο, το 1917 μεταφέρθηκε στην Αθήνα, το 1921 έγινε όργανο του ΣΕΚΕ και κατόπιν, από το 1924, όργανο του ΚΚΕ. Το *Έθνος*, που ιδρύθηκε το 1913, στήριζε τη βενιζελική παράταξη σε όλη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, απευθυνόμενο, ωστόσο, σε ένα κομμάτι του «καθεστωτικού» βενιζελισμού λόγω του μετριοπαθούς και συντηρητικού λόγου του. Η ιστορική *Ακρόπολις*, ιδρύθηκε το 1885 από τον Βλάση Γαβριηλίδη και μέχρι τη διακοπή της κυκλοφορίας της το 1920 με τον θάνατο του ιδρυτή της, στήριζε τον Ελ. Βενιζέλο. Όταν επανεκδόθηκε το 1929, υπό άλλο ιδιοκτησιακό καθεστώς, ήταν μια σοβαρή και μετριοπαθής εφημερίδα του αντιβενιζελικού στρατοπέδου. Το *Σκριπ* (1895-1918) ήταν από τα πιο φανατικά έντυπα του αντιβενιζελισμού κατά την πρώτη περίοδο του Εθνικού Διχασμού. Κατά τη δεκαετία 1920-1930, όπου επανεκδόθηκε, παρέμεινε στον ίδιο χώρο της αδιάλλακτης αντιβενιζελικής «λαϊκής ακροδεξιάς».⁸

⁶ Δέσποινα Παπαδημητρίου, «Ο αθηναϊκός Τύπος στον 20^ο αιώνα, συνέχειες και νέες τάσεις:1922-1974», στο *Ο Ελληνικός Τύπος 1784 έως σήμερα, Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*, επιμ. Λουκία Δρούλια, Αθήνα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2005, σελ.71,72. Έλλη Δρούλια – Μητράκου, «Ο Τύπος ως εργαλείο έρευνας», στο *Ο Ελληνικός Τύπος 1784 έως σήμερα...*, σελ.477,478,479. Αλβανός, «Κράτος, Τύπος και Εθνική μνήμη...», σελ.33.

⁷ *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου, 1784-1974, Εφημερίδες, Περιοδικά, Δημοσιογράφοι, Εκδότες*, επιμέλεια Λουκία Δρούλια – Γιούλα Κουτσοπανάγου, Αθήνα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2008, σελ. 41,42.

⁸ Στο ίδιο, σελ.40,43.

Στόχος μας με την παρούσα μελέτη είναι να εξετάσουμε εάν οι παραπάνω εφημερίδες δημιούργησαν διαφορετικές δημόσιες αφηγήσεις για την απεργία, υπηρετώντας ανάγκες του παρόντος και επηρεάζοντας εν τέλει τον τρόπο με τον οποίο αντιλήφθηκε το γεγονός το κοινό εκείνης της εποχής αλλά και οι επόμενες γενιές.

Δημόσια ιστορία: Η ιστορία έξω από το ακαδημαϊκό αμφιθέατρο

Η δημόσια ιστορία (Public History) αποτελεί ένα σύγχρονο και δυναμικά εξελισσόμενο πεδίο της ιστορικής επιστήμης και συνιστά τη γέφυρα που συνδέει την ακαδημαϊκή ιστορική γνώση με την κοινωνία. Στον πυρήνα της αφορά τον μετασχηματισμό και τη διάχυση της ιστορικής γνώσης στον δημόσιο χώρο μέσα από πολλαπλούς διαύλους (όπως τα μνημεία, τα μουσεία, ο κινηματογράφος, τα ΜΜΕ, η λογοτεχνία, τα σχολικά εγχειρίδια κ.α.). Η δημόσια ιστορία απευθύνεται σε όλους, εκλαϊκεύοντας και εκδημοκρατίζοντας την ιστορική γνώση, συχνά διαμορφώνεται μαζί με την κοινωνία (όταν π.χ. συλλέγονται προφορικές μαρτυρίες πολιτών) και στοχεύει στην ιστορική της αφύπνιση. Όπως αναφέρει ο Γερμανός ιστορικός Χάγκεν Φλάισερ (ο οποίος πρώτος εισήγαγε στην ελληνική ιστοριογραφία τον όρο), η χρήση του επιθέτου «δημόσια» λειτουργεί κυρίως δια του αποκλεισμού, καθώς δεν περιλαμβάνει το παραδοσιακά εσωστρεφές πεδίο της ακαδημαϊκής ιστορίας, αλλά διεκδικεί όλα τα υπόλοιπα.⁹

Η δημόσια ιστορία δίνει φωνή σε υποκείμενα που παραμελούνται από την επίσημη ιστοριογραφία, στρέφοντας το ενδιαφέρον σε εναλλακτικές πηγές, όπως η προφορική ιστορία, η οικογενειακή γενεαλογία και η βιωμένη εμπειρία. Παράλληλα, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις σπουδές μνήμης, τη συγκρότηση πολιτικών ταυτότητας και τη διαχείριση του συλλογικού τραύματος. Ωστόσο, η δημόσια ιστορία αποτελεί ταυτόχρονα πεδίο έντονων αντιπαραθέσεων και προκλήσεων. Καθώς σε αυτήν εμπλέκεται ένα ευρύτατο φάσμα ανθρώπων (από ιστορικούς μέχρι ακτιβιστές και μπλόγκερς), παράγονται συχνά διαφορετικά και ανταγωνιστικά μεταξύ τους αφηγήματα για το παρελθόν. Αυτό συμβαίνει διότι τα κίνητρα πίσω από τη δημόσια έκθεση της ιστορίας ποικίλλουν: μπορεί να ξεκινούν από την ανιδιοτελή πληροφόρηση και τη διαφώτιση του κοινού αλλά συχνά διολισθαίνουν στην ιδεολογική χρήση του παρελθόντος, τις δημόσιες χρήσεις και καταχρήσεις της ιστορίας, την

⁹ Χάγκεν Φλάισερ, *Οι πόλεμοι της μνήμης, Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος στη Δημόσια Ιστορία*, Αθήνα, Νεφέλη, 2012, σελ. 22,23,25,26,27,37. Χάρης Αθανασιάδης, *Τα αποσυρθέντα βιβλία, Έθνος και σχολική Ιστορία στην Ελλάδα, 1858-2008*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2015, σελ. 15,18,19.

εξυπηρέτηση ιδεολογικών και πολιτικών σκοπιμοτήτων ή ακόμη και το καθαρό κέρδος μέσω της πολιτιστικής βιομηχανίας.¹⁰

Στην παρούσα εργασία υπάρχουν δύο διαφορετικά αλλά αλληλένδετα χρονικά επίπεδα· το ένα επίπεδο αφορά την αποτύπωση της απεργίας στον Τύπο του 1929 και το άλλο σχετίζεται με την πρόσληψη και τη διαχείρισή της απεργίας στη σύγχρονη εποχή. Στο πρώτο επίπεδο (του παρελθόντος) θα μπορούσαμε να πούμε ότι προσεγγίζουμε τη δημόσια ιστορία εν τη γενέσει της, καθώς θα εξετάσουμε εάν ο Τύπος της εποχής αποτύπωσε ουδέτερα τα γεγονότα ή παρήγαγε συγκεκριμένες, ιδεολογικά φορτισμένες εκδοχές τους και τελικά εάν οι διαφορετικές πολιτικές παρατάξεις (βενιζελικοί, αντιβενιζελικοί και αριστεροί) επιχείρησαν να εκμεταλλευτούν πολιτικά την απεργία για να εξυπηρετήσουν ιδεολογικές ανάγκες του παρόντος, επηρεάζοντας την κοινή γνώμη.

Στο δεύτερο επίπεδο (του παρόντος), το πεδίο της δημόσιας ιστορίας ενδιαφέρεται για το πώς η ιστορική απεργία των μεταλλωρύχων προσλαμβάνεται, παράγει νόημα, ταυτότητα και πολιτισμό στη σύγχρονη εποχή. Η απεργία του 1929 ήταν μια φορτισμένη πολιτικά απεργία λόγω της εμπλοκής της σε αυτήν της Ενωτικής ΓΣΕΕ που ελεγχόταν από το ΚΚΕ και της βίαιης κρατικής καταστολής. Τα ερωτήματα, επομένως, που θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας είναι τα εξής: ο τρόπος με τον οποίο αποτυπώθηκε η απεργία στον Τύπο του Μεσοπολέμου δημιούργησε πολιτικές και κοινωνικές ταυτότητες που ενδεχομένως έφτασαν μέχρι τις μέρες μας; Οι αφηγήσεις των εφημερίδων επιβίωσαν στη συλλογική μνήμη ή αποσιωπήθηκαν; ποια είναι η θέση της απεργίας στον δημόσιο χώρο του Λαυρίου σήμερα; μνημονεύεται από κάποιους; μόνο από την Αριστερά ή αποτελεί ένα ενιαίο, αναπόσπαστο κομμάτι της ταυτότητας όλων των κατοίκων του Λαυρίου, ανεξαρτήτως ιδεολογίας; Και τέλος, το βασικό ερώτημα που τίθεται είναι το εξής: πώς αντιμετωπίζεται σήμερα, σχεδόν έναν αιώνα μετά το ξέσπασμά της, η απεργία του 1929; Ως ένα απολιθωμένο ιστορικό γεγονός; Ή ως ένας ζωντανός «τόπος μνήμης» που συνομιλεί ενεργά με τις προκλήσεις του σύγχρονου κόσμου της εργασίας;

¹⁰ Αθανασιάδης, *Τα αποσυρθέντα βιβλία...*, σελ.23 -25. Α. Ανδρέου, Σπ. Κακουριώτης, Γ.Κόκκινος, Ε. Λεμονίδου, Ζ.Παπανδρέου, Ε. Πασχαλούδη (επιμ.), «Εισαγωγή», στο των ιδίων, *Η Δημόσια Ιστορία στην Ελλάδα, Χρήσεις και καταχρήσεις της Ιστορίας*, Αθήνα, Επίκεντρο, 2015, σελ.11-13.

Συλλογική μνήμη και χώρος

Η δημόσια ιστορία συνδέεται άρρηκτα με τις ποικίλες εκφάνσεις της μνήμης στο παρόν, όπως αυτές εκδηλώνονται μέσα από αφηγήσεις, τελετουργίες και κοινωνικές πρακτικές. Η μνήμη αποτελεί μια κοινωνικά διαμοιραζόμενη εμπειρία που έχει ως αφετηρία το εκάστοτε παρόν, η οποία εκτείνεται πέρα από το άτομο και στο πεδίο της κοινωνίας. Κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, ο Γάλλος κοινωνιολόγος Maurice Halbwachs εισήγαγε τον όρο «συλλογική μνήμη», υποστηρίζοντας ότι η μνήμη έχει αποκλειστικά κοινωνικό χαρακτήρα (γι' αυτό και κάποιες φορές αναφέρεται και ως κοινωνική μνήμη). Σύμφωνα με αυτήν τη θεώρηση, τα μέλη μιας κοινότητας ή μιας κοινωνικής ομάδας διαμορφώνουν μια κοινή μνήμη, η οποία επηρεάζεται άμεσα από το κοινωνικό και πολιτισμικό τους περιβάλλον.¹¹ Με αυτόν τον τρόπο, τα υποκείμενα εσωτερικεύουν τις αναμνήσεις του οικογενειακού ή κοινωνικού περιβάλλοντός τους, με σκοπό τη συγκρότηση της σύγχρονης ταυτότητάς τους και την εμπέδωση μιας «αίσθησης εαυτού».¹²

Οι μελετητές Jan και Aleida Assman έκαναν λόγο για τρεις μορφές μνήμης, προσεγγίζοντας τη μνήμη όχι ως κάτι αφηρημένο αλλά μέσα από συγκεκριμένα μνημονικά πλαίσια. Η πρώτη είναι η επικοινωνιακή μνήμη, δηλ. η «μικρής διάρκειας» ζωντανή μνήμη του πρόσφατου παρελθόντος που βασίζεται στην προφορική επικοινωνία και εκφράζεται από τη γενιά που έζησε τα γεγονότα ή από ανθρώπους που ήρθαν σε άμεση επαφή μαζί της. Στη συνέχεια, έχουμε τη «μακράς διάρκειας» πολιτισμική μνήμη, που αφορά το απώτερο παρελθόν, όταν πια η γενιά που έζησε τα γεγονότα έχει φύγει από τη ζωή. Η πολιτισμική μνήμη διατηρείται μέσω πολιτισμικών προϊόντων (π.χ. κειμένων, εικόνων, εθίμων, τελετουργιών), είναι ανοιχτή και πολυφωνική, εξελίσσεται, συζητιέται, σταθεροποιεί και μεταβιβάζει την αυτοεικόνα της εκάστοτε κοινωνίας. Τέλος, υπάρχει και η πολιτική μνήμη που κατασκευάζεται από ένα κράτος και μεταδίδεται μέσα από επίσημους θεσμούς (μνημεία, μουσεία, σχολεία κτλ). Η πολιτική μνήμη είναι συμπαγής και ομοιογενής, δεν επιδέχεται αμφισβήτηση ή άλλη ερμηνεία, και κρατά την κοινότητα ενωμένη κάτω από ένα κοινό, επίσημο αφήγημα.¹³

Στη διαδικασία συγκρότησης ατομικής και συλλογικής μνήμης πρωταρχικό ρόλο διαδραματίζει και ο χώρος, καθώς οι άνθρωποι και οι συλλογικότητες ανακαλούν και οικειοποιούνται το παρελθόν,

¹¹ Lynn Abrams, *Θεωρία Προφορικής Ιστορίας*, επιμ. Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν, Αθήνα, Πλέθρον, 2014, σελ.114, 136-137. Χάρης Εξερτζόγλου, *Η Δημόσια Ιστορία, Μια εισαγωγή*, Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2020, σελ.38.

¹² Εξερτζόγλου, *Η Δημόσια Ιστορία ...*, σελ.44. Lynn Abrams, *Θεωρία Προφορικής Ιστορίας...*, σελ.119.

¹³ Αιμιλία Σαλβάνου, *Πώς μαθαίνουμε ιστορία χωρίς να τη διδαχθούμε; Ιστορική κουλτούρα, δημόσια ιστορία, ιστορική εκπαίδευση*, Αθήνα, εκδόσεις Ασίνη, 2021, σελ.54-56. Χριστίνα Κουλούρη, *Φουστανέλες και Χλαμύδες, Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2020, σελ.21-22.

όταν το εντάσσουν σε έναν χώρο που έχει δεχθεί το αποτύπωμά τους.¹⁴ Ο Γάλλος ιστορικός Pierre Nora επισημαίνει ότι «η μνήμη ριζώνει στο συμπαγές, σε χώρους, χειρονομίες, εικόνες και αντικείμενα». Αυτή η υλικότητα της μνήμης και η χωρική της διάσταση, η σύνδεσή της με υλικές δομές (τοπία, ορόσημα, αντικείμενα) λειτουργεί ενοποιητικά μεταξύ της μνήμης του κάθε ανθρώπου και της συλλογικής μνήμης της κοινωνίας.¹⁵

Σύμφωνα με τη θεωρία του Nora, οι κοινωνίες περνούν σταδιακά από τα «περιβάλλοντα μνήμης» (milieux de memoire), όπου η μνήμη είναι ζωντανή, βιωματική και αυθόρμητη στην καθημερινότητα, στους «τόπους μνήμης» (lieux de memoire), δηλαδή σε τεχνητούς, υλικούς τόπους (π.χ. μνημεία, μουσεία) που επιστρατεύονται όταν η ζωντανή μνήμη κινδυνεύει να χαθεί, αλλά και σε άυλους τόπους μνήμης (π.χ. επιτελεστικές τελετές, καθημερινές πρακτικές που μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά). Ο ορισμός για τους τόπους μνήμης είναι τόσο ευρύς, ώστε, σύμφωνα με τον Nora, αφορά κάθε πολιτισμικό φαινόμενο μιας κοινωνίας συνδεδεμένο με το παρελθόν και την εθνική ταυτότητα. Κοινό χαρακτηριστικό και των υλικών αλλά και των άυλων τόπων μνήμης είναι η επιθυμία διαιώνισης της μνήμης.¹⁶

Φωτίζοντας τους «αόρατους» της ιστορίας: η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου (1929) ως άσκηση στο πεδίο της τοπικής ιστορίας.

Η τοπική ιστορία είναι ένα σύγχρονο πεδίο ιστορικής μάθησης που τα τελευταία χρόνια κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος έναντι των κυρίαρχων επίσημων ιστορικών αφηγημάτων τόσο στη δημόσια σφαίρα όσο και στην ακαδημαϊκή έρευνα.¹⁷ Σύμφωνα με διάφορα μοντέλα, η τοπική ιστορία συνδέεται άμεσα με την τοπογραφία, την οικονομία και την κοινωνία μιας κοινότητας ή μιας πόλης, χαρακτηρίζεται από τη μικρο- ιστορική προσέγγιση, τη συγκριτική διάθεση ή τη μελέτη του «αόρατου καθημερινού».¹⁸ Η μετάβαση από τις μεγάλες εθνικές αφηγήσεις του γερμανικού

¹⁴ Πέτρος Φωκαΐδης-Αλεξάνδρα Χρονάκη (επιμ.), «Εισαγωγή», στο των ίδιων, *Θέσεις της μνήμης*, Αθήνα, Νήσος, 2016, σελ.22. Maurice Halbwachs, *Η συλλογική μνήμη*, επιστ.επιμέλεια Άννα Μαντόγλου, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2013, σελ. 157.

¹⁵ Δημήτρης Παπαδόπουλος, “Η «άλλη» κληρονομιά: μνήμη, υλικότητα και η τοπογραφία του εμφυλίου στην Πρέσπα”, στο Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν και άλλοι (επιμ.) *Μνήμες και λήθη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου*, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, 2008, σελ.172.

¹⁶ Φωκαΐδης – Χρονάκη, *Θέσεις της μνήμης ...*, σελ. 22-23. Χριστίνα Κουλούρη, *Φουστανέλες και Χλαμύδες...*, σελ.23.

¹⁷ Άγγελος Παληκίδης, «Η Τοπική Ιστορία στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών Ιστορίας» στο *Τοπική Ιστορία και εκπαίδευση: Αναπτύσσοντας μια οργανική & αποτελεσματική σχέση μεταξύ τους. Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου Τοπικής Ιστορίας και Εκπαίδευσης, Λαμία (22–24 Νοεμβρίου 2019)*, επιμέλεια Γεωργία Παντίδου, Λαμία: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2020, σελ. 3.

¹⁸ Σοφία Ηλιάδου- Τάχου, «Το σύνδρομο του Κρόνου στη θεώρηση Γενικής και Τοπικής Ιστορίας», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τεύχος 146, Ιούλιος- Σεπτέμβριος 2006, σελ.91.

θετικισμού του 19ου και του 20ού αιώνα στη μελέτη των τοπικών κοινωνιών έγινε με τη σχολή των Annales (1929), η οποία επαναπροσδιόρισε την ιστορική επιστήμη, διευρύνοντας τα πεδία έρευνας και στρέφοντας το ενδιαφέρον στη μικροκλίμακα της κοινωνικής ζωής, οδηγώντας τους επαγγελματίες ιστορικούς στην ενασχόληση με την ιστορία ενός τόπου, αντικείμενο μέχρι τότε των τοπικών λογίων και ιστοριοδιφών που εμπορούνταν κατά κύριο λόγο από τοπικιστικό πνεύμα, στοχεύοντας στην ανάδειξη της ανωτερότητας της δικής τους κοινότητας έναντι των άλλων.¹⁹

Παράλληλα, η αναζήτηση ταυτότητας στον σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο κόσμο, η ανάδειξη της έννοιας της ιστορικής κουλτούρας, η εδραίωση των μνημονικών σπουδών μαζί με την έκρηξη της προφορικής ιστορίας που έδωσε φωνή στους «αόρατους» και τους «αγνοημένους» της ιστορίας, ο εκδημοκρατισμός της ιστορικής γνώσης στο πλαίσιο της δημόσιας ιστορίας είναι οι βασικοί λόγοι για τη μετατόπιση της προσοχής της σύγχρονης ιστοριογραφίας από την εθνική στην τοπική ιστορία.²⁰ Ωστόσο, η τοπική ιστορία συχνά αντιμετωπίζεται με καχυποψία και εξοβελίζεται από τα προγράμματα σπουδών ιστορίας γιατί αναδεικνύοντας π.χ. την πολυπολιτισμικότητα μιας κοινότητας, απειλεί να γκρεμίσει το αφήγημα της εθνικής ομοιογένειας του κράτους.²¹ Πολύ εύστοχα περιγράφεται από την ιστορικό Σοφία Ηλιάδου - Τάχου, η τάση της κυρίαρχης εθνικής ιστορίας να «καταπίνει» την τοπική, ως σύνδρομο του Κρόνου, που πρέπει, όμως, να καταπολεμηθεί.²²

Ταυτόχρονα, η ανάπτυξη της μικροϊστορίας, ενός νέου ρεύματος στην ιστορική επιστήμη μείωσε ακόμα περισσότερο την κλίμακα παρατήρησης· ο βασικός εκπρόσωπος Carlo Ginzburg, με το έργο του *Το τυρί και τα σκουλήκια, Ο κόσμος ενός μυλωνά του 16ου αιώνα*,²³ που έβαλε στο μικροσκόπιο τη ζωή ενός απλού, αφανούς ανθρώπου, συνέθεσε «την εικόνα μιας τοπικής κοινωνίας που ξεπερνά τα όρια του τοπικού», σύμφωνα με τον ιστορικό Άγγελο Παληκίδη, αποδεικνύοντας πόσο πλασματική είναι η διάκριση της γενικής και τοπικής ιστορίας και πόσο αυθαίρετη είναι η υποτίμηση της δεύτερης συγκρινόμενη με την πρώτη.²⁴ Η τοπική ιστορία λειτουργεί ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα σε διαφορετικές κλίμακες του παρελθόντος και ως ένα πεδίο δημιουργικής ώσμωσης συνδέοντας το οικείο/προσωπικό παρελθόν με το ανοίκειο παρελθόν της «μεγάλης

¹⁹ Άγγελος Παληκίδης, «Διδακτική της Τοπικής Ιστορίας, Το επιστημολογικό και ιδεολογικό υπόβαθρο της τοπικής ιστορίας», *Πρακτικά σεμιναρίου τοπικής ιστορίας, Δήμος Καβάλας, 27 Ιανουαρίου-22 Μαρτίου 2010*, Καβάλα, 2010, σελ. 13.

²⁰ Παληκίδης, «Η Τοπική Ιστορία στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών Ιστορίας»..., σελ. 3,4.

²¹ Στο ίδιο, σελ. 5,6.

²² Ηλιάδου- Τάχου, «Το σύνδρομο του Κρόνου στη θεώρηση Γενικής και Τοπικής Ιστορίας»..., σελ.95.

²³ Carlo Ginzburg, *Το τυρί και τα σκουλήκια, Ο κόσμος ενός μυλωνά του 16ου αιώνα*, μετάφραση Κώστας Κουρεμένος, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2008.

²⁴ Παληκίδης, «Διδακτική της Τοπικής Ιστορίας...», σελ.14.

ιστορίας». Εστιάζει στις κοινωνικές και πολιτισμικές όψεις, καθώς και στην καθημερινή κουλτούρα των απλών ανθρώπων. Σύμφωνα με τη θεωρία του Erich Weniger, η τοπική ιστορία θεωρείται ως ο «προθάλαμος» για την κατανόηση της γενικής ιστορίας.²⁵

Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου το 1929 αποτελεί ένα κομβικό γεγονός της ελληνικής μεσοπολεμικής ιστορίας, το οποίο, αν ιδωθεί μέσα από το πρίσμα της τοπικής ιστορίας και της μικροϊστορίας, αποκτά νέες ερμηνευτικές διαστάσεις. Ξεφεύγοντας από τις μεγάλες εθνικές αφηγήσεις και το στενό πολιτικό πλαίσιο της εποχής, η παρούσα εργασία στρέφει το μικροσκόπιο στη μικροκλίμακα της ζωής των μεταλλωρύχων κατά τη διάρκεια της απεργίας, αναδεικνύοντας το Λαύριο όχι απλώς ως το γεωγραφικό σκηνικό της σύγκρουσης, αλλά ως έναν ιστορικά φορτισμένο χώρο με σημαντική αγωνιστική παράδοση ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα, όπου οι σκληρές συνθήκες εργασίας στις μεταλλευτικές στοές δημιούργησαν μια αυθόρμητη κουλτούρα αντίστασης στην εκμετάλλευση. Στόχος είναι να αναδειχθεί το «αόρατο καθημερινό» των μεταλλωρύχων, να «ακούσουμε» τη φωνή των «αγνοημένων» εργατών και να εξετάσουμε πώς η ιδιαίτερη ταυτότητα αυτής της μεταλλευτικής κοινότητας - μια ταυτότητα βασισμένη στη «συμβίωση» με τον καθημερινό κίνδυνο - μετέτρεψε μια τοπική σύγκρουση σε «προθάλαμο» για την κατανόηση της «μεγάλης ιστορίας» της οικονομικής κρίσης και της κρατικής καταστολής του Μεσοπολέμου.

Η δομή της εργασίας

Η εργασία διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια. Η απεργία των μεταλλωρύχων το 1929 στο Λαύριο δεν ήταν ένα μεμονωμένο, «τυχαίο» ξέσπασμα αλλά η κορύφωση μιας μακράς διεργασίας που ξεκίνησε από το β' μισό του 19ου αιώνα. Γι' αυτόν τον λόγο, στα δύο πρώτα κεφάλαια επιλέχθηκε να γίνει μια αναδρομή στο εργατικό κίνημα στην Ελλάδα από το 1875, όπου δημιουργήθηκαν οι πρώτες συνδικαλιστικές οργανώσεις και ξέσπασαν οι πρώτες απεργίες με τη διάδοση των σοσιαλιστικών ιδεών στον ελλαδικό χώρο. Σταθμό στην ιστορία του εργατικού κινήματος αποτελούν το 1918 η ίδρυση της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ), και κατόπιν η ίδρυση του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδας (ΣΕΚΕ). Η συνδικαλιστική ωριμότητα των εργατών και η πολιτική ριζοσπαστικοποίησή τους κυρίως από το 1924, όπου το ΣΕΚΕ μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος (ΚΚΕ), ενέτειναν την κρατική καταστολή, κάτι που «εξηγεί» τη

²⁵ Παληκίδης, «Η Τοπική Ιστορία στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών Ιστορίας...»,σελ.7,8. Ηλιάδου- Τάχου, «Το σύνδρομο του Κρόνου στη θεώρηση Γενικής και Τοπικής Ιστορίας»..., σελ. 94.

βίαιη αντίδραση της κυβέρνησης Βενιζέλου στην απεργία των μεταλλωρύχων στο Λαύριο το 1929 που οδήγησε στη δολοφονία του εργάτη Γ.Συρίγου.

Σε αυτά τα κεφάλαια αξιοποιήθηκαν (αναφέρονται με τη σειρά που δημοσιεύθηκαν) η *Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος* του Γιάννη Κορδάτου (1891-1961), ένα κλασικό έργο για το ελληνικό εργατικό κίνημα γραμμένο από έναν άνθρωπο που έζησε τα γεγονότα και πρωταγωνίστησε στις ιδεολογικές μάχες του μεσοπολέμου,²⁶ οι *Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα (1918-1923)* και οι *Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα (1927-1931)* του Δημήτρη Λιβιεράτου (1927- 2023), που συνιστούν μια καταγραφή των εργατικών και κοινωνικών διεκδικήσεων,²⁷ και το πιο σύγχρονο έργο για τον ελληνικό κομμουνισμό, ο *Ελληνικός Κομμουνισμός, Μια διεθνική Ιστορία (1912-1974)* του Κωστή Καρπόζηλου που εξετάζει το ελληνικό κομμουνιστικό κίνημα σε σχέση με τις διεθνείς εξελίξεις, αναλύοντας πώς οι Έλληνες κομμουνιστές έβλεπαν τον εαυτό τους ως κομμάτι του παγκόσμιου κινήματος.²⁸

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζουμε την ανάπτυξη του εργατικού κινήματος στο Λαύριο μέχρι την απεργία του 1929. Το Λαύριο είχε μια μακρά παράδοση σκληρών συγκρούσεων που σφυρηλάτησαν την ταξική συνείδηση των εργατών, προκαλώντας έτσι τη βίαιη κρατική καταστολή από τις πρώτες κιόλας απεργίες από τη δεκαετία του 1870. Η δημιουργία του νεότερου Λαυρίου το 1865 με την ίδρυση της πρώτης μεταλλευτικής – μεταλλουργικής Εταιρείας και κατόπιν της Γαλλικής Εταιρείας Μεταλλείων Λαυρίου (ΓΕΜΛ), οι συνθήκες εργασίας των μεταλλωρύχων, η πρώτη σοσιαλιστική οργάνωση στο Λαύριο στα τέλη του 19ου αιώνα, η φιλεργατική νομοθεσία και τα εργατικά σωματεία του Λαυρίου, οι απεργίες που προηγήθηκαν της απεργίας του 1929 συνιστούν κάποιες από τις υποενότητες του κεφαλαίου.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναφερόμαστε στο πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο κήρυξης της απεργίας του 1929, στα αιτήματα των απεργών και τον ρόλο που διαδραμάτισαν σε αυτήν το σωματείο

²⁶ Γιάννης Κορδάτος, *Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος*, Αθήνα, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, 1972. Για τον Κορδάτο βλ. ενδεικτικά: Μιχάλης Μαρκουλάκης, «Γιάννης Κορδάτος, ο ιστορικός του λαού της Ελλάδας», Κατιούσα, <https://www.katioussa.gr/istoria/prosopa-istoria/gianis-kordatos-o-istorikos-tou-laou-tis-elladas/>, προσπελάστηκε: 11/06/2026.

²⁷ Δημήτρης Λιβιεράτος, *Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα (1918-1923) Α' τόμος*, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις, σειρά: Ιστορική Μνήμη 25, 2018, Λιβιεράτος, Δημήτρης. *Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα (1927-1931) Από την καταφρόνια μια καινούργια αυγή*, Αθήνα, Κομμούνια/ Ιστορική Μνήμη 5, 1987. Για τον Λιβιεράτο βλ. ενδεικτικά: «Αφιέρωμα: Δημήτρης Λιβιεράτος, Πάντα στην υπεράσπιση της σοσιαλιστικής επανάστασης», Οργάνωση Μαχητικού Αντιφασισμού), <https://ormantifa.org/afieroma-dimitris-livieratos/>, προσπελάστηκε: 11/6/2026.

²⁸ Κωστής Καρπόζηλος, *Ελληνικός Κομμουνισμός, Μια διεθνική Ιστορία (1912-1974)*, Αθήνα, Αντίποδες, 2024. Για το βιβλίο βλ. και Λέανδρος Μπόλαρης, «Βιβλιοκριτική: Ελληνικός Κομμουνισμός, Μια διεθνική Ιστορία (1912-1974)», Σοσιαλισμός από τα Κάτω, <https://www.socialismfrombelow.gr/article.php?id=1531&issue=169#gsc.tab=0>, προσπελάστηκε: 11/06/2026.

Μεταλλευτών και ο Δήμος Λαυρίου. Η μονογραφία της Λήδας Παπαστεφανάκη *Η φλέβα της γης, τα Μεταλλεία της Ελλάδας, 19ος – 20ός αιώνας* που αποτελεί μια πρωτοπόρα μελέτη για την ιστορία της μεταλλευτικής - μεταλλουργικής δραστηριότητας στην Ελλάδα εξετάζοντας ολιστικά το πώς η εξόρυξη πλούτου από τα έγκατα της ελληνικής γης συνέβαλε στην οικονομική ανάπτυξη και επηρέασε τις κοινωνικές σχέσεις στην Ελλάδα τον 19ο και τον 20ό αιώνα²⁹ και το έργο του Γιώργου Δερμάτη, *Λαύριο, το μαύρο φως, Η μεταλλευτική και μεταλλουργική βιομηχανία στο Λαύρειο 1860-1917, Ελληνική και Ευρωπαϊκή διάσταση*, που εστιάζει στη δημιουργία και την ανάπτυξη νεότερου μεταλλευτικού- μεταλλουργικού Λαυρίου,³⁰ αποτέλεσαν τη βάση για τη συγγραφή αυτών των δύο κεφαλαίων.

Στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζεται η αποτύπωση της απεργίας σε 4 εφημερίδες διαφορετικής ιδεολογικής τοποθέτησης· στον *Ριζοσπάστη*, όργανο του ΚΚΕ, την αντιβενιζελική αλλά μετριοπαθή *Ακρόπολιν*, το αντιβενιζελικό *Σκριπ* και το βενιζελικό *Έθνος* με στόχο να αναδειχθεί το αφήγημα της κάθε εφημερίδας.

Ακολουθούν τα συμπεράσματα της έρευνας, στα οποία τίγεται το ζήτημα της μνήμης της απεργίας και η πρόσληψή της στη σύγχρονη εποχή. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση των πηγών, της βιβλιογραφίας και των διαδικτυακών πηγών που χρησιμοποιήθηκαν.

²⁹ Λήδα Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης, τα Μεταλλεία της Ελλάδας, 19ος – 20ός αιώνας*, Αθήνα, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, 2017. Για το βιβλίο βλ. και Σταυρούλα Βερράρου, «Η φλέβα της γης, εξορύσσοντας την ιστορία», *marginalia*, αναρτήθηκε: 04/05/2019, <https://marginalia.gr/arthro/i-fleva-tis-gis-exoryssontas-tin-istoria/>, προσπελάστηκε: 17/06/2026.

³⁰ Γιώργος Δερμάτης, *Λαύριο, το μαύρο φως, Η μεταλλευτική και μεταλλουργική βιομηχανία στο Λαύρειο 1860-1917, Ελληνική και Ευρωπαϊκή διάσταση*, Τεχνολογικό Πολιτιστικό Πάρκο Λαυρείου (ΕΜΠ), 2003. Για το βιβλίο βλ. και «Εκδοτικό Ημερολόγιο, Τα μεταλλεία του Λαυρίου», Το Βήμα, αναρτήθηκε: 24/11/2008, <https://www.tovima.gr/2008/11/24/books-ideas/ekdotiko-imerologio-428/>, προσπελάστηκε: 17/06/2026.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Το ελληνικό εργατικό κίνημα κατά τον 19ο αιώνα

1.1. Το εργατικό κίνημα στην Ευρώπη κατά τον 19ο αιώνα

Η εκμετάλλευση των εργατών στην εκβιομηχανισμένη - από τα τέλη του 18ου αιώνα - Ευρώπη και κατόπιν στην Αμερική και οι απάνθρωπες συνθήκες ζωής και εργασίας στα βιομηχανικά κέντρα της περιόδου «γέννησαν» πολλές θεωρίες που στόχευαν στην εξάλειψη των κοινωνικών ανισοτήτων και τη διεκδίκηση της κοινωνικής αλλαγής. Μία απ' αυτές, στις αρχές του 19ου αιώνα, επηρεασμένη από τα διδάγματα του Διαφωτισμού, ήταν ο ουτοπικός σοσιαλισμός, μια πρόιμη μορφή σοσιαλιστικής σκέψης, που οραματιζόταν μια δίκαιη κοινωνία βασισμένη στην ισότητα και την αλληλεγγύη. Οι ουτοπικοί σοσιαλιστές έκριναν αναγκαίες για τη βελτίωση της ζωής των εργατών την ηθική τους εξύψωση μέσω της παιδείας.³¹ Η θεμελίωση του επιστημονικού σοσιαλισμού θα έρθει το 1848 με την έκδοση του *Κομμουνιστικού Μανιφέστου* από τους θεωρητικούς Μαρξ και Ένγκελς, οι οποίοι υποστήριζαν ότι η εργατική τάξη, αφού συνειδητοποιήσει τον ιστορικό της ρόλο, θα πάρει στα χέρια της τα μέσα παραγωγής και αφού επιβάλλει για ένα διάστημα «τη δικτατορία του προλεταριάτου», θα οδηγηθεί εν τέλει στην οικοδόμηση μιας σοσιαλιστικής, αταξικής κοινωνίας. Το κείμενο των Μαρξ και Ένγκελς δεν προκάλεσε μια άμεση προλεταριακή επανάσταση. Ωστόσο, επηρέασε το εργατικό κίνημα στην Ευρώπη συμβάλλοντας στην καλλιέργεια ταξικής συνείδησης των εργατών και τη συνειδητοποίηση του ρόλου τους στον μετασχηματισμό της κοινωνίας.³² Οι Μαρξ και Ένγκελς πρωτοστάτησαν στην ίδρυση της Α' Διεθνούς Ένωσης των Εργατών (1864-1876), η οποία προσπάθησε να συντονίσει το αναδυόμενο εργατικό κίνημα στην Ευρώπη με βάση τις αρχές του επιστημονικού σοσιαλισμού και διαλύθηκε λόγω ιδεολογικών διαμαχών, θέτοντας, όμως, τις βάσεις για τη συγκρότηση της Β' Διεθνούς το 1889, σε μια εποχή νέων κοινωνικών και οικονομικών προκλήσεων.³³

³¹ «Σοσιαλδημοκρατία και Κομμουνισμός», Άντον Πανεκουκ», wordpress, <https://cognnorti.wordpress.com/texts/pannekoek-sosialdimokratia-kommounismos/> προσπελάστηκε: 17/03/2026.

³² Ε.Μ. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία, Ο Δυτικός Πολιτισμός: Νεότεροι Χρόνοι*, Δ' έκδοση, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, 2006, σελ.499, 547,548,549 και Ερνστ Φίσερ, *Τι είπε πραγματικά ο Μαρξ*, Αθήνα, Γλάρος, 1993, σελ.22,23, 221.

³³ «100 χρόνια από την ίδρυση της κομμουνιστικής Διεθνούς», ΚΟΜΕΠ, <https://www.komep.gr/m-article/100-xronia-apo-tin-idrysi-tis-Kommounistikis-Diethnos/> προσπελάστηκε: 17/03/2026.

1.2.Οι απαρχές του ελληνικού εργατικού κινήματος στο β' μισό του 19ου αιώνα - οι πρώτες συνδικαλιστικές οργανώσεις και οι πρώτες απεργίες.

Το ελληνικό εργατικό κίνημα αναπτύχθηκε αργότερα σε σχέση με τις χώρες της Δ. Ευρώπης λόγω της κυριαρχίας της αγροτικής οικονομίας κατά το μεγαλύτερο μέρος του 19ου αιώνα και του βραδύτερου ρυθμού ανάπτυξης της εγχώριας βιομηχανίας.³⁴ Ωστόσο, από το 1870 και εξής, η αναπτυσσόμενη και βιομηχανικά εξελισσόμενη οικονομία της χώρας³⁵ οδήγησε στη βαθμιαία συγκρότηση ενός νέου κοινωνικού υποκειμένου, της εργατικής τάξης.³⁶ Το ελληνικό συνδικαλιστικό κίνημα ξεκίνησε το 1879 στην Ερμούπολη της Σύρου, όταν οι εργάτες ξυλουργοί του ναυπηγείου για να προστατευθούν από την εκμετάλλευση των εργοδοτών και να καταργήσουν το 12ωρο εργασίας, συγκρότησαν - κάπως αυθόρμητα - το πρώτο εργατικό σωματείο στην Ελλάδα.³⁷

Στην Αθήνα, τη σκυτάλη της συνδικαλιστικής οργάνωσης πήραν το 1882 οι τυπογράφοι που ίδρυσαν τον *Εργατικό Σύνδεσμο των Τυπογράφων*. Τα σωματεία εκείνης της περιόδου, ωστόσο, προσπαθούσαν ξεχωριστά το καθένα να προωθήσουν συντεχνιακά τα αιτήματά τους. Τα περισσότερα καταστατικά της περιόδου 1880-1910 μαρτυρούν ότι οι επαγγελματικές ενώσεις βρίσκονταν μεταξύ συντεχνιακής και συνδικαλιστικής οργάνωσης, καθώς εγγεγραμμένα μέλη ήταν ταυτόχρονα προϊστάμενοι και εργάτες.³⁸ Είχαν χαρακτήρα αλληλοβοηθητικό, καθώς τα βοηθήματα που παρείχαν στα αδύναμα μέλη τους, προέρχονταν από επιχορηγήσεις και εράνους εργοδοτών.³⁹

Οι πρώτες μεγάλες απεργίες ξεκίνησαν από τη Σύρο το 1879 από τους εργάτες του ναυπηγείου λόγω της αναστάτωσης που προκλήθηκε στην αγορά από την πτώση της τιμής των ξένων νομισμάτων που χρησιμοποιούνταν στο νησί και της συνακόλουθης αύξησης των τιμών των βασικών αγαθών. Η απεργία που κηρύχθηκε από τους βυρσοδέψες λίγο αργότερα, και πάλι στη Σύρο, οδήγησε σε βίαιες

³⁴ Βιομηχανίες εμφανίζονται για πρώτη φορά στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1860. Ωστόσο, δεν μπορούμε να μιλάμε για εκβιομηχάνιση της οικονομίας μέχρι το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής να γίνει με τη χρήση μηχανών και όρους μισθωτής εργασίας. Τη δεκαετία του 1860 η πρόοδος είναι ποσοτική και όχι ποιοτική. Γ.Β. Δερτιλής, *Ιστορία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας, 1750-2015*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2018, σελ.481.

³⁵ Υπολογίζεται ότι μεταξύ 1875-1900, τριπλασιάστηκαν τα εργοστάσια στην Ελλάδα, δηλ. από 107 τη δεκαετία του 1870 έφτασαν τα 280 στις αρχές του 20ού αιώνα, χωρίς να υπολογίζονται οι εκτός πόλεων αξιόλογες εγκαταστάσεις. Ο αριθμός των εργατών, λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι είναι ένα επισφαλές μέγεθος, στο ίδιο διάστημα υπολογίζεται από 5000 άτομα το 1875 σε πάνω από 30.000 στις αρχές του 20ού αιώνα. Χριστίνα Αγγριαντώνη, «Βιομηχανία» στο *Η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας τον 19ο αιώνα*, επιμ. Κώστας Κωστής και Σωκράτης Πετμεζάς, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2006, σελ.238.

³⁶ Κώστας Φουντανόπουλος «Μισθωτή Εργασία» στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, 1900-1922, Οι απαρχές*, Α' τόμος, Αθήνα, Βιβλιόραμα, σελ.87, 88, 89, 104.

³⁷ Γιάννης Κορδάτος, *Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος*, Αθήνα, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, 1972, σελ. 22-23.

³⁸ Στο ίδιο, σελ.23-26.

³⁹ Φουντανόπουλος «Μισθωτή Εργασία» ... , σελ. 105.

συμπλοκές μεταξύ απεργών και αστυνομίας.⁴⁰ Από το 1872 και εξής, εκδηλώθηκαν, επίσης, σημαντικές απεργίες στα μεταλλεία του Λαυρίου, στις οποίες θα αναφερθούμε στο κεφάλαιο «Το εργατικό κίνημα στο Λαύριο».

1.3. Οι πρώτες σοσιαλιστικές ομάδες στην Ελλάδα κατά το β' μισό του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα.

Το 1875 η επίδραση του επιστημονικού σοσιαλισμού του Μαρξ και του Ένγκελς δεν έχει φτάσει ακόμα στη χώρα και οι σοσιαλιστικές ομάδες που δρουν στην Ελλάδα, είναι κυρίως επηρεασμένες από τον αναρχισμό του Μπακούνιν⁴¹ και του Κροπότκιν.⁴² Στην Πάτρα π.χ., από το 1876 και μετά, νέοι αστικών και μικροαστικών οικογενειών επηρεασμένοι από τις αναρχικές και σοσιαλιστικές ιδέες της Ευρώπης, άρχισαν να εργάζονται για τη «διαφώτιση» της εργατικής τάξης. Έτσι, δημιούργησαν έναν από τους πρώτους σοσιαλιστικούς ομίλους στην Ελλάδα, τον *Δημοκρατικό Σύλλογο*, ο οποίος συνδέθηκε γρήγορα με τις άλλες σοσιαλιστικές οργανώσεις της Ευρώπης.⁴³

Τον Αύγουστο του 1885 στην Αθήνα, με το εργατικό κίνημα να έχει βρει απήχηση στην Ελλάδα, εκδόθηκε από τον Πλάτωνα Δρακούλη η εφημερίδα *Άρδην* με τον υπότιτλο *μηνιαίον φύλλον των ανθρωπίνων συμφερόντων*.⁴⁴ Παράλληλα, για τη διάδοση του σοσιαλισμού εργαζόταν και ο Σταύρος Καλλέργης. Το 1890 άρχισε να εκδίδει την εφημερίδα *Σοσιαλιστής* και λίγο αργότερα, προσπαθώντας να συνενώσει όλα τα σοσιαλιστικά ρεύματα στην Ελλάδα, ίδρυσε τον *Κεντρικό Σοσιαλιστικό Σύλλογο* (ΚΣΣ), την πρώτη πολιτική οργάνωση με χαρακτηριστικά σοσιαλιστικού κόμματος. Στο χρονικό διάστημα της εντατικής σοσιαλιστικής του δράσης (1890-1896), τμήματα του ΚΣΣ λειτούργησαν σε αρκετές πόλεις της Ελλάδας, μεταξύ αυτών και στο Λαύριο.⁴⁵ Όμως, ο σοσιαλισμός του ήταν απομίμηση του επιστημονικού σοσιαλισμού του Μαρξ, μία μείξη ουτοπικών,

⁴⁰ Κορδάτος, *Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος...*, σελ. 30-32.

⁴¹ Μιχαήλ Μπακούνιν (1814-1876): Ρώσος αναρχικός, θεωρούσε ότι η κοινωνική δυστυχία δεν ήταν αποτέλεσμα του καπιταλισμού αλλά του κράτους, γι' αυτό και κήρυττε την άμεση καταστροφή του μέσω τρομοκρατικών ενεργειών. E.M. Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία, Ο Δυτικός Πολιτισμός: Νεότεροι Χρόνοι...*, σελ.707,708.

⁴² Πιοτρ Κροπότκιν (1842-1921): θεωρητικός του αναρχοκομμουνισμού που υποστήριζε την κατάργηση του κράτους, των ιδιωτικών μέσων παραγωγής και του καπιταλισμού και την αντικατάστασή τους από ένα σύστημα κοινής ιδιοκτησίας και διαχείρισης των μέσων παραγωγής. Δημήτρης Λαμπρόπουλος, «Πιοτρ Κροπότκιν, Ένας αναρχικός πρίγκιπας», The press project, αναρτήθηκε: 08/02/2017, <https://thepressproject.gr/kropotkin-enas-anarxikos-prigkipas/> προσπελάστηκε: 11/06/2026.

⁴³ Κορδάτος, *Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος...*, σελ.46.

⁴⁴ Στο ίδιο, σελ.58.

⁴⁵ Στο ίδιο, σελ.62,63. Γιώργος Δερμάτης, «Ο Κεντρικός Σοσιαλιστικός Σύλλογος του Σταύρου Καλλέργη και η δράση του στο Λαύριο, 1890-1902», *Πρακτικά Ι' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Θορικού - Αττικής, 28 Νοεμβρίου – 1 Δεκεμβρίου 2002*, Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής, Καλύβια Θορικού Αττικής 2004, σελ.128-129.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

αναρχικών, χριστιανικών και μαρξιστικών στοιχείων και βασική του θεώρηση ήταν ότι η σοσιαλιστική κοινωνία θα επιβαλλόταν με ειρηνικά μέσα.⁴⁶

Το 1894 εορτάστηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα η εργατική Πρωτομαγιά⁴⁷ από όλες τις σοσιαλιστικές ομάδες μαζί. Το εργατικό ψήφισμα που επιδόθηκε στην κυβέρνηση έκανε λόγο για την αργία της Κυριακής, την καθιέρωση του 8ωρου εργασίας, την απαγόρευση της εργασίας στους ανήλικους και την επίδοση σύνταξης στους εργάτες που υπέστησαν εργατικά ατυχήματα. Η λαϊκή απήχηση που φαινόταν ότι θα είχε το σοσιαλιστικό κίνημα προκάλεσε διώξεις από την πλευρά της κυβέρνησης. Ο Καλλέργης μάλιστα συνελήφθη, προφυλακίστηκε για δύο μήνες και κατόπιν, αθώωθηκε στη δίκη.⁴⁸

⁴⁶ Κορδάτος, *Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος...*, σελ. 62,63,65.

⁴⁷ Η καθιέρωση του εορτασμού της εργατικής Πρωτομαγιάς έγινε το 1890 στην ιδρυτική συνέλευση της Β΄ Διεθνούς σε ανάμνηση της απεργίας των εργατών στο Σικάγο την 1^η Μαΐου 1886 με βασικό αίτημα την καθιέρωση της 8ωρης εργασίας. Η απεργία είχε τραγική κατάληξη με νεκρούς και τιμωρία των υποκινητών. Δημήτρης Κατσορίδας, «Η Ιστορία της Εργατικής Πρωτομαγιάς: ένα χρονικό», Barikat, αναρτήθηκε: 18/04/2014, <https://barikat.gr/content/i-istoria-tis-ergatikis-protomagias-ena-hroniko/index.html>, προσπελάστηκε: 17/06/2026.

⁴⁸ Κορδάτος, *Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος...*, σελ.65. Δερμάτης, «Ο Κεντρικός Σοσιαλιστικός Σύλλογος του Σταύρου Καλλέργη και η δράση του στο Λαύρειο, 1890-1902»..., σελ.131.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Το ελληνικό εργατικό κίνημα από τις αρχές του 20ού αιώνα μέχρι το 1929

2.1. Το ελληνικό εργατικό κίνημα κατά την περίοδο 1910-1918

Μέχρι το 1910 δεν υπήρχε καμία οργανωμένη σοσιαλιστική ομάδα στην Αθήνα και τα επαγγελματικά σωματεία διεκδικούσαν τα αιτήματά τους σε πλαίσιο συντεχνιακό. Ο Πλάτων Δρακούλης την ίδια περίοδο προσπαθώντας να οργανώσει την εργατική τάξη, ίδρυσε το 1908 τον *Σύνδεσμο των Εργατικών Τάξεων της Ελλάδος* (ΣΤΕΤ), κι έναν χρόνο αργότερα το *Ελληνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα* (ΕΣΚ). Ωστόσο, κανένα από τα δύο δεν άγγιξε την εργατική τάξη γιατί δεν είχε αποκτήσει ακόμα πολιτική συνείδηση ούτε ήταν συνδικαλιστικά οργανωμένη.⁴⁹ Ο Αβραάμ Μπεναρόγια⁵⁰ που επισκέφθηκε εκείνη την περίοδο την Αθήνα και συνάντησε τον Πλάτωνα Δρακούλη εξεπλάγη από τη φρασεολογία του καθώς συχνά «κατέφευγε σε βιβλικές αναφορές για να καταδείξει ότι ο σοσιαλισμός συνιστούσε τη σύγχρονη εκπλήρωση των χριστιανικών προφητειών περί ισότητας».⁵¹

Το 1911 ο Νικόλαος Γιαννιός, προερχόμενος από την ομάδα του Δρακούλη, ίδρυσε το *Σοσιαλιστικό Κέντρο της Αθήνας* (ΣΚΑ), έναν πυρήνα με πιο ξεκάθαρες σοσιαλιστικές ιδέες που μιλούσε τη γλώσσα της Β' Διεθνούς.⁵² Ο Γιαννιός, ενώ το 1911 επεξεργαζόταν ένα σχέδιο για την οικονομική και πολιτική οργάνωση της εργατικής τάξης, προκειμένου αυτή να κατακτήσει την εξουσία και να οικοδομήσει τη σοσιαλιστική κοινωνία, κατόπιν, μετά το 1915 άρχισε να υποστηρίζει τις κοινωνικές μεταρρυθμίσεις του Ελευθέριου Βενιζέλου θεωρώντας ότι εκφράζουν τον «ελληνικό σοσιαλισμό»

⁴⁹ Κορδάτος, *Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος...*, σελ.149,151.

⁵⁰ Ο Αβραάμ Μπεναρόγια, γεννημένος στο Βιδίνι της Βουλγαρίας το 1887, ασπάστηκε τον σοσιαλισμό και ανέπτυξε γρήγορα δραστηριότητα για να οργανώσει τους ομοεθνείς του Εβραίους προλετάριους στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1908 και δούλεψε ως δάσκαλος και τυπογράφος στην εβραϊκή κοινότητα. Εκεί, ιδρύοντας τη *Φεντερασιόν*, γρήγορα αναδείχθηκε ως μια από τις σημαντικότερες φυσιογνωμίες του σοσιαλιστικού κινήματος στα Βαλκάνια. Αβραάμ Μπεναρόγια, *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*, Κομμούνα/Ιστορική Μνήμη 4, 1986, σελ. 9.

⁵¹ Κωστής Καρπόζηλος, *Ελληνικός Κομμουνισμός, Μια διεθνική Ιστορία (1912- 1974)*, Αθήνα, Αντίποδες, 2024, σελ.44.

⁵² Στο ίδιο, σελ.44. Κορδάτος, *Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος...*, σελ.152. Β' Διεθνής (1889-1916): Στη Β' Διεθνή συμμετείχαν εργατικά κόμματα που λόγω της ισχυρής καπιταλιστικής ανάπτυξης της περιόδου απομακρύνθηκαν από τις επαναστατικές θέσεις του μαρξισμού, υποστηρίζοντας ότι το πέρασμα στον σοσιαλισμό μπορεί να γίνει με κοινωνικές μεταρρυθμίσεις και όχι με την κατάκτηση της εξουσίας από τους εργάτες. Ο νέος μαρξισμός, η σοσιαλδημοκρατία δεν κάνει πλέον λόγο για βίαιη ανατροπή αλλά για βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των εργατών στο πλαίσιο του καπιταλισμού. «Η πρώτη και η δεύτερη Διεθνής», αναρτήθηκε: 20/09/2009, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=5264276>, προσπελάστηκε: 17/03/2026. «Σοσιαλδημοκρατία και Κομμουνισμός», Άντον Πανεκουκ», wordpress <https://cognnorti.wordpress.com/texts/pannekoek-sosialdimokratia-kommounismos/>, προσπελάστηκε : 17/03/2026.

έναντι του «εβραϊκού σοσιαλισμού» της Φεντερασιόν, της πιο δυναμικής σοσιαλιστικής οργάνωσης της Θεσσαλονίκης.⁵³

Η Σοσιαλιστική Εργατική Ομοσπονδία Θεσσαλονίκης, ή αλλιώς Φεντερασιόν ιδρύθηκε τον Αύγουστο του 1909 από τον Αβραάμ Μπεναρόγια στο πλαίσιο των νέων κοινωνικών και πολιτικών αναζητήσεων μετά την επανάσταση των Νεότουρκων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η οργάνωση ακολουθούσε τις αρχές της Β΄ Διεθνούς και εμπνεόταν από την κεντροευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία. Υπερασπιζόταν την αυτοτελή οργάνωση και την ανεξαρτησία μιας πολυεθνικής εργατικής τάξης μέσα στην Οθωμανική αυτοκρατορία που έπρεπε να διατηρήσει την ενότητά της σε αντίθεση με τους σοσιαλιστές του ελληνικού κράτους, που μιλούσαν τη γλώσσα του έθνους και έκαναν λόγο για εθνικό και κοινωνικό εκσυγχρονισμό στο πλαίσιο της εκπλήρωσης της Μεγάλης Ιδέας. Η συνεισφορά της Φεντερασιόν στο ελληνικό εργατικό κίνημα ήταν πολύ μεγάλη γιατί δημιούργησε σημαντικούς δεσμούς με την εργατική τάξη που σταδιακά άρχιζε να αυτονομείται και να συνειδητοποιεί τον ιστορικό ρόλο της.⁵⁴

Τον Μάρτιο του 1914 η ελληνική -πλέον- Μακεδονία συνταράχθηκε από την πολυήμερη απεργία των καπνεργατών που κράτησε 22 μέρες και είχε βασικά αιτήματα την αύξηση των ημερομισθίων των εργατών και τη μείωση των ωρών εργασίας. Η απεργία ξεκίνησε από την Καβάλα στις 24 Μαρτίου και επεκτάθηκε στη Θεσσαλονίκη στις 28 του ίδιου μήνα, με τα 2/3 των απεργών στη Θεσσαλονίκη να είναι Εβραίοι. Οι συγκρούσεις μεταξύ απεργών, απεργοσπαστών και αστυνομίας και με διαφορετικούς συνδυασμούς φύλου και εθνότητας ήταν πάρα πολύ έντονες. Η απεργία έληξε με τη μερική ικανοποίηση των αιτημάτων των εργατών και την υπογραφή της πρώτης συλλογικής σύμβασης εργασίας στον ελλαδικό χώρο.⁵⁵ Όμως, η κοινωνική αναταραχή που προκλήθηκε στη Μακεδονία, έβαλε στο στόχαστρο των ελληνικών αρχών την εβραϊκή Φεντερασιόν, που άρχισε πλέον να λογαριάζεται σαν μια σοσιαλιστική οργάνωση που απειλούσε την ελληνική κυριαρχία στα νέα εδάφη. Ο σοσιαλισμός έκτοτε ταυτίστηκε με τους Εβραίους που με την παρουσία τους απειλούσαν την εθνική και κοινωνική συνοχή υπηρετώντας ξένα συμφέροντα.⁵⁶ Επρόκειτο για τον σοσιαλισμό «των άλλων», που ερχόταν σε αντίθεση με τον «κρατικό» σοσιαλισμό, της κυβέρνησης του Ελ. Βενιζέλου που ήταν πατριωτικός και υπερασπιζόταν τα εργασιακά δικαιώματα με τη

⁵³ Φουντανόπουλος «Μισθωτή Εργασία» ... , σελ.107.

⁵⁴ Στο ίδιο, σελ. 107,108. Καρπόζηλος, *Ελληνικός Κομμουνισμός...*, σελ.53,54.

⁵⁵ Έφη Αβδελά, «Ο σοσιαλισμός των “άλλων” : ταξικοί αγώνες, εθνοτικές συγκρούσεις και ταυτότητες φύλου στη μετα-οθωμανική Θεσσαλονίκη», Τα ιστορικά 18-19 (1993), σελ. 178-179.

⁵⁶ Καρπόζηλος, *Ελληνικός Κομμουνισμός...*, σελ.84,85,88-90.

θέσπιση της φιλεργατικής νομοθεσίας το 1912. Η πολυεθνική απεργία του 1914 αναδεικνύεται από τους Έλληνες ιστορικούς διαχρονικά ως η πρώτη μαζική σύγκρουση κεφαλαίου/εργασίας στις Νέες Χώρες με παρέμβαση του κράτους.⁵⁷

Όταν κηρύχθηκε ο Α΄ΠΠ, οι σοσιαλιστές της *Φεντερασιόν* τάχθηκαν ολοφάνερα εναντίον του πολέμου και συμμετείχαν στις εκλογές του Μαΐου του 1915 με την αντιβενιζελική παράταξη, βγάζοντας τελικά δύο βουλευτές. Από την άλλη πλευρά, όμως, ο Νικόλαος Γιαννιός στην Αθήνα είδε στο πρόσωπο του Ελ. Βενιζέλου (που έντεχνα παρενέβαινε στο σοσιαλιστικό κίνημα δημιουργώντας το θεσμικό πλαίσιο για την ενίσχυση του συνδικαλισμού) τον μεταρρυθμιστή που θα πετύχει τον εκδημοκρατισμό της κοινωνικής και πολιτικής ζωής. Είναι τα χρόνια της συμπόρευσης σοσιαλισμού και κράτους, μιας συμπόρευσης που οι σοσιαλιστές θεωρούν ότι θα οδηγήσει μέσω της εθνικής ολοκλήρωσης στον εκσυγχρονισμό του κράτους.⁵⁸

Ωστόσο, η Ρωσική Επανάσταση τον Οκτώβριο του 1917 από τους μπολσεβίκους, έδωσε άλλη κατεύθυνση στο σοσιαλιστικό κίνημα. Με το σύνθημα «γη, ειρήνη, ψωμί και δημοκρατία» ανέτρεψαν την κυβέρνηση που είχε σχηματιστεί μετά την πτώση του Τσάρου, δημιουργώντας το πρώτο κομμουνιστικό κράτος στον κόσμο. Οι μπολσεβίκοι ήρθαν σε ρήξη με την παράδοση της Β΄ Διεθνούς αναγνωρίζοντας ως μοναδική πατρίδα την επαναστατική εξουσία των σοβιέτ. Έτσι, στην Ελλάδα – όπως και σε όλον τον κόσμο – δημιουργήθηκε μια νέα γενιά ριζοσπαστών που έβλεπε την επανάσταση ως μοναδική διέξοδο από τον πόλεμο και την κοινωνική καταπίεση και θεωρούσε τους σοσιαλιστές, όπως τον Γιαννιό, συμβιβασμένους και συντηρητικούς.⁵⁹

2.2. Προς τη δημιουργία της πρώτης συνδικαλιστικής οργάνωσης – Ίδρυση της ΓΣΕΕ

Μέχρι το 1917, όλες οι προσπάθειες για συνένωση όλων των εργατικών οργανώσεων της χώρας σε ένα κεντρικό συνδικαλιστικό όργανο δεν τελεσφόρησαν γιατί ακόμα δεν είχαν ωριμάσει οι συνθήκες. Όμως, μετά τη Ρωσική Επανάσταση, πολλοί σοσιαλιστές άρχισαν να μιλούν για την ανάγκη συνδικαλιστικής και πολιτικής οργάνωσης του ελληνικού εργατικού κινήματος, προκειμένου να σταματήσει η ασυντόνιστη τοπική συνδικαλιστική δράση των εργατικών σωματείων και να διαδοθούν πιο συστηματικά οι σοσιαλιστικές ιδέες στην Ελλάδα.⁶⁰

⁵⁷ Αβδελά, «Ο σοσιαλισμός των “άλλων” ...», σελ.183,193.

⁵⁸ Καρπόζηλος, *Ελληνικός Κομμουνισμός...*, σελ.96,97,111,115,116,120.

⁵⁹ Στο ίδιο, σελ. 121-123.

⁶⁰ Κορδάτος, *Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος ...*, σελ. 267-268. Φουντανόπουλος «Μισθωτή Εργασία»..., σελ.111-112.

Έτσι, τον Οκτώβριο του 1918 έλαβε χώρα το Α΄ πανελλαδικό ιδρυτικό συνέδριο της *Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος* (ΓΣΕΕ). Ο πρωθυπουργός, Ελ. Βενιζέλος επέτρεψε τη δημιουργία της ΓΣΕΕ και γιατί ήξερε ότι πολλοί συνδικαλιστές ήταν οπαδοί του κόμματός του αλλά και γιατί ήθελε - ως προοδευτικός ηγέτης - να στείλει σοσιαλιστές στις αντιπροσωπείες για την υποστήριξη των ελληνικών εδαφικών διεκδικήσεων στις διεθνείς συνδιασκέψεις της ειρήνης μετά τον Α΄ΠΠ, όπως έκαναν και τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη.⁶¹

Τρεις ήταν οι βασικές ιδεολογικές τάσεις στο Α΄ συνέδριο της ΓΣΕΕ, σύμφωνα με τον Α. Μπεναρόγια, ηγετική μορφή του συνεδρίου. Η πρώτη τάση που ελεγχόταν από την κυβέρνηση Βενιζέλου ήταν κατά της αρχής της πάλης των τάξεων. Η δεύτερη τάση μίλησε για την ανάγκη πολιτικής ανεξαρτησίας και χειραφέτησης της εργατικής τάξης, ενώ η τρίτη τάση, η σοσιαλιστική που ήταν και η ισχυρότερη, με στελέχη από τη *Φεντερασιόν* της Θεσσαλονίκης, υποστήριξε ότι στόχος της εργατικής τάξης πρέπει να είναι η κατάληψη της πολιτικής εξουσίας από τους ίδιους τους εργάτες μέσω ενός σοσιαλιστικού κόμματος.⁶² Παρόλο που η σοσιαλιστική τάση άσκησε τη μεγαλύτερη επιρροή, διοικητικά υπερίσχυσε η τάση που είχε την κυβερνητική υποστήριξη. Έτσι, πολύ σύντομα κι ενώ βασικός στόχος της ΓΣΕΕ ήταν η επαγγελματική συνειδητοποίηση των εργατών και η οργάνωσή τους σε σωματεία, εργατικά κέντρα και ομοσπονδίες, οι διαφωνίες που ξέσπασαν μεταξύ των σοσιαλιστών που εμπνέονταν από τη Ρωσική Επανάσταση και των συνδικαλιστών που ελέγχονταν και κατευθύνονταν από την κυβέρνηση Βενιζέλου, υπονόμευσαν την ενότητα της πρώτης συνδικαλιστικής οργάνωσης των εργατών.⁶³

2.3. Το Α΄ Πανελλαδικό Σοσιαλιστικό Συνέδριο και η ίδρυση του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδας (ΣΕΚΕ)

Ένα μήνα μετά το ιδρυτικό συνέδριο της ΓΣΕΕ (Νοέμβριος 1918), έλαβε χώρα το Α΄ Πανελλαδικό Σοσιαλιστικό Συνέδριο στον Πειραιά, που έδωσε πολιτική μορφή στο ελληνικό εργατικό κίνημα οδηγώντας στην ίδρυση του *Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδας* (ΣΕΚΕ). Στόχος ήταν η συνένωση «όλων των εν Ελλάδι σοσιαλιστικών ομάδων εις ένα ενιαίον κόμμα διοικούμενον ενιαίως

⁶¹ Καρπόζηλος, *Ελληνικός Κομμουνισμός...*, σελ. 115, Αντώνης Λιάκος, *Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Αθήνα, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, 1993, σελ.106-107.

⁶² Δημήτρης Λιβιεράτος, *Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα (1918-1923) Α΄ τόμος*, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις, σειρά: Ιστορική Μνήμη 25, 2018, σελ.25-26. Αντώνης Λιάκος, *Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα...*, σελ.107.

⁶³ Λιβιεράτος, *Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα (1918-1923) ...*, σελ.26,28,29,30.

και αντιπροσωπευόμενον εις την Διεθνή», σύμφωνα με τον *Ριζοσπάστη* της 5ης Νοεμβρίου 1918.⁶⁴ Στο υπόμνημα που υποβλήθηκε από την πλειοψηφία στο συνέδριο, οι σοσιαλιστές ζήτησαν να κατοχυρωθούν συνταγματικά: το οκτάωρο ως ανώτατο όριο εργασίας, το κατώτατο όριο αμοιβής, η υποχρεωτική αργία της Κυριακής και η ίδρυση από το κράτος ταμείων εργατικών συντάξεων και αλληλοβοήθειας για τη συντήρηση και την ιατρική περίθαλψη ασθενούντων εργατών.⁶⁵ Οι διαφωνίες των μελών του κόμματος για την προσχώρηση του ΣΕΚΕ στη Β΄ ή τη Γ΄ Διεθνή,⁶⁶ η οποία ιδρύθηκε τον Μάρτιο του 1919, τη σχέση του κόμματος με τη ΓΣΕΕ, καθώς επίσης και ζητήματα οργανωτικής συγκρότησης, οδήγησαν στις πρώτες συγκρούσεις μεταξύ των διαφορετικών τάσεων του κόμματος.⁶⁷ Τελικά, το ιδρυτικό ψήφισμα όριζε ότι στόχος του κόμματος ήταν η κατάληψη της πολιτικής εξουσίας και η κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής που θα οδηγήσουν στην κομμουνιστική κοινωνία. Το ΣΕΚΕ δεσμεύτηκε ότι δεν θα συμμετάσχει σε καμία κυβέρνηση της αστικής τάξης, εμμένοντας μέχρι τέλους στην ιδέα της πάλης των τάξεων.⁶⁸

2.4. Η Πρωτομαγιά του 1919 και η πρώτη διάσπαση της ΓΣΕΕ

Η Πρωτομαγιά του 1919 γιορτάστηκε σε όλες τις μεγάλες πόλεις της Ελλάδας με παρελάσεις, εκτός από την Αθήνα και τον Πειραιά, όπου απαγορεύτηκε ο εορτασμός της εξαιτίας της καχυποψίας της κυβερνώσας βενιζελικής παράταξης απέναντι στην αυξανόμενη δύναμη του ΣΕΚΕ και της ΓΣΕΕ. Τα γραφεία των εργατικών οργανώσεων περικυκλώθηκαν από τον στρατό, τα θέατρα φρουρούνταν και απαγορεύθηκε κάθε συγκέντρωση και παρέλαση μέσα στην πόλη. Παρόλα αυτά, η ΚΕ του ΣΕΚΕ εξέδωσε μια προκήρυξη προς την εργατική τάξη, στην οποία καλούσε τον εργατικό κόσμο να τιμήσει συνειδητά την ημέρα της διεθνούς εορτής «ημέρα μεγάλη και ιερά», «ημέρα κοινής χαράς και κοινών ελπίδων» που κερδήθηκε «με την θέλησιν και την δύναμιν των εργατών». Λίγο αργότερα, η διάσταση απόψεων μεταξύ της σοσιαλιστικής μειοψηφίας και της κυβερνητικής πλειοψηφίας στην ΚΕ της ΓΣΕΕ οδήγησε στην πρώτη διάσπασή της.⁶⁹

⁶⁴ Στο ίδιο, σελ.31.

⁶⁵ Στο ίδιο, σελ.33,34.

⁶⁶ Η Γ΄ Διεθνής (ή Κομμουνιστική) ιδρύθηκε το 1919, ενάμιση περίπου χρόνο μετά από την Οκτωβριανή Επανάσταση (1917) που επιβεβαίωσε τη δυνατότητα της εργατικής τάξης να καταλάβει την εξουσία με επαναστατικό τρόπο. Η ΚΔ αποτελούσε το νέο ενιαίο παγκόσμιο επαναστατικό κέντρο με επαναστατικές αρχές και δομή οργάνωσης στη βάση του μαρξισμού και της εμπειρίας της Οκτωβριανής Επανάστασης. Αποφάσισε την αυτοδιάλυση της το 1943. «100 χρόνια από την ίδρυση της κομμουνιστικής Διεθνούς», ΚΟΜΕΠ <https://www.komep.gr/m-article/100-xronia-apo-tin-idrysi-tis-Kommoynistikis-Diethnos/> προσπελάστηκε: 17/03/2029

⁶⁷ Λιβιεράτος, *Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα (1918-1923) ...*, σελ. 34,35,36.

⁶⁸ Καρπόζηλος, *Ελληνικός Κομμουνισμός...*, σελ.129-130.

⁶⁹ Λιβιεράτος, *Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα (1918-1923) ...*, σελ.37-41.

2.5. Το ΣΕΚΕ σταδιακά σταθεροποιεί τη θέση του - Το Β΄ Συνέδριο (Απρίλιος 1920)

Οι σοσιαλιστές του ΣΕΚΕ σταδιακά ασκούν μεγάλη επίδραση και κερδίζουν τη συμπάθεια και την υποστήριξη των εργατών. Ωστόσο, βρίσκονται αντιμέτωποι με τη λογοκρισία και την επιθετική σε βάρος τους πολιτική της κυβέρνησης του Ελ. Βενιζέλου. Στο Β΄ Συνέδριο τονίστηκε η πολιτική επίδραση που άσκησε το νεοϊδρυθέν κόμμα σε όλη τη χώρα παρόλη την τρομοκρατική πολιτική της κυβέρνησης εναντίον του.⁷⁰ Στο καινούργιο καταστατικό του κόμματος, προστέθηκε η λέξη Κομμουνιστικό,⁷¹ εφόσον αυτό προσχώρησε στη Γ΄ Διεθνή και καταγράφηκε ότι, εφόσον το κόμμα αποδέχεται τις αρχές της, η μετάβαση από το αστικό στο σοσιαλιστικό καθεστώς δεν μπορεί να επιτευχθεί με δημοκρατικές μεθόδους αλλά μόνο με τη δικτατορία της εργατικής τάξης.⁷²

Ταυτόχρονα, συζητήθηκε και το θέμα της συμμετοχής του ΣΕΚΕ στις εκλογές του Νοεμβρίου 1920, με τον γραμματέα του κόμματος να καθορίζει τη στάση του κόμματος λέγοντας ότι η θέση τους μέσα στη Βουλή είναι «θέσις κριτού του αστικού καθεστώτος» μέχρι το κόμμα να καταλάβει την πολιτική εξουσία μέσω της δικτατορίας του προλεταριάτου, η οποία θα οδηγήσει τελικά στην οικοδόμηση της σοσιαλιστικής πολιτείας. Μερικοί εξτρεμιστές οπαδοί διατύπωσαν αντικοινοβουλευτικές απόψεις, ωστόσο αποφασίστηκε η συμμετοχή του ΣΕΚΕ στις επερχόμενες εκλογές.⁷³

2.6. Το ΣΕΚΕ στις εκλογές του Νοεμβρίου 1920

Στις εκλογές του Νοεμβρίου 1920, το ΣΕΚΕ πήρε μέρος χρησιμοποιώντας αντιπολεμικά συνθήματα, κυρίως κατά της Μικρασιατικής Εκστρατείας, γεγονός που, αφενός επέτεινε την τρομοκρατική σε βάρος του πολιτική από τα αστικά κόμματα, αφετέρου, όμως, κέρδισε την προσοχή του ελληνικού λαού, που είχε κουρασθεί από τους ατελείωτους πολέμους. Σε αυτές τις εκλογές που, σημειωτέον χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά ως έμβλημα το σφυροδρέπανο, το ΣΕΚΕ πήρε 100.000 ψήφους - ποσό πολύ σημαντικό για την εποχή- αλλά δεν μπόρεσε να βγάλει κανέναν βουλευτή.⁷⁴

Όμως, η διαμόρφωση της αντικομμουνιστικής στάσης του Ελ. Βενιζέλου που σφράγισε τον ελληνικό Μεσοπόλεμο έχει τη βάση της σε αυτήν τη χρονική περίοδο. Ένα κόμμα που μιλάει τη

⁷⁰ Στο ίδιο, σελ.41,42,43,45.

⁷¹ Ο νέος τίτλος ήταν *Σοσιαλιστικόν Εργατικόν Κόμμα της Ελλάδος (Κομμουνιστικόν)*. Στο ίδιο, σελ.50.

⁷² Λιβιεράτος, *Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα (1918-1923) ...*, σελ.50,51.

⁷³ Στο ίδιο, σελ.52,53.

⁷⁴ Στο ίδιο, σελ.58-59.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

γλώσσα της Γ΄ Διεθνούς, κάνει λόγο για κοινωνική και πολιτική ισότητα μέσω της επανάστασης της εργατικής τάξης και χαρακτηρίζει τον πόλεμο στη Μ. Ασία ως τυχοδιωκτικό, είναι ένα κόμμα «αντεθνικό» που υπηρετεί εξωγενή συμφέροντα θέτοντας σε κίνδυνο την εθνική ολοκλήρωση. Ο φόβος της επανάληψης της Ρωσικής Επανάστασης κάνει τον Ελ. Βενιζέλο να λέει στο κοινοβούλιο το 1920 ότι ο μπολσεβικισμός δεν είναι «εκδήλωσης σοσιαλισμού· είναι μια τυραννία εκ των κάτω»· επομένως, πρέπει να καταπολεμηθεί γιατί συνιστά μια σοβαρή απειλή για την κοινωνική σταθερότητα και την εκπλήρωση του εθνικού οράματος.⁷⁵

2.7. ΤΟ ΣΕΚΕ λίγο πριν και μετά από την κατάρρευση του μικρασιατικού μετώπου

Τον Φεβρουάριο του 1922, λίγους μήνες πριν από τη Μικρασιατική Καταστροφή, σε μια έκτακτη συνεδρίαση του ΣΕΚΕ προτάθηκε η ευρύτατη συμμετοχή του κόμματος στους δημοκρατικούς και κοινοβουλευτικούς θεσμούς, εφόσον εκεί ήταν προσηλωμένη η πλειονότητα της εργατικής τάξης. Κατά τη διάρκεια του 1922 μέχρι τη Μικρασιατική Καταστροφή, πολλές απεργίες κηρύχθηκαν από τα εργατικά συνδικάτα λόγω των σοβαρών οικονομικών προβλημάτων που μάστιζαν την ελληνική κοινωνία από τον συνεχιζόμενο πόλεμο στη Μ. Ασία. Ο εορτασμός της Πρωτομαγιάς απαγορεύτηκε από την κυβέρνηση, νέες απεργίες πραγματοποιήθηκαν με τους εργάτες να ζητούν αυξήσεις λόγω της συνεχιζόμενης ακρίβειας και την κυβέρνηση να απαντά επιβάλλοντας κι άλλους φόρους λόγω του πολέμου.⁷⁶ Όταν κατέρρευσε το μικρασιατικό μέτωπο, η επανάσταση ήρθε από τους απογοητευμένους αξιωματικούς του πολέμου με αρχηγό τον Πλαστήρα και όχι από το ΣΕΚΕ που βρέθηκε αποδιοργανωμένο και παντελώς ανέτοιμο να αναλάβει οποιαδήποτε πρωτοβουλία για να εκμεταλλευτεί μια κατάσταση, που θα μπορούσε να μεταβληθεί σε προεπαναστατική, υπογραμμίζει ο Δ.Λιβιεράτος.⁷⁷

2.8. Η μετονομασία του ΣΕΚΕ σε ΚΚΕ- Η δεκαετία του 1920

Τον Δεκέμβριο του 1924, το Γ΄ συνέδριο του ΣΕΚΕ ανακοίνωσε τη μετονομασία του κόμματος σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας σηματοδοτώντας την οργανική ένταξή του στη Γ΄ (Κομμουνιστική) Διεθνή. Έτσι, ευθυγραμμιζόμενο με τις αρχές της, υιοθέτησε μια στρατηγική προάσπισης των άμεσων αναγκών των εργατών. Παράλληλα, τονιζόταν emphatically ότι η διεκδίκηση αυτών των

⁷⁵ Καρπόζηλος, *Ελληνικός Κομμουνισμός...*, σελ.132-133.

⁷⁶ Λιβιεράτος, *Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα (1918-1923) ...*, σελ.92-102.

⁷⁷ Στο ίδιο, σελ.108, 111.

καθημερινών αιτημάτων δεν είχε ουσιαστικό νόημα, αν δε συνδεόταν άρρηκτα με τον γενικότερο αγώνα για την ανατροπή της καπιταλιστικής κυριαρχίας. Κατά συνέπεια, οι οικονομικές διεκδικήσεις όφειλαν να βασίζονται σε μια «επαναστατική τακτική», στην πάλη των τάξεων, δηλ. τη σύγκρουση της τάξης των εκμεταλλευομένων εναντίον των εκμεταλλευτών.⁷⁸

Το κόμμα που ιδρύθηκε στον απόηχο της Ρωσικής Επανάστασης αποτελούσε πια το ελληνικό τμήμα του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος. Η γενιά των παλιών σοσιαλιστών αποχωρεί από το προσκήνιο⁷⁹ και νέοι πρωταγωνιστές, συχνά πρόσφυγες από την Κωνσταντινούπολη, τη Μ.Ασία, τις Σοβιετικές Δημοκρατίες του Εύξεινου Πόντου, των οποίων η ζωή σφραγίστηκε από τον πόλεμο και τις βίαιες πληθυσμιακές μετακινήσεις, θεωρούν ότι μόνο η κοινωνική επανάσταση μπορεί να οδηγήσει σε έναν ριζικό κοινωνικό μετασχηματισμό. Αυτή η νέα, ριζοσπαστικοποιημένη, ηγετική ομάδα του ΚΚΕ - συχνά με εξουσιοδότηση από την Κομμουνιστική Διεθνή να μεταφέρει τα μηνύματά της σε όλον τον κόσμο - βρήκε πρόσφορο έδαφος στους πρόσφυγες, των οποίων η άφιξη ενέτεινε τα ήδη υπάρχοντα κοινωνικά προβλήματα, μετατρέποντας το όραμα της εθνικής ολοκλήρωσης σε επιτακτική ανάγκη ανάπτυξης μηχανισμών για την αποκατάστασή τους.⁸⁰

Όμως, οι νέοι κομμουνιστές θα αντιμετωπιστούν στο εξής ως δυνάμει ανατρεπτικά υποκείμενα και θα ενεργοποιήσουν ακόμη περισσότερο τους διωκτικούς και κατασταλτικούς μηχανισμούς των κυβερνήσεων εναντίον τους. Ο Κων. Ζαβιτσιάνος από το βήμα της Βουλής το 1924 εξέφραζε την ανησυχία του για τη δράση των κομμουνιστών στους προσφυγικούς συνοικισμούς ζητώντας τη λήψη μέτρων «πριν (ο κομμουνισμός) εξαπλωθή και φέρει την αποσύνθεσιν και το χάος, τα οποία έφερεν αλλού». ⁸¹ Την προηγούμενη χρονιά (Αύγουστος 1923), είχε προηγηθεί και μια πολύ δυναμική γενική απεργία που είχε δημιουργήσει μια εκρηκτική ατμόσφαιρα σε Αθήνα και Πειραιά δημιουργώντας στους κομμουνιστές την πεποίθηση ότι θα μπορούσε να επαναληφθεί με άλλα αποτελέσματα και τρομοκρατώντας για τους ίδιους λόγους την κυβερνητική πλευρά.⁸² Για τους κομμουνιστές, οι πρόσφυγες δεν θεωρούνται «καθυστερημένες πολιτικά μάζες» και θύματα της

⁷⁸ Λήδα Παπαστεφανάκη, *Εργασία, Τεχνολογία και Φύλο στην Ελληνική Βιομηχανία, Η Κλωστοϋφαντουργία του Πειραιά, 1870-1940*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2009, σελ.399,400. Καρπόζηλος, *Ελληνικός Κομμουνισμός...*, σελ.142.

⁷⁹ Θεωρείται εξάλλου υπεύθυνη για την απομάκρυνση του κόμματος από τις επαναστατικές θέσεις του λόγω της «μακράς νομίμου υπάρξεως» που υποστήριξε, Αβραάμ Μπεναρόγια, *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου...*, σελ.14-15.

⁸⁰ Καρπόζηλος, *Ελληνικός Κομμουνισμός...*, σελ.136, 142, 143, 148, 153, 171.

⁸¹ Στο ίδιο, σελ.186.

⁸² Μετά τη γενική απεργία του Αυγούστου 1923, η κυβέρνηση Πλαστήρα- Γονατά διέλυσε όλα τα εργατικά σωματεία και τοποθέτησε σε διοικητικές θέσεις πρόσωπα της αρεσκείας της. Ωστόσο, μερίδιο ευθύνης για την πόλωση στο συνδικαλιστικό κίνημα, φέρει και το ΚΚΕ, το οποίο με τη ριζοσπαστικοποίησή του, απομάκρυνε τους συντηρητικούς εργάτες από το κόμμα. Παπαστεφανάκη, *Εργασία, Τεχνολογία και Φύλο στην Ελληνική Βιομηχανία...*, σελ. 394-395.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

ιστορίας αλλά δυνάμει επαναστατικά υποκείμενα με διαμορφωμένη ταξική συνείδηση που μπορούν να πάρουν την κατάσταση στα χέρια τους. Όμως, η θεώρηση αυτή δεν εγγράφεται ακόμα στις εκλογικές αναμετρήσεις, όπου π.χ. το 1928 στη Δραπετσώνα μόλις το 1,69% του συνόλου ψήφισε το ΚΚΕ. Παρόλα αυτά, προκαλούν δυσανάλογα (σε σχέση με την επιρροή που εκείνη την περίοδο ασκούν) μεγάλο φόβο στους κρατούντες λόγω της επικράτησης των μπολσεβίκων στη Ρωσία.⁸³

Κατά τη δικτατορία του Θ. Πάγκαλου (1925-26), το ΚΚΕ τέθηκε εκτός νόμου και έγινε συντονισμένη προσπάθεια από την κυβέρνηση να εκδιωχθούν τα κομμουνιστικά στελέχη από τη ΓΣΕΕ. Τον Μάιο του 1928 στο Α' συνέδριο της ΓΣΕΕ ολοκληρώθηκε η «αποκομμουνιστικοποίησή» της με διαγραφές και αποκλεισμούς μεγάλων ομοσπονδιών, όπως αυτήν των καπνεργατών. Ο έλεγχος της ΓΣΕΕ από την άρχουσα τάξη προκάλεσε την αντίδραση πολλών ομοσπονδιών που εξέλεξαν ένα 5μελές γραφείο με στόχο την οργάνωση των αγώνων της εργατικής τάξης και την αποκατάσταση της νομιμότητας στη ΓΣΕΕ. Έτσι, ιδρύθηκε η Ενωτική ΓΣΕΕ που στις 03/02/1929 πραγματοποίησε το Α' συνέδριο.⁸⁴

⁸³ Καρπόζηλος, *Ελληνικός Κομμουνισμός...*, σελ.186,187,190,191,192,193.

⁸⁴ Στέφανος Λουκάς, «Η δράση του ΚΚΕ στο εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα», Ριζοσπάστης, αναρτήθηκε: 18/11/2001, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=1033904>, προσπελάστηκε: 16/03/2026

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Το εργατικό κίνημα στο Λαύριο

3.1. Ίδρυση της Εταιρείας *Hilarion Roux et Cie* – Ίδρυση νεότερου Λαυρίου

Η ίδρυση της ιταλογαλλικής μεταλλευτικής - μεταλλουργικής εταιρείας *Hilarion Roux et Cie* στο Λαύριο το 1865 και κατόπιν άλλων δύο εταιρειών, που προέκυψαν απ' αυτήν, της *Εταιρείας των Μεταλλουργείων του Λαυρίου* (ΕΜΛ, 1873-1927) και της *Companie francaise des mines du Laurium* (ΓΕΜΛ, 1875-1981) ανέδειξαν το Λαύριο σε ένα σημαντικό μεταλλευτικό και μεταλλουργικό κέντρο παραγωγής, κυρίως μεταλλικού αργυρούχου μολύβδου, που σηματοδότησε την έναρξη της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα.⁸⁵

Από το 1861, με τον νόμο «περί μεταλλείων», που βασίστηκε στον γαλλικό νόμο του 1810, το κράτος είχε αποκτήσει το δικαίωμα να ελέγχει και να παραχωρεί άδειες για την εκμετάλλευση των μεταλλείων σε όποιον έκρινε κατάλληλο, ξεχωρίζοντάς τα από την ιδιοκτησία της γης, ώστε να αναπτυχθεί η μεταλλευτική δραστηριότητα με κανόνες. Στον νόμο αυτόν, έστω και με γενικό τρόπο, γινόταν αναφορά στην ανάγκη να υπάρχει ασφάλεια για τους μεταλλωρύχους.⁸⁶ Η αδιαφορία ωστόσο - παρά την ύπαρξη του θεσμικού πλαισίου από το 1861 - που επέδειξε το ελληνικό Δημόσιο στις εκθέσεις του ορυκτολόγου - μεταλλειολόγου Ανδρέα Κορδέλλα⁸⁷ για την περαιτέρω οικονομική εκμετάλλευση των σκωριών δηλ. των απορριφθέντων από τους αρχαίους μεταλλευμάτων που βρίσκονταν στην επιφάνεια της Λαυρεωτικής, έδωσε τη δυνατότητα σε επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνταν σε παρόμοια έργα στο εξωτερικό να επιδείξουν έντονο ενδιαφέρον για την περίπτωση του Λαυρίου. Αυτοί ήταν ο Γάλλος Hilarion Roux, ο Ιταλός J.B. Serpieri και ο Αρτινός Γ. Παχύς που δραστηριοποιούνταν ήδη από το 1850 στον τομέα ανάτηξης σκωριών στην

⁸⁵ Γιώργος Δερμάτης, *Λαύριο, το μαύρο φως, Η μεταλλευτική και μεταλλουργική βιομηχανία στο Λαύριο 1860-1917, Ελληνική και Ευρωπαϊκή διάσταση*, Τεχνολογικό Πολιτιστικό Πάρκο Λαυρείου (ΕΜΠ), 2003, σελ.15. Στη Λαυρεωτική αναπτύχθηκε μεταλλευτική και μεταλλουργική δραστηριότητα από το 3000 π.Χ μέχρι τον 7ο μ.Χ. αιώνα. Το αρχαίο μεταλλευτικό Λαύριο που έφτασε στο απόγειο της δόξας του τον 5ο π.Χ. αιώνα, όταν οι Αθηναίοι χάρη στο ασήμι του κατασκεύασαν τις τριήρεις που κατατρόπωσαν τον περσικό στόλο στη Σαλαμίνα το 480 π.Χ., άρχισε να παρακμάζει από τον 1ο π.Χ. αιώνα, με μια μικρή μεταλλουργική δραστηριότητα να καταγράφεται μέχρι και τον 6ο μ.Χ. αιώνα. Έκτοτε, και μέχρι το β' μισό του 19ου αιώνα, τα μεταλλεία του Λαυρίου εγκαταλείπονται και ερημώνουν. Δερμάτης, *Λαύριο, το μαύρο φως...*, σελ.48,51,63.

⁸⁶ Λήδα Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης, τα Μεταλλεία της Ελλάδας, 19ος – 20ός αιώνες*, Αθήνα, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, 2017, σελ.43.

⁸⁷ Ο Ανδρέας Κορδέλλας (Σμύρνη, 1836-1909), απόφοιτος της Βιομηχανικής Σχολής του Zittau και της Μεταλλευτικής Ακαδημίας του Φράιμπεργκ, εργάστηκε από το 1860 ως υπάλληλος στο Υπουργείο Οικονομικών και ήταν μέλος της επιτροπής εκπόνησης του σχεδίου νόμου που οδήγησε στον νόμο «περί μεταλλείων» του 1861. Το 1865 ανέλαβε τη διεύθυνση της *Hilarion Roux et Cie* και από το 1887 μέχρι το 1891 διετέλεσε γενικός διευθυντής της *Εταιρείας των Μεταλλουργείων του Λαυρίου*. Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...*, σελ.153-154.

Καρθαγένη της Ισπανίας ο πρώτος και στο Κάλιαρι της Σαρδηνίας, οι άλλοι δύο. Αυτοί οι επιχειρηματίες ήταν οι βασικοί ιδρυτές της πρώτης μεταλλουργικής Εταιρείας ανάτηξης των σκωριών του Λαυρίου *Hilarion Roux et Cie* (1865- 1873).⁸⁸

Έτσι, η βιομηχανική κωμόπολη του Λαυρίου προέκυψε ως απόρροια της μεταλλευτικής δραστηριότητας στην περιοχή, ήταν μια company town παρόμοια με αυτές που δημιουργήθηκαν στις μεταλλευτικές περιοχές της κεντρικής και δυτικής Ευρώπης, της οποίας ο πληθυσμός ήταν προϊόν εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης. Καμινευτές από την Καρθαγένη της Ισπανίας, Ιταλοί και Γάλλοι εξειδικευμένοι τεχνίτες, σιδηρουργοί, ξυλουργοί, μηχανικοί μετακλήθηκαν για να εργαστούν στις μεταλλευτικές εταιρείες, οι οποίες γρήγορα προσέλκυσαν ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό από την ευρύτερη περιοχή της Λαυρεωτικής, τα νησιά του Αιγαίου αλλά και τις ορεινές περιοχές της Ελλάδας.⁸⁹ Το Λαύριο αποτέλεσε μία πολυεθνική και πολυπολιτισμική πόλη που διαμορφώθηκε στην Ελλάδα μετά την Ελληνική Επανάσταση που αριθμούσε 3000 κατοίκους μέχρι το 1869, εκ των οποίων 1500 ήταν οι εργαζόμενοι στην *Hilarion Roux et Cie*.⁹⁰

Ήδη από το 1872, ο δικαστικός Αριστείδης Οικονόμου χαρακτήριζε τον εργατικό πληθυσμό του Λαυρίου ως μια «εργατική κοινωνία». Παρά την προσφορά τους, οι εργάτες δε διέθεταν δική τους γη, καθώς όλη η περιοχή ανήκε στη μεταλλευτική εταιρεία *Hilarion Roux et Cie*. Παρομοιάζοντας τις κοινωνικές σχέσεις με τη φεουδαρχία, ο Οικονόμου ανέδειξε το έντονο κοινωνικό πρόβλημα της περιοχής, το οποίο πηγάζε από την πλήρη έλλειψη ιδιοκτησίας των εργατών και τη μονοδιάστατη οικονομική ανάπτυξη.⁹¹

3.2. Συνθήκες εργασίας μεταλλωρύχων – μολυβδίαση, η νόσος των μεταλλωρύχων

Η εργασία στα μεταλλεία του Λαυρίου ήταν πολύ σκληρή και η καθημερινή απασχόληση έφτανε ή και ξεπερνούσε τις 12 ώρες, ενώ οι εργάτες των καμίνων, λόγω της διαρκούς λειτουργίας τους, εργάζονταν και κατά τη διάρκεια της νύχτας. Οι εργάτες έρχονταν αντιμέτωποι με υπερβολικά υψηλές θερμοκρασίες, εκκωφαντική φασαρία και πολύ δυσάρεστες οσμές. Στις στοές των μεταλλείων επικρατούσε απόλυτο σκοτάδι, έντονη ζέστη και υγρασία. Ωστόσο, το μεγαλύτερο

⁸⁸ Δερμάτης, *Λαύριο, το μαύρο φως...*, σελ. 73,74,77.

⁸⁹ Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...*, σελ. 191.

⁹⁰ Ελευθέριος Αλεξάκης, «Κοινωνική διαστρωμάτωση και οργάνωση του χώρου στο Λαύριο (1870 -2000)», *Πρακτικά Ι΄ Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Θορικού - Αττικής, 28 Νοεμβρίου – 1 Δεκεμβρίου 2002*, Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής, Καλύβια Θορικού Αττικής 2004, σελ.27,30.

⁹¹ Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...*, σελ. 240

πρόβλημα ήταν τα πυκνά σύννεφα σκόνης που δημιουργούνταν από την εξόρυξη των μεταλλευμάτων.⁹² Η συνεχής και πολύωρη εργασία ήταν επιβεβλημένη από την Εταιρεία και συχνά καθαγιασμένη από τη θρησκευτική εξουσία: «Σας προτρέπω μετά την θείαν λειτουργίαν, τας τε εορτάς και Κυριακάς, να προσέρχησθε εις τα έργα, άτινα δεν επιδέχονται διακοπήν...», λέει ο μητροπολίτης Θεόφιλος απευθυνόμενος στο ποίμνιό του. Και ο Ανδρέας Κορδέλλας συχνά δυσανασχετεί για τις αναρίθμητες αργίες που υπάρχουν στην Ελλάδα και εμποδίζουν τη βιομηχανική της ανάπτυξη, επαινώντας τους Μαλτέζους εργάτες, οι οποίοι «εργάζονται και ημέραν και νύχτα, άνευ διακοπών κατά τας εορτασίμους ημέρας...»⁹³

Οι μεταλλωρύχοι του Λαυρίου είχαν να αντιμετωπίσουν εκτός από τις άθλιες συνθήκες εργασίας και έναν ακόμα πιο ύπουλο και θανατηφόρο εχθρό, τη μολυβδίαση, τη χρόνια δηλαδή δηλητηρίαση από μόλυβδο, που προκαλούνταν από την εισπνοή σκόνης και ατμών κατά την επεξεργασία των μεταλλευμάτων, με αποτέλεσμα τη συγκέντρωση υψηλών και τοξικών ποσοστών του μετάλλου στον οργανισμό των εργατών. Οι μεταλλωρύχοι αρρώσταιναν, επίσης, από πνευμονοκονιώσεις, δηλαδή σοβαρές πνευμονολογικές παθήσεις που οφείλονταν στη συνεχή εισπνοή της σκόνης των μεταλλευμάτων μέσα στις στοές.⁹⁴ Το 1926, σύμφωνα με στοιχεία από τα ληξιαρχικά βιβλία του Δήμου Λαυρεωτικής, ο μέσος όρος ζωής για τους άνδρες, αλλά και για τις γυναίκες ήταν περίπου τα 30 έτη, τη στιγμή που πανελλαδικά την ίδια χρονιά το προσδόκιμο ζωής ήταν τα 34 χρόνια και για τα δύο φύλα.⁹⁵

Η δραστηριότητα των μεταλλευτικών εταιρειών επηρέαζε δραματικά όχι μόνο την εργασία και την καθημερινότητα των εργατών, αλλά προκαλούσε και σοβαρή περιβαλλοντική ρύπανση. Από πολύ νωρίς υπήρξαν αναφορές για τις οικολογικές συνέπειες της μεταλλουργίας του μολύβδου στην περιοχή. Η καμινάδα της ελληνικής εταιρείας, η οποία είχε κατασκευαστεί για να απομακρύνει τους καπνούς από τις καμίνους αποδείχθηκε εντελώς ανεπαρκής. Η κατάσταση γινόταν ανυπόφορη κυρίως όταν στην περιοχή έπνεαν νότιοι άνεμοι.⁹⁶

⁹² Στο ίδιο, σελ. 227.

⁹³ Δερμάτης, *Λαύριο, το μαύρο φως...*, σελ.128.

⁹⁴ Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...*, σελ.228.

⁹⁵ Κωνσταντίνος Πόγκας, «Έρευνα για τη διάρκεια της ζωής των κατοίκων του δήμου Λαυρεωτικής από το 1896 μέχρι το 1987», *Πρακτικά Δ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Θορικού - Αττικής, 30 Νοεμβρίου, 1-3 Δεκεμβρίου 1989*, Επιμορφωτικός Σύλλογος Καλυβίων, Καλύβια Αττικής 1993, σελ. 717, 724. Αγαπούλα Κωτσή, *Νοσολογία των παιδικών ηλικιών και της νεολαίας (20ος αιώνας)*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα, 2008, σελ.84.

⁹⁶ Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...*, σελ. 226

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Χαρακτηριστικό για την αποπνικτική ατμόσφαιρα του Λαυρίου λόγω των καπνών από τις καμινάδες είναι το απόσπασμα από το αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα του Βάσου Δασκαλάκη, *Οι Ξεριζωμένοι, Διήγηση ενού χωριάτη*:⁹⁷ *Από την άλλη μεριά κινάει ο υπόνομος του καπνού [...] παίρνει από τους φούρνους τον φαρμακερό καπνό του μεταλλείου, που είναι όλο αρσενικό και τον κουβαλεί ψηλά στην κορφή, σε δύο θεόρατους φουγάρους που γράφονται στον ουρανό σαν τεντωμένα δάχτυλα [...] Και τότε ο θεός να βάνει το χέρι του να μην πάρει νοτιά [...] ολάκερη η κακομοίρα η πολιτεία, δρόμοι, σπίτια και μαγαζιά, πνίγεται μπουκωμένη φαρμάκι [...] μα σαν αρχίσει ο καπνός του μολυβιού, δεν έχει πια να ξεφύγεις [...] δεν είναι τίποτα που μπορεί να τον μπουκώσει – σου πουμώνει όλα τα σωθικά, και σαν καταπίνεις, νιώθεις στον λάρυγγά σου την υπόγλυκη γεύση του δηλητηρίου. Και τα μάτια τσουζούν, και το μυαλό σκοτιάζεται και τα πνεμόνια βήχουν, μην καταφέροντας να ξεδιαλέξουνε λιγάκι αγέρα [...]*⁹⁸

3.3. Η σοσιαλιστική οργάνωση του Σταύρου Καλλέργη στο Λαύριο

Η μεγάλη συγκέντρωση εργατικού πληθυσμού στο Λαύριο συνιστούσε μια πρόκληση για τους σοσιαλιστές του 19ου αιώνα που ήθελαν να διαδώσουν τις ιδέες τους στην εργατική τάξη. Τον Ιούνιο του 1890, ο Σταύρος Καλλέργης άρχισε να εκδίδει την εφημερίδα *Σοσιαλιστής* (1890-1902) και σε μια προσπάθεια συνένωσης όλων των σοσιαλιστικών ρευμάτων στην Ελλάδα, ίδρυσε τον *Κεντρικό Σοσιαλιστικό Σύλλογο*, τμήμα του οποίου από το 1893 λειτούργησε και στο Λαύριο. Άλλωστε, η σιδηροδρομική σύνδεση του Λαυρίου με την Αθήνα από το 1885 έκανε πολύ πιο εύκολη την επικοινωνία με τους μεταλλωρύχους του Λαυρίου και τη διάδοση των σοσιαλιστικών ιδεών.⁹⁹

Ο Καλλέργης μετέβαινε συχνά ο ίδιος στο Λαύριο και το 1893 τα μέλη της τοπικής σοσιαλιστικής οργάνωσης υπερέβαιναν τα 100 και οι συνδρομητές του *Σοσιαλιστή* ανέρχονταν σε 53. Η ιδεολογική σοσιαλιστική διαφώτιση με ανάγνωση κειμένων γινόταν σε σπίτια ή σε άλλα μέρη, όπως καφενεία, κουρεία, ταβέρνες. Το όραμα για μια πιο δίκαιη κοινωνία και η διάδοση σοσιαλιστικών ιδεών γίνονταν κρυφά και οι σοσιαλιστές εργάτες κινούνταν σε συνθήκες παρανομίας γιατί προκαλούσαν την οργή των εργοδοτών. «Προ ημερών η εταιρία -ληστρική κάλλιον συμμορία- του Λαυρίου

⁹⁷ Βάσος Δασκαλάκης, *Οι ξεριζωμένοι, Διήγηση ενού χωριάτη*, Αθήνα, Τόπος, 2026

⁹⁸ Στο ίδιο, σελ.66-67. Ο Βάσος Δασκαλάκης (1897-1944), κατέληξε σε ηλικία 12 χρόνων, ορφανός από γονείς, στα μεταλλεία του Λαυρίου, όπου δούλεψε για τρία χρόνια, «δυσβάσταχτα» σύμφωνα με τον ίδιο. Το 1930 εξέδωσε τους *Ξεριζωμένους*, ένα έργο «γραμμένο με αίμα και δάκρια. Όχι με νου και λογική», σύμφωνα με την πρώτη του σύζυγο, Έλλη Αλεξίου. Δασκαλάκης, *Οι ξεριζωμένοι...*, σελ.191, 193,195,199,202.

⁹⁹ Δερμάτης, «Ο Κεντρικός Σοσιαλιστικός Σύλλογος του Σταύρου Καλλέργη και η δράση του στο Λαύριο, 1890-1902»..., σελ.129,132,133,134.

απέπεμψεν εργάτας εκ των εκμεταλλευτηρίων αυτής διότι ελάμβανον τον Σοσιαλιστήν», γράφει ο Σοσιαλιστής το 1893.¹⁰⁰ Σημειωτέον ότι την ίδια περίοδο (1894) - ίσως λόγω της διακίνησης σοσιαλιστικών ιδεών από τον Σοσιαλιστή - δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα *Λαυρεωτική* άρθρο με τίτλο *Η δύναμις εν τη ενώσει*, όπου παροτρύνονταν οι εργάτες να οργανωθούν σε σωματεία: *Κάμετε σύλλογον διότι δι' αυτού μόνον θα προκόψετε ω εργάται. Αυτό θα ειπεί δύναμις εν τη ενώσει. Έτσι προοδεύει ο κόσμος.*¹⁰¹

3.4. Φιλεργατική νομοθεσία και ταμεία αλληλοβοήθειας

Από το β' μισό του 19ου αιώνα στην Ευρώπη, η εξασφάλιση της αναγκαίας εργατικής δύναμης στη βιομηχανία και η ανάγκη για μείωση του κόστους από τα έξοδα νοσηλείας των εργατών, οδήγησαν στη διαμόρφωση τριών βασικών πυλώνων για την προστασία της υγείας και της ασφάλειας των εργαζομένων στα μεταλλεία: την επιθεώρηση εργασίας, τη νομοθεσία για τα εργατικά ατυχήματα και τις επαγγελματικές ασθένειες και τους κανονισμούς που αφορούσαν τη βιομηχανική υγιεινή. Με τη νομοθεσία που ψηφίστηκε σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες στα τέλη του 19ου αιώνα, οι εργοδότες καθίσταντο νομικά υπεύθυνοι για τα ατυχήματα και υποχρεώνονταν να δίνουν οικονομική αποζημίωση στους παθόντες (Γερμανία 1884, Γαλλία και Ιταλία 1898, Ελλάδα 1914).¹⁰²

Στην Ελλάδα, στον νόμο «περί μεταλλείων» του 1861 προβλεπόταν η δημιουργία αποθεματικού κεφαλαίου για την περίθαλψη εργατών και τη φροντίδα των οικογενειών τους σε περίπτωση εργατικού ατυχήματος με πόρους από κρατήσεις 1% από τις μεταλλευτικές επιχειρήσεις. Με ιδιαίτερο διάταγμα θα ρυθμιζόταν ο τρόπος διαχείρισης του αποθεματικού κεφαλαίου. Μέχρι το 1882, ωστόσο, δεν είχε εκδοθεί το σχετικό διάταγμα και το ποσό δεν είχε διατεθεί. Την ίδια χρονιά με ΒΔ συστάθηκε το ειδικό Ταμείο «προς βοήθειαν και περίθαλψιν των εν τοις μεταλλείοις εργαζομένων εργατών και των οικογενειών αυτών εν περιπτώσει δυστυχημάτων», με πόρους από κρατήσεις 1% τον χρόνο από τις επιχειρήσεις, όπως προβλεπόταν στον νόμο του 1861.¹⁰³

Η ΕΜΛ από το 1875 και η ΓΕΜΛ από το 1885 είχαν ιδρύσει ιδιωτικά ταμεία αυτοβοήθειας (ή αλληλοβοήθειας) με πόρους που προέρχονταν από κρατήσεις 1% με 2% από τα ημερομίσθια των

¹⁰⁰ Στο ίδιο, σελ.135,136,138

¹⁰¹ Άννα Δήμα – Ελευθερία Ανδρέου, «Σύντομη ιστορική μελέτη του εργατικού κινήματος στην περιοχή του Λαυρίου την περίοδο 1864-1950. Ιστορική προσέγγιση του εργατικού κέντρου Λαυρίου την περίοδο 1950 -1986», *Πρακτικά Γ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Αττικής, 5-8 Νοέμβρη 1987*, Επιμορφωτικός Σύλλογος Καλυβίων, Καλύβια 1988, σελ.235.

¹⁰² Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...*, σελ. 50,51.

¹⁰³ Στο ίδιο, σελ.53.

εργατών, συχνά και με συνδρομές των ίδιων των εταιρειών. Αυτά τα ταμεία διοικούνταν από το ανώτατο υπαλληλικό προσωπικό των επιχειρήσεων και διένειμαν, κατά το δοκούν, συντάξεις, περιθάλψεις και βοηθήματα.¹⁰⁴ Οι πρώτες απεργίες του Λαυρίου προκάλεσαν το ενδιαφέρον του κράτους στον τομέα της πρόληψης ατυχημάτων, της ασφάλισης και της περίθαλψης των εργατών. Από το 1892, κατόπιν εντολής του πρωθυπουργού Χ. Τρικούπη κρατικοί υπάλληλοι μετέβησαν στο Λαύριο για να εξετάσουν τα αίτια των συχνών σοβαρών και θανατηφόρων ατυχημάτων στη ΓΕΜΛ και να προτείνουν μέτρα πρόληψης. Τα πορίσματα, ωστόσο, που συντάσσονταν έκαναν λόγο για απειρία των ελλήνων εργατών και για πλημμελή επίβλεψη των εργασιών από τους επιστάτες.¹⁰⁵

Ακριβώς στο γύρισμα του αιώνα, το 1901, κατόπιν εισήγησης του Φωκίωνα Νέγρη¹⁰⁶, έχουμε τη θέσπιση του φιλεργατικού νόμου ΒΩΜΑ΄ «Περί περιθάλψεως των εν τοις μεταλλείois και μεταλλουργείois παθόντων και των οικογενειών αυτών», που προέβλεπε αποζημίωση ή σύνταξη των παθόντων στις μεταλλευτικές και μεταλλουργικές εργασίες (δηλαδή η αποζημίωση αφορούσε μόνο τα εργατικά ατυχήματα μέσα στις στοές).¹⁰⁷ Με τον νόμο αυτόν, αναδιοργανώθηκε το υφιστάμενο από το 1882 «Ταμείον Περιθάλψεως», που στο εξής ως Ταμείο Μεταλλευτών θα αναλάμβανε το ήμισυ των συντάξεων στους παθόντες, ελαττώνοντας το βάρος των εργοδοτών στο μισό, με το σκεπτικό ότι είχε σχηματιστεί με δικές τους εισφορές για την περίθαλψη των εργατών.¹⁰⁸ Με τη σύσταση του Ταμείου Μεταλλευτών, τα δύο ιδιωτικά Ταμεία αλληλοβοήθειας της ΕΜΛ και της ΓΕΜΛ, όφειλαν να καταβάλλουν σε αυτό το 1/5 από τα ετήσια εισοδήματά τους για να απαλλαγούν (κατά το ήμισυ) από τα βάρη των συντάξεων των παθόντων εργατών, τα οποία στο εξής αναλάμβανε το Ταμείο Μεταλλευτών. Μέχρι το 1911, κανένα από τα δύο ιδιωτικά ταμεία αυτοβοήθειας των εταιρειών δεν είχε καταβάλει το ποσό αυτό.¹⁰⁹ Να σημειώσουμε ακόμα ότι το 1901 η επιτροπή επιθεώρησης των μεταλλείων του υπουργείου Οικονομικών για τον νομό Αττικής έκανε λόγο για

¹⁰⁴ Στο ίδιο, σελ.229.

¹⁰⁵ Στο ίδιο, σελ. 54, 230.

¹⁰⁶ Ο Φωκίων Νέγρης (Αθήνα, 1846-1928) αποφοίτησε από την Ecole des Mines στο Παρίσι το 1872. Κατόπιν, διετέλεσε Γενικός Έφορος Λαυρίου (1871-1875) επιβλέποντας «τα των εκβολάδων, σκωριών και μεταλλείων Λαυρίου» και γενικός διευθυντής της ΕΜΛ (1875-1886, 1894-1898). Από το 1887 και εξής εκλεγόταν ανελλιπώς βουλευτής Αττικοβοιωτίας και κατά το διάστημα 1895-1898 εξελέγη δήμαρχος Λαυρεωτικής. Το 1901 ήταν υπουργός Οικονομικών στην κυβέρνηση του Αλ. Ζαΐμη. Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...*, σελ.168.

¹⁰⁷ Αξίζει να αναφερθεί ότι ο Φ. Νέγρης προσπάθησε τα επόμενα χρόνια να επεκτείνει τον νόμο για την αποζημίωση των παθόντων από εργατικό ατύχημα σε όλες τις βιομηχανίες και να εξασφαλίσει τη νοσηλεία και τις συντάξεις γήρατος για όλους τους εργαζόμενους με πόρους από εισφορές των εργοδοτών και των εργατών, αλλά απέτυχε, διαπιστώνοντας με πικρία μέσα στον Α΄Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1918) ότι εάν είχε ψηφιστεί ο νόμος που επανειλημμένα εισηγούνταν, οι απεργίες των εργαζομένων που ζημίωναν τους ίδιους αλλά και το κράτος, θα ήταν πολύ λιγότερες. Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...*, σελ.169,170.

¹⁰⁸ Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...*, σελ.55, 169.

¹⁰⁹ Στο ίδιο, σελ. 229.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

ανεπαρκή εποπτεία των μεταλλείων, ζητώντας πιο τακτική επιθεώρηση, η οποία εξασφαλίζοντας την υγεία και την ασφάλεια των εργατών, θα οδηγούσε στην οικονομική πρόοδο του κράτους.¹¹⁰

Σημαντικές προστατευτικές διατάξεις περιείχε και ο νόμος ΓΦΚΔ' «περί μεταλλείων» του 1910, για την εργασία γυναικών και παιδιών στα μεταλλεία, στη βάση του οποίου συντάχθηκε το 1911 ο *Κανονισμός των μεταλλευτικών εργασιών*, σύμφωνα με τον οποίο καθορίστηκαν επακριβώς οι κανόνες ασφαλείας μέσα στις μεταλλευτικές στοές για την πρόληψη των ατυχημάτων (που δυστυχώς παρέμεναν σε υψηλό επίπεδο σε σχέση με την Ευρώπη) και καθιερώθηκε για πρώτη φορά το οκτάωρο στις υπόγειες εργασίες και το δεκάωρο στις επιφανειακές.¹¹¹ Η νομοθετική ρύθμιση για το οκτάωρο δεν εφαρμόστηκε και όταν η κυβέρνηση Βενιζέλου επικύρωσε στη Βουλή τον Μάιο του 1920 τη διεθνή σύμβαση για σταδιακή εφαρμογή του 8ωρου στη χώρα, οι μεταλλωρύχοι του Λαυρίου έκαναν απεργία απαιτώντας την άμεση εφαρμογή του, με αποτέλεσμα τελικά να λάβουν 20% αύξηση από τη ΓΕΜΑ αλλά για 10ωρη και όχι 8ωρη εργασία. Έτσι, επανήλθαν με νέα απεργία τον Ιούλιο του 1923 με την οποία τελικά κατάφεραν με βάση το ειδικό νομοσχέδιο της 20ής Μαρτίου 1924 «περί εφαρμογής του οκταώρου της εργασίας κατά εικοσιτετράωρον και 48ώρου καθ' εβδομάδα εις τας μεταλλευτικές και μεταλλουργικές επιχειρήσεις Λαυρίου» να εφαρμοστεί η 8ωρη εργασία πρώτα στο Λαύριο και κατόπιν, σταδιακά στην υπόλοιπη χώρα μέχρι το 1940.¹¹²

Το 1912 σε μια τροποποίηση του ΒΩΜΑ' ¹¹³ προβλεπόταν υποχρεωτική σύσταση ιδιωτικού ταμείου αλληλοβοήθειας από κάθε επιχείρηση μεταλλείων, του οποίου οι πόροι θα βασίζονταν σε κρατήσεις από τα ημερομίσθια εργοδοτών, υπαλλήλων και εργατών με σκοπό την περίθαλψη των εργαζομένων που θα καθίσταντο ανίκανοι λόγω ασθένειας, γήρατος ή πολύχρονης εργασίας.¹¹⁴ Στο Λαύριο, όπως ήδη αναφέραμε, λειτουργούσαν τέτοια ταμεία αρκετό καιρό πριν από την επίσημη θεσμοθέτησή τους. Ωστόσο, ο νόμος ήρθε για να μειώσει τις αυθαιρεσίες των εργοδοτών, που διαχειρίζονταν τους πόρους αυτών των ταμείων, διορίζοντας ακόμα και το Διοικητικό Συμβούλιο. Σύμφωνα με τον νόμο του 1912, το 1/3 των μελών του συμβουλίου του ταμείου αλληλοβοήθειας έπρεπε να είναι εργάτες.

¹¹⁰ Στο ίδιο, σελ.56.

¹¹¹ Στο ίδιο, σελ. 57,58,59.

¹¹² Δερμάτης, «Ο Κεντρικός Σοσιαλιστικός Σύλλογος του Σταύρου Καλλέργη και η δράση του στο Λαύριο, 1890-1902»..., σελ.145,146. Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...* σελ.59

¹¹³ Νόμος 3981/1912, περί τροποποίησης του ΒΩΜΑ' νόμου «Περί περιθάλψεως των εν τοις μεταλλείοις και μεταλλουργείοις παθόντων», Τεύχος Α' 21/ 21 Ιανουαρίου 1912.

¹¹⁴ Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...*, σελ.60.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Η εφαρμογή του νόμου συνάντησε πολλές δυσκολίες στο Λαύριο, όπου συχνά η Εταιρεία παρενέβαινε για να επηρεάσει ή να ορίσει τη σύσταση του ΔΣ του ταμείου.¹¹⁵

Μέχρι το 1920, το Ταμείο Μεταλλευτών αποζημίωνε μόνο τους παθόντες εργατικά ατυχήματα, λόγω των επικίνδυνων υπόγειων μεταλλευτικών εργασιών. Με τον νόμο 2114 του 1920 επεκτάθηκε η προστασία του κράτους και σε όσους πάθαιναν ζημιά στην υγεία τους από την έλλειψη καθαρού αέρα ή από την εισπνοή αναθυμιάσεων, ασφυκτικών και δηλητηριωδών αερίων (όπως η μολυβδίαση) και με νόμο του 1923 ορίστηκε ότι όσοι αποδεδειγμένα καθίσταντο ανίκανοι για εργασία λόγω των παραπάνω συνθηκών, εξισώνονταν πλήρως με τα θύματα εργατικών ατυχημάτων. Για πρώτη φορά το κράτος εξίσωσε νομικά τις επαγγελματικές ασθένειες (που προκαλούνταν από τοξικά αέρια και σκόνη) με τα εργατικά ατυχήματα, δίνοντας στους εργάτες δικαίωμα αποζημίωσης. Το 1932 και το 1934, με τους νόμους που ψηφίστηκαν για τις κοινωνικές ασφαλίσεις, κατοχυρώθηκαν συνταγματικά οι παροχές ασθένειας και σύνταξης για εργατικά ατυχήματα και επαγγελματικές νόσους (δηλητηρίαση με μόλυβδο, με υδράργυρο και μόλυνση από άνθρακα) σε πολλές ακόμα επιχειρήσεις, όχι μόνο τις μεταλλευτικές – μεταλλουργικές.¹¹⁶

3.5. Εργατικά σωματεία του Λαυρίου

Το 1905 ιδρύεται στο Λαύριο το πρώτο Σωματείο Εργατών Μεταλλευτών Λαυρίου, η *Αλληλοβοήθεια*, όπου εγγράφονται περίπου 5000 εργάτες (από την ΕΜΛ και την ΓΕΜΛ).¹¹⁷ Παρότι η ονομασία του ως σωματείο αλληλοβοήθειας παρέπεμπε σε συντεχνία εργατών - εργοδοτών, το σωματείο ήταν ταξικό περιλαμβάνοντας μόνο εργάτες. Στο καταστατικό του που εγκρίθηκε με βασιλικό διάταγμα τον Δεκέμβριο του 1905, τακτικά μέλη είχαν δικαίωμα να γίνουν όλοι οι εργάτες και στόχος του σωματείου ήταν η περίθαλψη και η βοήθεια των μελών αλλά και των οικογενειών τους σε περίπτωση ασθένειας ή εργατικού ατυχήματος, μόνιμα ή πρόσκαιρα. Το σωματείο αυτό ήταν κάτι ξεχωριστό από τα ιδιωτικά ταμεία αλληλοβοήθειας των εταιρειών που συντηρούνταν με κρατήσεις που περιλάμβαναν όλη την ιεραρχία του προσωπικού δηλ. εργάτες, υπαλλήλους και εργολάβους. Παρόλα αυτά, πρόεδροι του σωματείου γίνονταν όχι εργάτες, αλλά

¹¹⁵ Πετράκη, «Το Σωματείο των εργατών – Μεταλλευτών Λαυρίου: 1911-1919» *Πρακτικά Γ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Αττικής, 5-8 Νοέμβρη 1987*, Επιμορφωτικός Σύλλογος Καλυβίων, Καλύβια 1988, σελ. 280, 281.

¹¹⁶ Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...*, σελ.60-61.

¹¹⁷ Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...* σελ. 246. Δερμάτης, «Ο Κεντρικός Σοσιαλιστικός Σύλλογος του Σταύρου Καλλέργη και η δράση του στο Λαύριο, 1890-1902»..., σελ.139.

συχνά δικηγόροι που εμφανίζονταν ως προστάτες των εργατών και διεκδικούσαν άλλοτε με επιτυχία και άλλοτε όχι, ακόμα και το αξίωμα του δημάρχου.¹¹⁸

Το 1914 με τον νόμο 281 «περί επαγγελματικών σωματείων» από την κυβέρνηση Βενιζέλου, άλλαξε ο χαρακτήρας και το καταστατικό του Σωματείου Εργατών Μεταλλευτών Λαυρίου. Έγινε αμιγώς επαγγελματικό με τίτλο η *Μέλισσα* και είχε δικό του ταμείο αλληλοβοήθειας, δηλαδή χωρίστηκε η αλληλοβοηθητική λειτουργία από την επαγγελματική, με στόχο «την προστασία και την προαγωγή των οικονομικών ή επαγγελματικών συμφερόντων των μελών», όπως όριζε ο νόμος. Έτσι, η περιουσία του σωματείου διαιρέθηκε σε δύο μέρη: το ένα αναλογούσε στους πόρους του επαγγελματικού σωματείου και το άλλο στο ταμείο αλληλοβοήθειας. Η διοίκηση του ταμείου ασκείτο από τη διοίκηση του σωματείου. Την ίδια περίοδο ιδρύθηκε και το *Σωματείο Τεχνιτών Μεταλλείων Λαυρίου*.¹¹⁹

Η *Μέλισσα* ήταν ένα μαζικό και ενεργητικό σωματείο, με διεκδικητικό¹²⁰ και φιλελεύθερο χαρακτήρα και είχε την υποστήριξη της κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλου, στην οποία συχνά εξέφραζε και την ευγνωμοσύνη του λόγω της φιλεργατικής πολιτικής της.¹²¹ Μάλιστα, με βάση τα υπομνήματα που έστειλε στην κυβέρνηση φαίνεται ότι προσπαθούσε να κατευνάσει τα πνεύματα μεταξύ κεφαλαίου και εργατών που δικαιολογημένα ήταν έτοιμοι να εξεγερθούν εναντίον των εταιρειών, θεωρώντας, παράλληλα, το κράτος ως τον ιδανικό και απαραίτητο διαμεσολαβητή για τη διασφάλιση της ταξικής ειρήνης.¹²² Ύστερα, όμως, από την ίδρυση της ΓΣΕΕ και του ΣΕΚΕ(1918) το σωματείο σταδιακά κατέκτησε την αυτονομία του, ξεφεύγοντας από τον έλεγχο του κράτους και των εταιρειών και υπό την επίδραση του σοσιαλισμού έγινε πιο ριζοσπαστικό, όπως φάνηκε από τη σύνθεση των απεργιακών επιτροπών κατά τη διάρκεια της απεργίας του 1929, παρά την καταστολή και τις διώξεις από την πλευρά της κυβέρνησης Βενιζέλου (1928-1932).¹²³

¹¹⁸ Γεωργία Πετράκη, «Το Σωματείο των εργατών – Μεταλλευτών Λαυρίου: 1911-1919»..., σελ.276,277.

¹¹⁹ Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...*, σελ. 246. Δερμάτης, «Ο Κεντρικός Σοσιαλιστικός Σύλλογος του Σταύρου Καλλέργη και η δράση του στο Λαύρειο, 1890-1902»..., σελ.139,144. Πετράκη, «Το Σωματείο των εργατών – Μεταλλευτών Λαυρίου: 1911-1919»..., σελ. 278.

¹²⁰ Στην απεργία της Σερίφου τον Ιούλιο του 1916, το σωματείο διαμαρτυρήθηκε προς την κυβέρνηση, απαίτησε την αποστολή επιθεωρητή μεταλλείων στη μεταλλευτική εταιρεία και έστειλε οικονομική ενίσχυση 100 δραχμών στους εργάτες. Πετράκη, «Το Σωματείο των εργατών – Μεταλλευτών Λαυρίου: 1911-1919»..., σελ.280.

¹²¹ Δερμάτης, «Ο Κεντρικός Σοσιαλιστικός Σύλλογος του Σταύρου Καλλέργη και η δράση του στο Λαύρειο, 1890-1902»..., σελ. 144. Πετράκη, «Το Σωματείο των εργατών – Μεταλλευτών Λαυρίου: 1911-1919», σελ.292.

¹²² Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...*, σελ.247.

¹²³ Δερμάτης, «Ο Κεντρικός Σοσιαλιστικός Σύλλογος του Σταύρου Καλλέργη και η δράση του στο Λαύρειο, 1890-1902»..., σελ.144,145.

3.6. Απεργιακές κινητοποιήσεις στο Λαύριο από τη δεκαετία του 1870 μέχρι τον Μεσοπόλεμο

Η πρώτη εργατική κινητοποίηση στο Λαύριο φαίνεται ότι έλαβε χώρα το 1872, όταν οι εργάτες «επαναστάτησαν» και κατέλαβαν το εργοστάσιο *Hilarion Roux et Cie*. Η κυβέρνηση έστειλε στρατό και η Εταιρεία «ετελεγράφησε πανταχού ζητούσα εργάτας προς αντικατάστασιν των στασιασάντων». Από τη δεκαετία του 1880 και εξής οι απεργίες στο Λαύριο πληθαίνουν, καθώς υπάρχουν σποραδικές αναφορές σε πηγές για μικρής ή μεγαλύτερης διάρκειας απεργίες μέχρι και τον Μεσοπόλεμο (1880, 1882, 1883, 1884, 1887, 1889, 1890, 1892, 1895, 1896, 1906, 1909, 1910, 1916, 1918, 1919, 1921, 1923, 1924, 1929, 1933, 1934) χωρίς να είναι απόλυτα ξεκαθαρισμένο σε ποια επιχείρηση εκδηλώθηκε η απεργία, ποια κατηγορία εργατών προχώρησε σε απεργία, ποια ήταν τα αιτήματά τους ή ποια ήταν η έκβαση της απεργίας. Κοινό στοιχείο σχεδόν σε όλες τις απεργιακές κινητοποιήσεις των μεταλλωρύχων του Λαυρίου ήταν η αποστολή στρατού για την επιβολή της τάξης.¹²⁴

Τον Αύγουστο του 1880, στα μεταλλεία της Καμάριζας¹²⁵ την ώρα της αλλαγής βάρδιας, δεκαπέντε περίπου εργάτες αρνήθηκαν να κατέβουν στο φρέαρ *Serpieri*, εμποδίζοντας και τους άλλους να το κάνουν. Το βασικό τους αίτημα ήταν η καταβολή του ημερομισθίου, για την καθυστέρηση του οποίου φαίνεται ότι ευθύνονταν οι εργολάβοι,¹²⁶ οι οποίοι είχαν πληρωθεί από τη ΓΕΜΛ, αλλά δεν είχαν πληρώσει κατόπιν τους εργάτες. Η απεργία φαίνεται ότι έληξε σύντομα και δεν δημιούργησε σοβαρά προβλήματα γιατί η εταιρεία είχε στοκ σε μέταλλευμα και οι κάμινοι δεν σταμάτησαν να δουλεύουν.¹²⁷

Το 1882, και πάλι στα μεταλλεία της Καμάριζας, ξέσπασε μια ακόμα απεργία. Διήρκεσε 4 ημέρες και κατεστάλη από αστυνομική δύναμη 50 ανδρών κατόπιν συνεννόησης εργοδοσίας και κράτους.¹²⁸

Το 1887, λόγω της φημολογούμενης μείωσης των ημερομισθίων και με αιτήματα την καθιέρωση της

¹²⁴ Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...*, σελ.239. Δερμάτης, *Λαύριο, το μαύρο φως...*, σελ.129.

¹²⁵ Εκτός από την πόλη του Λαυρίου που αναπτύχθηκε γύρω από τα εργοστάσια, στους τόπους εξορύξεων της ευρύτερης περιοχής δημιουργήθηκαν χωριά ή μικρότεροι οικισμοί, όπως ήταν η Καμάριζα, η Πλάκα, η Σούριζα και η Αγριλέζα. Ευάγγελος Κακαβογιάννης, «Επιλογή τοπωνυμίων της Λαυρεωτικής», *Πρακτικά Α' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Αττικής, 19,20,21 Οκτωβρίου 1984*, Επιμορφωτικός Σύλλογος Καλυβίων, Καλύβια 1985, σελ.83.

¹²⁶ Η Εταιρεία ανέθετε σε εργολάβους τμήματα της παραγωγής, οι οποίοι εκμίσθωναν εργάτες και επέβλεπαν την πορεία εξέλιξης των έργων. Λειτουργούσαν ως αντιπρόσωποι της Εταιρείας και από αυτούς μεταφέρονταν στην Κεντρική Διεύθυνση τα βασικά εργατικά αιτήματα με στόχο την αποσόβηση εκδήλωσης εργατικών κινητοποιήσεων. Φωτεινή Ορφανού, «Οι πρώτες εργατικές κινητοποιήσεις στο Λαύριο» στο *Δοκίμες, Έκδοση Μεταπτυχιακών Φοιτητών*, Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, Τεύχος 7, Άνοιξη 1998, σελ. 136-137.

¹²⁷ Αθανασία Μαρκουλή, *Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου (Γ.Ε.Μ.Λ), η εξέλιξη και η συμβολή της στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας κατά τον 19ο και 20ό αιώνα*, Λαύριο, ΝΠΔΔ Θορικός Δήμου Λαυρεωτικής, 2012, σελ.296.

¹²⁸ Στο ίδιο, σελ. 296,297.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

κυριακάτικης αργίας και την εκτέλεση έργων από τις εταιρείες, οι μεταλλωρύχοι προχώρησαν σε μια εργατική διαμαρτυρία που κράτησε για μήνες ανάστατο το Λαύριο.¹²⁹ Το 1890, διαβάζουμε στον *Σοσιαλιστή* ότι «Οι εν Δασκαλειώ του Λαυρείου εργάται (σ.σ. στο μεταλλείο της ελληνικής εταιρείας) μόλις αναγνώσαντες το πρώτον φύλλον του Σοσιαλιστού εκήρυξαν απεργίαν ζητούντες την ελάττωσιν των ωρών της εργασίας εις οκτώ ώρας. Αγνοούμεν τα αποτελέσματα».¹³⁰

Τη δεκαετία του 1890 πυκνώνουν τα δημοσιεύματα στον ημερήσιο αθηναϊκό Τύπο σχετικά με την κατάσταση των εργατών στο Λαύριο. Πρόκειται για τη δεκαετία της δράσης του ΚΣΣ του Σταύρου Καλλέργη και της κυκλοφορίας της εφημερίδας *Σοσιαλιστής* στο Λαύριο.¹³¹ Σταθμό στην ιστορία του εργατικού κινήματος στο Λαύριο αποτελεί η απεργία του 1896. Περίπου 1800 υπόγειοι εργάτες στο μεταλλείο της Καμάριζας σταμάτησαν να δουλεύουν ζητώντας αύξηση ημερομισθίου, κατάργηση των εργολάβων και ίδρυση νοσοκομείου. Οι λεκτικοί διαξιφισμοί μεταξύ μεταλλωρύχων και χωροφυλακής οδήγησαν σε συμπλοκή κατά την οποία σκοτώθηκαν τρεις εργάτες με αποτέλεσμα οι μεταλλωρύχοι εξαγριωμένοι να επιτεθούν και να πυρπολήσουν τις αποθήκες και τα γραφεία της Εταιρείας. Μέσα σε λίγες ώρες ο οικισμός της Καμάριζας έγινε ερείπιο, με τις φλόγες -σύμφωνα με μαρτυρίες- να φαίνονται μέχρι το Λαύριο. Ο ίδιος ο Serpieri μόλις που πρόλαβε να γλιτώσει από τη μανία των εργατών. Η κυβέρνηση έστειλε στρατιωτική δύναμη 200 ανδρών και 40 αστυνομικούς για να καταστείλουν την εξέγερση. Υποκινητές της απεργίας θεωρήθηκαν δύο εργάτες που διένειμαν σοσιαλιστικά προγράμματα «ερεθίζοντα τους εργάτας εις επανάληψιν της απεργίας και των εκτροπών» σύμφωνα με την εφημερίδα *Καιροί*. Στη δίκη όλοι οι συλληφθέντες αθωώθηκαν, ωστόσο οι εργάτες επανήλθαν στις εργασίες τους χωρίς όρους.¹³²

Μια ακόμη σημαντική απεργία ήταν αυτή του 1906 με αιτήματα την αύξηση των ημερομισθίων, τη δημιουργία Ταμείου Συντάξεων, την ιατρική περίθαλψη των εργατών και την 8ωρη εργασία. Η τρομοκρατία που ασκήθηκε από το κράτος και η αποστολή ισχυρής στρατιωτικής δύναμης με αποκορύφωμα την άφιξη δύο πολεμικών πλοίων στο λιμάνι του Λαυρίου, έσπασαν την απεργία.¹³³

Οι απεργίες αυτής της περιόδου ξεσπούσαν αυθόρμητα λόγω των άθλιων συνθηκών εργασίας, των εργατικών ατυχημάτων, του εξοντωτικού ωραρίου, των πενιχρών ημερομισθίων και της παντελούς έλλειψης μέτρων ασφαλείας και οργάνωσης και χαρακτηρίζονταν από μια δυναμική αλληλεγγύη

¹²⁹ Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...*, σελ.240.

¹³⁰ Δερμάτης, *Λαύριο, το μαύρο φως...*, σελ.295.

¹³¹ Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...*, σελ. 240,241.

¹³² Γεωργία Πετράκη, «Η μονογραφία μιας απεργίας μέσα από τον εθνικό Τύπο. Η απεργία των μεταλλωρύχων της Καμάριζας το 1896», *Πρακτικά Δ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Αττικής, 30 Νοεμβρίου, 1-3 Δεκεμβρίου 1989*, Επιμορφωτικός Σύλλογος Καλυβίων, Καλύβια Αττικής 1993, σελ.502-513.

¹³³ Ορφανού, «Οι πρώτες εργατικές κινητοποιήσεις στο Λαύριο»..., σελ. 134.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

μεταξύ των εργατών. Συστήνονταν προσωρινές επιτροπές διαπραγμάτευσης με τους εργοδότες καθώς δεν υπήρχε ακόμα συνδικαλιστική οργάνωση ούτε ώριμο εργατικό κίνημα για τη διεκδίκηση των δίκαιων αιτημάτων των μεταλλωρύχων. Σίγουρα ο Σοσιαλιστής (που κυκλοφορούσε στο Λαύριο από το 1893 μέχρι το 1902) ασκούσε επιρροή στην εργατική τάξη και συνέβαλε στη διακίνηση των σοσιαλιστικών ιδεών προετοιμάζοντας το έδαφος για πιο δυναμικές εργατικές κινητοποιήσεις στο μέλλον αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να υποστηριχθεί η άποψη για οποιασδήποτε μορφής οργάνωση, υποκίνηση ή καθοδήγηση των απεργιών από τους σοσιαλιστές του ΚΣΣ.¹³⁴ Αυτό κρίνεται αδύνατο με βάση την οργανωτική και ιδεολογική συγκρότηση όλων των σοσιαλιστικών οργανώσεων εκείνης της περιόδου.¹³⁵

¹³⁴ Ο ΚΣΣ διαλύθηκε στις αρχές του 20^{ού} αιώνα και ο Σοσιαλιστής έπαψε να κυκλοφορεί το 1902. Γιώργος Δερμάτης, «Ο Κεντρικός Σοσιαλιστικός Σύλλογος του Σταύρου Καλλέργη...», σελ.132.

¹³⁵ Στο ίδιο, σελ.139-142.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΤΟΥ 1929

4.1. Το πολιτικό πλαίσιο κήρυξης της απεργίας

Η απεργία των μεταλλωρύχων το 1929 έλαβε χώρα μερικούς μήνες πριν από την ψήφιση του «Ιδιώνυμου» από την κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου. Ο διάχυτος φόβος για το ξέσπασμα μιας κοινωνικής επανάστασης από την εξάπλωση των επαναστατικών ιδεών που έβρισκαν πρόσφορο έδαφος λόγω της όξυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων τη δεκαετία του 1920, οδήγησε την κυβέρνηση Βενιζέλου να λάβει μέτρα «προς καταπολέμησην του κομμουνισμού και των εκ τούτου συνεπειών». Η ψήφιση του «Ιδιώνυμου» (Ν.4229/1929), της νομοθεσίας δηλαδή «περί των μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών», καθιστούσε εγκληματική ακόμη και τη διάδοση της κομμουνιστικής ιδεολογίας. Το «Ιδιώνυμο» εξυπηρετούσε την ανάγκη περιφρούρησης των μεταρρυθμίσεων του Ελ. Βενιζέλου, ο οποίος δεν αναγνώριζε την απεργία ως τρόπο προβολής των πολιτικών αιτημάτων, θεωρώντας ότι οι διαδηλώσεις διαταράσσουν την κοινωνική γαλήνη και μετατρέποντας τον συνδικαλισμό σε «ιδιώνυμο» αδίκημα. Έκτοτε, οι κομμουνιστές διώκονταν ανηλεώς και δαιμονοποιούνταν ως πράκτορες ενός διεθνούς κόμματος που αντιτίθετο στους κανόνες της αστικής δημοκρατίας.¹³⁶ Ο ισχυρισμός, ωστόσο, ότι η απεργία του 1929 υποκινήθηκε από τους κομμουνιστές γρήγορα καταρρίφθηκε. Με βάση τα επίσημα αρχεία του Δήμου Λαυρεωτικής, στις εκλογές της 19ης Αυγούστου 1928, όπου θριάμβευσε ο Βενιζέλος, οι κάτοικοι της Λαυρεωτικής ψήφισαν κατά κύριο λόγο Φιλελεύθερους και κατόπιν, Λαϊκούς και Βασιλόφρονες. Οι μεμονωμένοι κομμουνιστές υποψήφιοι Περικλής Καλλέργης και Δημήτριος Σταματελάκος έλαβαν και οι δύο 58 ψήφους σε ένα σύνολο 1118 ψήφων.¹³⁷

Όμως, η εκ των υστέρων ηθική και υλική στήριξη της απεργίας από την Ενωτική ΓΣΕΕ¹³⁸ και το γεγονός ότι παράλληλα με την απεργία του Λαυρίου ξέσπασε και μια ακόμα μεγάλη απεργία στα

¹³⁶ Καρπόζηλος, *Ελληνικός Κομμουνισμός...*, σελ.211,212,213. Κώστας Παλούκης, «σχέδιο για μια ιστορία του προπολεμικού εργατικού συνδικαλιστικού κινήματος στην Ελλάδα», *workersnet*, <https://workersnet.wordpress.com/%CF%83%CF%87%CE%AD%CE%B4%CE%B9%CE%BF-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%B9%CE%BA/> προσπελάστηκε:16/03/2026.

¹³⁷ Αθανασία Μαρκουλή, «Η μεγάλη απεργία του 1929, Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου»..., σελ.330, 331 και Χάρης Μπαμπούνης, «Ιστορική Αναφορά στα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών περιόδου 1928-1936 στα Μεσόγεια και στη Λαυρεωτική», *Πρακτικά Α΄ Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Αττικής, 19,20,21 Οκτωβρίου 1984*, Επιμορφωτικός Σύλλογος Καλυβίων, Καλύβια 1985, σελ.154.

¹³⁸ Η Ενωτική ΓΣΕΕ προέκυψε κατόπιν διάσπασης της ΓΣΕΕ, που θεωρήθηκε κυβερνητική και απόλυτα ελεγχόμενη από την Κυβέρνηση του Ε. Βενιζέλου. Στις 03/02/1929 πραγματοποίησε το 1^ο της συνέδριο συσπειρώνοντας εργάτες,

εργοστάσια της Ελευσίνας με έναν νεκρό εργάτη και εκεί από τις δυνάμεις καταστολής, καθώς επίσης και η αιματηρή συμπλοκή μεταξύ κομμουνιστών που έλαβε χώρα στο θέατρο Απόλλων στο συνέδριο της ενωτικής ΓΣΕΕ με πάνω από 20 τραυματίες,¹³⁹ λειτούργησαν ως δικαιολογία για την αποστολή ισχυρής αστυνομικής και στρατιωτικής δύναμης στο Λαύριο με στόχο την κατατρομοκράτηση των απεργών και τη βίαιη καταστολή της απεργίας παρά το δίκαιο των αιτημάτων των μεταλλωρύχων.

4.2. Το κοινωνικό πλαίσιο κήρυξης της απεργίας – Βασικά αιτήματα των απεργών

Η πόλη του Λαυρίου γρήγορα εξελίχθηκε από έναν μικρό οικισμό 3000 κατοίκων το 1869 σε μια βιομηχανική πόλη 12000 κατοίκων στις αρχές του 20ού αιώνα. Ωστόσο, την περίοδο της απεργίας του 1929, σύμφωνα με την απογραφή του 1928, το Λαύριο έχει πληθυσμό 7921 κατοίκους, εκ των οποίων οι 3000 εργάζονταν στην ΓΕΜΛ. Η πατερναλιστική πολιτική της Εταιρείας που είχε αναλάβει τον έλεγχο όλων των κοινωνικών λειτουργιών της πόλης (του τοπικού εμπορίου, των κατοικιών, των σχολείων, της εκκλησίας, του νοσοκομείου, των πολιτιστικών εκδηλώσεων κτλ) περιόριζε τη δυνατότητα των εργατών να διαχειρίζονται οι ίδιοι τις εργασιακές τους σχέσεις, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα την υπακοή και την υποταγή τους στις επιταγές της Εταιρείας. Παράλληλα, το ετερόκλητο εργατικό δυναμικό της Εταιρείας και οι αντιπαλότητες μεταξύ των εργατών λειτουργούσαν ανασταλτικά στην καλλιέργεια μιας κοινής εργατικής συνείδησης και τη συλλογική διεκδίκηση καλύτερων συνθηκών ζωής και εργασίας.¹⁴⁰

Από την άλλη πλευρά, η πολιτική και οικονομική αστάθεια στη χώρα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και η από το 1927 παγκόσμια κρίση στην αγορά μετάλλων¹⁴¹ επηρέασαν σημαντικά

κομμουνιστές και προοδευτικούς συνδικαλιστές και προκαλώντας με αυτόν τον τρόπο την αντίδραση της κυβέρνησης, η οποία μέσα στο 1929 την έθεσε εκτός νόμου. Παρόλα αυτά, αν και εκτός νόμου, η Ενωτική ΓΣΕΕ δεν έπαψε να καθοδηγεί τους αγώνες των εργατών και να υπερασπίζεται τις καθημερινές διεκδικήσεις τους. Στέφανος Λουκάς, «Η δράση του ΚΚΕ στο εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα», *Ριζοσπάστης*, αναρτήθηκε 18/11/2001, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=1033904>, προσπελάστηκε: 16/03/2026.

¹³⁹ Δημήτρης Λιβιεράτος, *Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα (1927-1931) Από την καταφρόνια μια καινούργια αυγή*, Αθήνα, Κομμούνα/ Ιστορική Μνήμη 5, 1987, σελ.104,105,111.

¹⁴⁰ Ορφανού, «Οι πρώτες εργατικές κινητοποιήσεις στο Λαύριο» ..., σελ.127,128,131. Γεωργία Πετράκη, *Από το χωράφι στο εργοστάσιο, Η διαμόρφωση του βιομηχανικού προλεταριάτου στο σύγχρονο Λαύριο*, Αθήνα, τυπωθήτω Γιώργος Δάρδανος, 2002, σελ.52,53.

¹⁴¹ Το 1927 η μέση τιμή πώλησης του αργυρούχου μολύβδου κυμαίνεται στις 24,8 λίρες και σύντομα θα κατέβει στις 20 λίρες, τη στιγμή που ένα χρόνο πριν (1926) η μέση τιμή ανερχόταν στις 31,36 λίρες. Φωτεινή Ορφανού, «Η οικονομική πορεία της Γαλλικής Εταιρείας Μεταλλείων Λαυρίου (Γ.Ε.Μ.Λ) τα έτη 1926-1930», *Πρακτικά Θ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Λαύριο Αττικής, 13-16 Απριλίου 2000*, Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής, Καλύβια Θορικού Αττικής 2008, σελ. 132.

τη λειτουργία της Γαλλικής Εταιρείας στο Λαύριο, επιφέροντας σημαντική μείωση στο απασχολούμενο εργατικό δυναμικό. Παράλληλα, η αύξηση των εργατικών χεριών λόγω του ερχομού των προσφύγων ελάττωσε αισθητά τα ημερομίσθια οδηγώντας σε πτώση του βιοτικού επιπέδου των εργατών. Έτσι, μέσα σε ένα γενικό κλίμα δυσαρέσκειας ξέσπασε η μεγάλης διάρκειας απεργία του 1929 με βασικά αιτήματα την αύξηση των ημερομισθίων κατά 30%, την εφαρμογή της 8ωρης εργασίας, την ίδρυση του Ταμείου Συντάξεων και τα ίσα μεροκάματα για τις γυναίκες και τα παιδιά. Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, το Ταμείο Αλληλοβοήθειας υπήρχε αλλά η διοίκησή του μονοπωλούνταν από αντιπροσώπους της Εταιρείας και η 8ωρη εργασία παραβιαζόταν συστηματικά καθώς οι μεταλλωρύχοι υπό την πίεση της αύξησης του κόστους ζωής, αναγκάζονταν να εργάζονται 12 ώρες ημερησίως, χωρίς να λαμβάνουν την αντίστοιχη αμοιβή για την υπερωριακή απασχόληση.¹⁴²

4.3. Ο ρόλος του σωματείου Μεταλλευτών στην απεργία του 1929.

Από το 1910 στο πλαίσιο του βενιζελικού εκσυγχρονισμού ψηφίστηκαν σημαντικοί εργατικοί νόμοι,¹⁴³ των οποίων η εφαρμογή, ωστόσο, αποτελούσε βασικό αίτημα των απεργιών της περιόδου. Το σωματείο Μεταλλευτών που συστάθηκε στο Λαύριο, υπερασπιζόμενο τη φιλεργατική πολιτική του Βενιζέλου και έχοντας την υποστήριξη της κυβέρνησής του, όχι μόνο στη δεκαετία 1910-1920 αλλά και στην τελευταία θητεία της (1928-1932), φάνηκε απρόθυμο τον Φεβρουάριο του 1929 να στηρίξει την κινητοποίηση και λειτούργησε περισσότερο ως διαμεσολαβητής και όχι ως εκφραστής της διαμαρτυρίας των εργατών. Έτσι, προσπάθησε να αποτρέψει την απεργία, και όταν αυτή ξέσπασε, ζήτησε τη διαμεσολάβηση του κράτους για την αποκατάσταση της τάξης. Οι εργάτες, όμως, διαφοροποίησαν τη θέση τους από τη διοίκηση του σωματείου, την καθαίρεσαν και εξέλεξαν νέα απεργιακή επιτροπή, η οποία αποδέχθηκε την καθοδήγηση της απεργίας από την ενωτική ΓΣΕΕ. Η διάχυση των σοσιαλιστικών ιδεών μετέτρεψε το βιομηχανικό Λαύριο σε έναν χώρο πολιτικών ζυμώσεων και ήταν πλέον αυτές οι νέες ριζοσπαστικές αντιλήψεις εργασιακής οργάνωσης που αποδυνάμωσαν την επιρροή του σωματείου στους απεργούς και εκμηδένισαν τη δυνατότητα του κράτους να ελέγξει την κατάσταση στο Λαύριο, κάνοντας την απεργία του 1929 να ξεχωρίζει για τον αγωνιστικό της χαρακτήρα. Έτσι, όταν το κράτος απέτυχε να λειτουργήσει διαμεσολαβητικά

¹⁴² Ορφανού, «Οι πρώτες εργατικές κινητοποιήσεις στο Λαύριο» ... ,σελ. 133-139.

¹⁴³ Περισσότερο για να αμβλυνθούν οι κοινωνικές εντάσεις από τις απάνθρωπες συνθήκες εργασίας και να λειτουργήσει το κράτος πατερναλιστικά εμποδίζοντας την πολιτική έκφραση των εργατών. Ορφανού, «Οι πρώτες εργατικές κινητοποιήσεις στο Λαύριο» ..., σελ.139.

μέσω του σωματείου για να τερματίσει την απεργία, ενέτεινε τους κατασταλτικούς του μηχανισμούς, γεγονός που οδήγησε στη δολοφονία του εργάτη Γιώργου Συρίγου τις πρώτες μέρες της απεργίας.¹⁴⁴

4.4. Ο ρόλος του Δήμου Λαυρεωτικής στην απεργία του 1929.

Τον Φεβρουάριο του 1929, το ΔΣ φαίνεται να στηρίζει την Εταιρεία, επιρρίπτοντας στους απεργούς την ευθύνη για τη δεινή κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει ολόκληρη η πόλη. Σε συνεδρίαση μετά τη δολοφονία του Γ. Συρίγου, το ΔΣ διαπίστωνε ότι η κατάσταση στο Λαύριο «περιήλθε εις οξύτατον σημείον, προς βλάβην των συμφερόντων των εργαζομένων τάξεων, της εργοδότης Εταιρείας, του εμπορικού κόσμου και γενικώς της πόλεως», αποφασίζοντας τελικά να ζητήσει την παρέμβαση της κυβέρνησης για τον τερματισμό της απεργίας. Επιπλέον, ο Δήμος προσφέρθηκε να απαλλάξει στο εξής τη Γαλλική Εταιρεία από την καταβολή λιμενικών φόρων, δίνοντάς της το χρηματικό απόθεμα από την είσπραξή τους κατά την περίοδο 1926-1929, προκειμένου να αποδεχθεί η Εταιρεία τη 10% αύξηση των ημερομισθίων των μεταλλωρύχων. Και τέλος, με τη λήξη της απεργίας ο Δήμος δεν παρέλειψε να επαινέσει τον μοίραρχο, ο οποίος κατάφερε «παρά την τραχύτητα της μακράς ταύτης απεργίας και την αδιαλλαξίαν των απεργών να τηρηθή απόλυτος τάξις και να εξασφαλισθώσι πλήρως οι ιδιωτικά περιουσία και ιδιαιτέρως των ενταύθα διαμενόντων ξένων υπηκόων».¹⁴⁵

4.5. Τα γεγονότα της απεργίας

Τα γεγονότα της απεργίας που διήρκεσε 45 ημέρες θα εξεταστούν μέσα από τον Τύπο της περιόδου, ο οποίος αποτελεί και τη βασική πρωτογενή πηγή μας. Ωστόσο, για την πληρέστερη κατανόηση του πλαισίου και της δυναμικής της απεργίας, κρίνεται σκόπιμο να προταχθεί μια σύντομη αναδρομή στα πιο σημαντικά και κομβικά σημεία αυτής της κινητοποίησης με βάση τις εφημερίδες που αποδελτιώθηκαν. Η απεργία ξεκινά την 1^η Φεβρουαρίου 1929.¹⁴⁶ Στις 6 Φεβρουαρίου στη Γενική Συνέλευση του εργατικού σωματείου καθαιρείται ο πρόεδρος του σωματείου Σαλίσχος και εκλέγεται νέα απεργιακή επιτροπή. Την ίδια ημέρα δολοφονείται από πυρά της χωροφυλακής ο μεταλλωρύχος

¹⁴⁴ Φωτεινή Ορφανού, «Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου: 1900-1930», διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, 2002, σελ.233-236.

¹⁴⁵ Όπως παρατίθεται στο Ζηνοβία Λιαλιούτη, «Ιστορία δύο πόλεων: προσλήψεις του «κοινωνικού ζητήματος» στους δήμους Αθηναίων και Λαυρεωτικής» στο *Η Κρίση του 1929 και η Ελλάδα: Οικονομικές, πολιτικές και θεσμικές όψεις*, Επιμ. Ανδρέας Κακριδής και Δημήτρης Ριζάς, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος, 2021, σελ.221-222.

¹⁴⁶ «ΑΠΗΡΓΗΣΑΝ ΟΙ ΜΕΤΑΛΛΩΡΥΧΟΙ ΛΑΥΡΙΟΥ», *Έθνος*, 02/02/1929.

Γ.Συρίγος μέσα στις εγκαταστάσεις της ΓΕΜΛ.¹⁴⁷ Στις 27 Φεβρουαρίου συλλαμβάνεται από τη χωροφυλακή η νέα απεργιακή επιτροπή, η οποία απελευθερώνεται από τις γυναίκες των εργατών που με ρόπαλα στα χέρια επιτίθενται εναντίον των χωροφυλάκων. Οι μεταλλωρύχοι αποφασίζουν συνέχιση της απεργίας και αποστέλλουν τηλεγράφημα στον πρωθυπουργό Ελ. Βενιζέλο.¹⁴⁸ Στις 28 Φεβρουαρίου πραγματοποιείται μεγάλο συλλαλητήριο στο Λαύριο με τη συμμετοχή 3000 απεργών μαζί με τις γυναίκες και τα παιδιά τους.¹⁴⁹ Την 1η Μαρτίου ο πρωθυπουργός πραγματοποιεί συνάντηση με τους επαγγελματίες του Λαυρίου.¹⁵⁰ Στις 4 Μαρτίου οι απεργοί του Λαυρίου αποφασίζουν να πραγματοποιήσουν πορεία διαμαρτυρίας στην Αθήνα.¹⁵¹ Στις 6 Μαρτίου συναντάται στην Αθήνα ο πρωθυπουργός με μια 5μελή απεργιακή επιτροπή και υπόσχεται χορήγηση συσσιτίου στα γυναικόπαιδα του Λαυρίου για 20-25 ημέρες.¹⁵² Στις 7 Μαρτίου συλλαμβάνεται στο Λαύριο όλη απεργιακή επιτροπή μαζί με τον αντιπρόσωπο της Ενωτικής ΓΣΕΕ. Οι κάτοικοι του Λαυρίου αντιδρούν, η αστυνομία προσπαθεί βίαια να διαλύσει το συγκεντρωμένο πλήθος και η συλληφθείσα επιτροπή μεταφέρεται με στρατιωτική συνοδεία στην Αθήνα. Την ίδια ημέρα ξεκινά και η λειτουργία του συσσιτίου, μόνο για τα γυναικόπαιδα και όχι για τους απεργούς.¹⁵³ Στις 14 Μαρτίου εμποδίζεται από εργάτες και εργάτριες η εκφόρτωση γαιάνθρακα στο λιμάνι του Λαυρίου από το πλοίο του εφοπλιστή Βλάση. Ο απολογισμός της συμπλοκής ήταν πάνω από 30 τραυματίες εργάτες, μεταξύ αυτών και 15 εργάτριες.¹⁵⁴ Στις 17 Μαρτίου 1929 επέρχεται συμφωνία μεταξύ Εταιρείας και εργατών που προβλέπει χορήγηση αύξησης 10% στους μισθούς εργατών και εργατριών, άμεση απόλυση όλων των κρατούμενων που είχαν συλληφθεί κατά τη διάρκεια της απεργίας, επαναπρόσληψη όλων των εργατών στις θέσεις τους, εξασφάλιση της

¹⁴⁷ «Η ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ ΣΚΟΤΩΣΕ ΕΝΑΝ ΑΠΕΡΓΟ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ, Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΕΝΤΟΥΤΟΙΣ ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ ΚΑΙ ΕΠΕΚΤΕΙΝΕΤΑΙ, ΑΠΕΣΤΑΛΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΕΝΑ ΤΑΓΜΑ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΩΝ», *Ριζοσπάστης*, 08/02/1929.

¹⁴⁸ «ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΜΕ ΡΟΠΑΛΑ ΕΛΕΥΘΕΡΩΣΑΝ ΒΙΑΙΩΣ ΤΑ ΣΥΛΛΗΦΘΕΝΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΠΕΡΓΙΑΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ, ΣΥΓΚΡΟΤΗΘΗΚΕ ΠΡΩΤΟΦΑΝΗΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΙΣ 7000 ΑΤΟΜΩΝ, ΟΙ ΑΠΕΡΓΟΙ ΑΠΟΦΑΣΙΣΜΕΝΟΙ ΝΑ ΑΓΩΝΙΣΤΟΥΝ ΜΕΧΡΙΣ ΟΤΟΥ ΝΙΚΗΣΟΥΝ», *Ριζοσπάστης*, 28/02/1929.

¹⁴⁹ «ΤΡΕΙΣ ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΑΠΕΡΓΟΙ ΜΕΤΑΛΛΩΡΥΧΟΙ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΜΕ ΤΑ ΓΥΝΑΙΚΟΠΑΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΑΝ ΣΥΛΛΑΛΗΤΗΡΙΟ, Ο ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΤΗΣ ΕΝΩΤΙΚΗΣ ΑΠΟΘΕΩΝΕΤΑΙ, ΕΝΕΡΓΟΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΡΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΕΩΝ», *Ριζοσπάστης*, 01/03/1929.

¹⁵⁰ «Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΠΕΛΗΦΘΗ ΑΥΤΟΠΡΟΣΩΠΩΣ ΤΗΣ ΔΙΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΕΝΤΩΝ ΤΩΝ ΕΝ ΛΑΥΡΙΩ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ», *Ακρόπολις*, 02/03/1929.

¹⁵¹ «ΟΙ ΑΠΕΡΓΟΙ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΑΠΕΦΑΣΙΣΑΝ ΧΘΕΣ ΝΑ ΚΑΜΟΥΝ ΚΑΘΟΔΟ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΕΑΝ ΔΕΝ ΛΥΘΟΥΝ ΑΜΕΣΩΣ ΤΑ ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥΣ», *Ριζοσπάστης*, 05/03/1929.

¹⁵² «ΟΙ ΜΕΤΑΛΛΩΡΥΧΟΙ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΣΧΕΔΙΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΚΑΘΟΔΟ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ, Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΕΔΙΩΞΕ ΑΠΟ ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΝΑ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΩΝ, ΚΑΤΟΠΙΝ ΠΙΕΣΕΩΣ ΗΝΑΓΚΑΣΘΗ ΝΑ ΥΠΟΣΧΕΘΗ ΤΗΝ ΠΑΡΟΧΗ ΣΥΣΣΙΤΙΟΥ», *Ριζοσπάστης*, 07/03/1929.

¹⁵³ «ΠΩΣ ΣΥΝΕΛΗΦΘΗ Η ΑΠΕΡΓΙΑΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΛΑΥΡΙΟΥ, ΟΙ ΣΥΛΛΗΦΘΕΝΤΕΣ ΕΡΓΑΤΕΣ ΠΡΟΟΡΙΖΟΝΤΑΙ ΔΙΑ ΕΚΤΟΠΙΣΙΝ, Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΑΠΕΙΛΕΙ ΜΕ ΔΙΑΚΟΠΗ ΤΟΥ ΣΥΣΙΤΙΟΥ», *Ριζοσπάστης*, 09/03/1929.

¹⁵⁴ «ΝΕΑ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΑΠΕΡΓΩΝ ΚΑΙ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ, ΠΕΡΙ ΤΟΥΣ 30 ΤΡΑΥΜΑΤΙΕΣ ΕΞ ΩΝ 15 ΕΡΓΑΤΡΙΕΣ, ΤΕΛΟΣ ΟΙ ΑΠΕΡΓΟΙ ΕΠΙΒΑΛΛΟΥΝ ΤΗΝ ΑΞΙΩΣΗ ΤΟΥΣ», *Ριζοσπάστης*, 15/03/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

αντιπροσωπευτικής παρουσίας των εργατών στο Ταμείο Αλληλοβοήθειας και Συντάξεως και αποζημίωση της οικογένειας του δολοφονηθέντος εργάτη Συρίγου.¹⁵⁵

Η έκβαση της απεργίας στο Λαύριο, δεδομένης της ικανοποίησης των παραπάνω αιτημάτων, αξιολογήθηκε ως νίκη των απεργών.¹⁵⁶

4.6. Η απεργία του 1929 στο βιβλίο *Με τα μάτια της μάνας μου*¹⁵⁷

Στο βιβλίο *Με τα μάτια της μάνας μου*, Λαύριο 1922-1934, η κ. Αντωνία Γκίνη καταγράφει τις αναμνήσεις της μητέρας της, Βασιλικής (Κουλίτσας) Καπεταναντώνη (1921-) για την περίοδο 1922-1934. Η Κουλίτσα Καπεταναντώνη έφτασε 14 μηνών με την οικογένειά της στο Λαύριο τον Οκτώβριο του 1922 ως πρόσφυγας από την Αφησιά της Μ.Ασίας. Στις αφηγήσεις αυτές περιέχονται πληροφορίες για την απεργία του 1929, οι οποίες μεταφέρθηκαν στην Κουλίτσα από τον πατέρα της Αντώνη Καπεταντώνη, ο οποίος δούλευε στους φούρνους, στις φορτώσεις του κωκ και στο Μηχανουργείο της Γαλλικής Εταιρείας και έζησε τα γεγονότα της απεργίας του 1929.¹⁵⁸

Οι συγκεκριμένες αφηγήσεις προσφέρουν μια πολύτιμη οπτική «από τα κάτω»· ωστόσο, πρέπει να συνεκτιμηθεί ότι αντανακλούν τα προσωπικά βιώματα μιας γυναίκας και του πατέρα της, ο οποίος βρισκόταν στον πυρήνα της κινητοποίησης και όχι μια σφαιρική εικόνα της κατάστασης. Παρόλα αυτά, η υποκειμενική εμπειρία αυτών των ανθρώπων αποτυπώνει το έντονο συναισθηματικό φορτίο των ημερών, αναδεικνύοντας μια διάσταση της απεργίας που συχνά παραλείπεται από τις επίσημες καταγραφές της περιόδου.¹⁵⁹

Στο βιβλίο, λοιπόν, διαβάζουμε: *Το 1928 ήταν μια δύσκολη χρονιά. Ο μισθός των μεταλλωρύχων έφτανε «πετσοκομμένος» στα χέρια τους. Κρατήσεις για τον γιατρό, κρατήσεις για το φαρμακείο και τα φάρμακά μας, κρατήσεις και για το ταμείο τους. Αυτό της «Αλληλοβοήθειας». Οι συναντήσεις των εργατών στο σωματείο πύκνωναν και ο θυμός τους μεγάλωνε γιατί η εταιρεία μόνο υποσχέσεις έδινε*

¹⁵⁵ «Η ΕΠΕΛΘΟΥΣΑ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΕΓΣ ΚΑΙ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΑΙΤΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ. ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΑ ΤΗΣ ΕΓΣ ΑΝΕΧΩΡΗΣΕ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ», *Ριζοσπάστης*, 17/03/1929.

¹⁵⁶ Ορφανού, «Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου: 1900-1930»..., σελ.240-241, Παπαστεφανάκη, *Η φλέβα της γης...*, σελ.264.

¹⁵⁷ Αντωνία Γκίνη, *Με τα μάτια της μάνας μου*, Λαύριο 1922-1934, Λαύριο, Βιβλιοθήκη της Εταιρείας Μελετών Λαυρεωτικής, αρ.19, 2023.

¹⁵⁸ Στο ίδιο, σελ. 9,11,47.

¹⁵⁹ Alessandro Portelli, *Τι καθιστά την προφορική ιστορία διαφορετική, Ομιλία, Γραφή και Ανάμνηση*, μτφρ. Βάσια Λέκκα, Αθήνα, Πλέθρον, 2020, σελ.22-23.

για αύξηση ημερομισθίων και υπερωρίες πληρωμένες. Στα τέλη του 1928, η Γαλλική ήταν σαν ένα καζάνι που έβραζε [...] Η εταιρεία είχε βουλωμένα τα αυτιά της στα αιτήματά τους [...] αλλά τα άνοιγε για να ακούσει τους ψιθύρους και να μαζέψει πληροφορίες για μια μεγάλη κατάσταση που άκουσαν πως ετοιμαζόταν. Γι' αυτό οι μεταλλωρύχοι έπρεπε να βρουν τον τρόπο για να οργανωθούν, αθόρυβα και μυστικά. Για να ξεκινήσει ο αγώνας τους.¹⁶⁰

Στη συνέχεια, η Κ. Καπεταναντώνη περιγράφει τον συνωμοτικό τρόπο με τον οποίο προετοιμάστηκε η απεργία του 1929, όπως της αφηγήθηκε την ιστορία ο πατέρας της μερικά χρόνια αργότερα. Στη στενόμακρη βιτρίνα ενός ρολογάδικου στην κεντρική πλατεία της πόλης βρίσκονταν τοποθετημένα πάντα τρία ρολόγια. Το πρώτο ρολόι έδειχνε πόσοι από τα σωματεία θα βρίσκονταν κάθε φορά. Αν ο μεγάλος δείκτης ήταν στο οκτώ: οκτώ άτομα θα ήταν στη συνάντηση. Το δεύτερο ήταν για τον τόπο: αν ήταν δηλαδή ο δείκτης στο τρία, το μέρος ήταν στο σπίτι του τάδε. Το τρίτο φανέρωνε την ώρα της κρυφής μάζωξης. Κι όταν υπήρχε κίνδυνος, έμπαινε και τέταρτο ρολόι στη βιτρίνα για να ακυρώσει τη συνάντηση. Βολτάρανε συνέχεια μπροστά από το ρολογάδικο οι αστυνόμοι και οι άνθρωποι της Εταιρείας. Μα που να καταλάβουν; Χάζευαν στη βιτρίνα του και οι μεταλλωρύχοι, που έπαιρναν με ασφάλεια τα μηνύματα για τις κρυφές τους συναντήσεις.¹⁶¹

Όταν ξέσπασε η απεργία, θυμάται η Κ. Καπεταναντώνη: ούτε δραχμή, ούτε μπουκιά! Φασαρίες, αστυνομίες, ξύλο, απειλές κι ένας θάνατος: «Γεώργιος Συρίγος. Όλοι θα τον θυμόμαστε με πόνο και με ρίγος (συγκίνησης)», φώναζαν το σύνθημα στην κηδεία, οι συνάδελφοί του. [...] κάθε μέρα πείνα και ξύλο. Σαράντα μέρες το σύνολο! Έγινε τότε το συσσίτιο για τα παιδιά [...] «Να φέρνεται το κατσαρολάκι σας» μας λέγανε. Τα είχε στυλώσει η Εταιρεία. Απειλούσε πως θα κλείσει και θα μένανε όλοι χωρίς δουλειά. Εικοσιπέντε δραχμές μεροκάματο έπαιρνε πριν ο πατέρας. Κι όλο λιγότερε ο μισθός αντί να ανεβαίνει.¹⁶²

Κατά τη διάρκεια της απεργίας... Σαράντα μέρες μπαινόβγαιναν στα σπίτια τους για να τους πείσουν να δουλέψουν. Της Εταιρείας άνθρωποι, του Κράτους, «γνωστοί και άγνωστοι», με το καλό και τα ταξίματα, με υπονοούμενα, ξεκάθαρες απειλές κι εκβιασμούς. Σαράντα μέρες συνεδριάσεις με την Επιτροπή, φασαρίες, ξύλο, συλλήψεις και κατ' οίκον επισκέψεις. [...] Γινόταν κάτι σαν πόλεμος. Φοβόταν ο πατέρας. Ο φόβος έγινε οργή. Ήταν η σφαίρα που σκότωσε τον Συρίγο, η ίδια, που σκότωσε και τον φόβο τους, μια για πάντα.¹⁶³

¹⁶⁰ Αντωνία Γκίνη, *Με τα μάτια της μάνας μου...*, σελ.42,44.

¹⁶¹ Στο ίδιο, σελ.45.

¹⁶² Στο ίδιο, σελ.47.

¹⁶³ Στο ίδιο, σελ.49,51

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Κι όταν τελείωσε η απεργία... *Ητανε θυμωμένα τα αφεντικά. Για την «επανάσταση», την «χασούρα», το σωματείο, τον «κομμουνισμό», για όλα. Ατελείωτα τα καψόνια, οι παρατηρήσεις, οι πιέσεις, οι αλλαγές στα πόστα. Ψάχνανε ευκαιρία να διώξουν τους εργάτες και να τους τιμωρήσουν. Τους έπαιρναν από 'δω, τους πήγαιναν από 'κει. Σε πιο βαριά πόστα, σε άσχετες δουλειές. Να απογοητευθούν. Να φύγουν. «Αυξήθηκε το μεροκάματο. Να αυξήσετε και τη δουλειά σας», τους έλεγαν. Τους πρωτεργάτες της απεργίας δε, τους «έβαλαν στο μάτι» και... άρχισαν τα βάσανά τους. Σε κάθε πόστο έβαλαν κι ένα «καρφί», να τριγυρνά σαν τη μύγα γύρω τους. Σιωπηλοί δουλεύανε και πάλι, «τα αυτιά τους» άκουγαν και μετέφεραν λόγια στους επιστάτες. Κι ένα βράδυ, τον Παναγιώτη Ραφιά (που τον θεωρούσαν υποκινητή της απεργίας)... του τη «στήσανε» όταν επέστρεφε στο σπίτι του και τον γρονθοκόπησαν αλύπητα. Να φοβηθεί. Να φύγει.¹⁶⁴*

¹⁶⁴ Στο ίδιο, σελ.49, 50,56.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Η απεργία του 1929 στον Τύπο της περιόδου

Όπως έχει ήδη παρουσιαστεί στην αρχή της παρούσας εργασίας, οι εφημερίδες διαφορετικής ιδεολογικής τοποθέτησης που αποδελτιώθηκαν ήταν ο *Ριζοσπάστης*, όργανό του ΚΚΕ, το βενιζελικό *Έθνος*, η αντιβενιζελική αλλά μετριοπαθής *Ακρόπολις* και το φανατικά αντιβενιζελικό *Σκριπ*.

5.1. Έναρξη της απεργίας – Η δολοφονία του εργάτη Γ. Συρίγου στις 06/02/1929 – Τα πρακτικά της συνεδρίασης της Βουλής. (03/02/1929 - 10/02/1929)

Η απεργία ξεκίνησε την 01/02/29 και εντοπίσαμε το πρώτο σχετικό δημοσίευμα στο *Έθνος* στις 02/02/1929. Στην τελευταία σελίδα αναφέρεται ότι υπήρξε τηλεγραφική ενημέρωση στο Υπουργείο Οικονομικών για την απεργία στα μεταλλωρυχεία του Λαυρίου και ότι μεταβαίνει εκεί ο επιθεωρητής κ. Αναπλιώτης για να επέμβει συμβιβαστικά μεταξύ μεταλλωρύχων και Εταιρείας. Το βασικό αίτημα των εργατών είναι η αύξηση του ημερομισθίου τους κατά 30%.¹⁶⁵ Το ίδιο ακριβώς κείμενο δημοσιεύθηκε στην *Ακρόπολιν* στη στήλη *Εργατικά* στις 03/02/1929.¹⁶⁶

Στις 03/02/29 στον *Ριζοσπάστη* διαβάζουμε στην 4^η σελίδα ότι η απεργία που κηρύχθηκε στα μεταλλωρυχεία του Λαυρίου, συνεχίζεται με «ακμαιότατον» το ηθικό των εργατών. Οι διοικήσεις των δύο σωματείων Τεχνιτών και Εργατών που χαρακτηρίζονται «αντιδραστικές», αναγκάστηκαν να υιοθετήσουν την απεργία υπό την πίεση των εργατών, οι οποίοι ζητούν αύξηση των ημερομισθίων κατά 30%, καθιέρωση δωρης εργασίας και σύσταση Ταμείου Συντάξεων. Εκτός από το τηλεγράφημα στο Υπουργείο Οικονομικών και τη μετάβαση του κ. Αναπλιώτη στο Λαύριο, στο δημοσίευμα αναφέρεται ότι οι εργάτες ενημέρωσαν με τηλεγράφημα και το Δμελές γραφείο (της Ενωτικής ΓΣΕΕ) ζητώντας την ενίσχυση του απεργιακού αγώνα τους.¹⁶⁷

Στον *Ριζοσπάστη* στις 07/02/29 πληροφορούμαστε για την πραγματοποίηση της Γενικής Μεικτής Συνέλευσης των απεργών μεταλλωρύχων με το υπόλοιπο προσωπικό της Εταιρείας. Η συμμετοχή όλων στην απεργιακή κινητοποίηση έγινε δεκτή «με ακράτητον ενθουσιασμόν» από τους μεταλλωρύχους· κατά συνέπεια, «όλα τα μεταλλεία ενεκρώθησαν». Κανένας απεργοσπάστης δεν εμφανίστηκε και η προσπάθεια του κ. Αναπλιώτη να διασπάσει την απεργία δεν τελεσφόρησαν. Η Γενική Συνέλευση καθάισε, επίσης, τον πρόεδρο του σωματείου εργατών «σοσιαλφασίστα» Σαλίχο, που προσπάθησε να «τορπιλίση» την απεργία και εξέλεξε εφορευτική επιτροπή για τη

¹⁶⁵ «ΑΠΗΡΓΗΣΑΝ ΟΙ ΜΕΤΑΛΛΩΡΥΧΟΙ ΛΑΥΡΙΟΥ», *Έθνος*, 02/02/1929.

¹⁶⁶ «Απεργία μεταλλωρύχων», *Ακρόπολις*, 03/02/29, στήλη *ΕΡΓΑΤΙΚΑ*.

¹⁶⁷ «ΟΙ ΜΕΤΑΛΛΩΡΥΧΟΙ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΣΥΝΕΧΙΖΟΥΝ ΤΟΝ ΑΠΕΡΓΙΑΚΟ ΑΓΩΝΑ, ΠΟΙΑ ΤΑ ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ», *Ριζοσπάστης*, 03/02/29.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

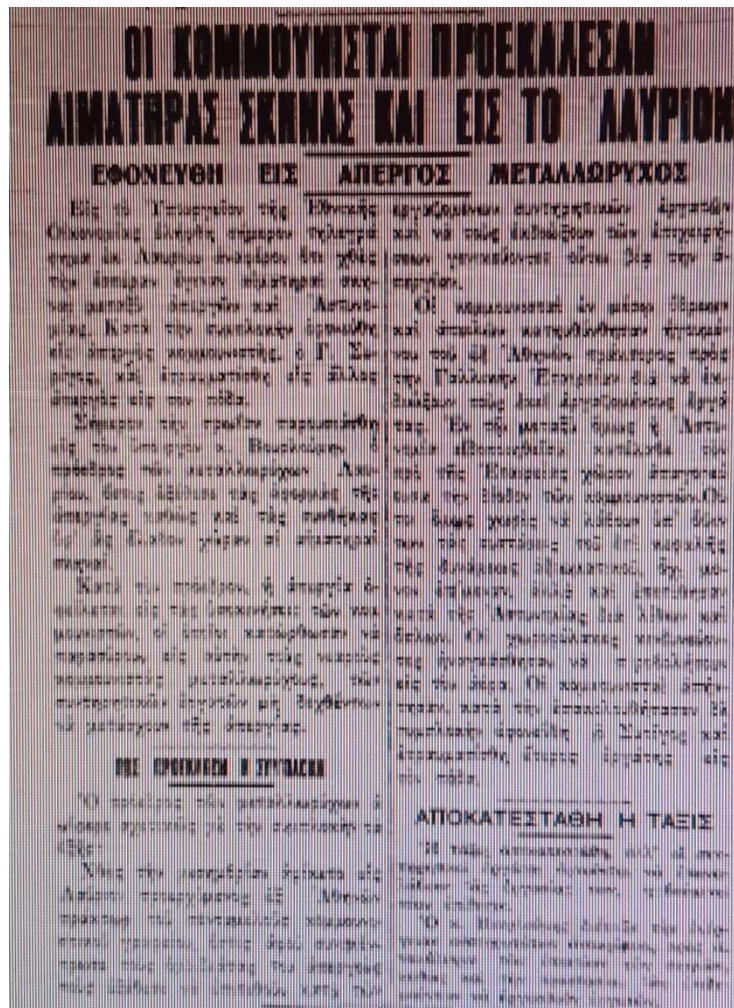
διενέργεια εκλογών. Παράλληλα, ο αντιπρόσωπος των απεργών του Λαυρίου που συμμετείχε στο Ενωτικό Συμβούλιο της ΓΣΕΕ, ανακοίνωσε εκεί τη γενίκευση της απεργίας και έλαβε την άδεια να μεταβεί κι αυτός στο Λαύριο.¹⁶⁸

Στο *Έθνος* στις 07/02/29 διαβάζουμε το πρώτο δημοσίευμα που αναφέρεται στη δολοφονία του μεταλλωρύχου Γ. Συρίγου μετά από συμπλοκή μεταξύ απεργών και αστυνομίας. Ο πρόεδρος των μεταλλωρύχων (μάλλον εννοεί τον αποπεμφθέντα Σαλίχο) θεωρεί υποκινητή της συμπλοκής τον αντιπρόσωπο του Δμελούς γραφείου της Ενωτικής ΓΣΕΕ, ο οποίος «αφού συγκέντρωσε τους ομοϊδεάτες του απεργούς, τους εξέθεσε να επιτεθούν κατά των συντηρητικών εργαζομένων και να τους εκδιώξουν των επιχειρήσεων, γενικεύοντας ούτω βία την απεργίαν». Έτσι, οι «κομμουνιστές» κατευθυνόμενοι προς τη Γαλλική Εταιρεία και έχοντας ως στόχο τους συντηρητικούς εργάτες, επιτέθηκαν με πέτρες και όπλα εναντίον της αστυνομίας που περιφρουρούσε τον χώρο, αναγκάζοντας τους χωροφύλακες να πυροβολήσουν στον αέρα. «Οι κομμουνισταί απήντησαν, κατά την επακολουθήσασαν δε συμπλοκήν, εφονεύθη ο Συρίγος και ετραυματίσθη έτερος εργάτης εις τον πόδα». Η τάξη αποκατάσταθηκε, ωστόσο οι συντηρητικοί εργάτες φοβούμενοι νέα επίθεση, αρνήθηκαν να επαναλάβουν τις εργασίες τους. Ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας κ. Βουρλούμης διέταξε τη διενέργεια «αυστηρότατων ανακρίσεων» και την προστασία των εργατών που ήθελαν να εργαστούν.¹⁶⁹

¹⁶⁸ «ΕΓΕΝΙΚΕΥΘΗ ΧΘΕΣ Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΕΙΩΝ ΛΑΥΡΙΟΥ», *Ριζοσπάστης*, 07/02/1929.

¹⁶⁹ «ΟΙ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΑΙ ΠΡΟΕΚΑΛΕΣΑΝ ΑΙΜΑΤΗΡΑΣ ΣΚΗΝΑΣ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΛΑΥΡΙΟΝ – ΕΦΟΝΕΥΘΗ ΕΙΣ ΑΠΕΡΓΟΣ ΜΕΤΑΛΛΩΡΥΧΟΣ», *Έθνος*, 07/02/1929

Μαρία Πετράκου, Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.

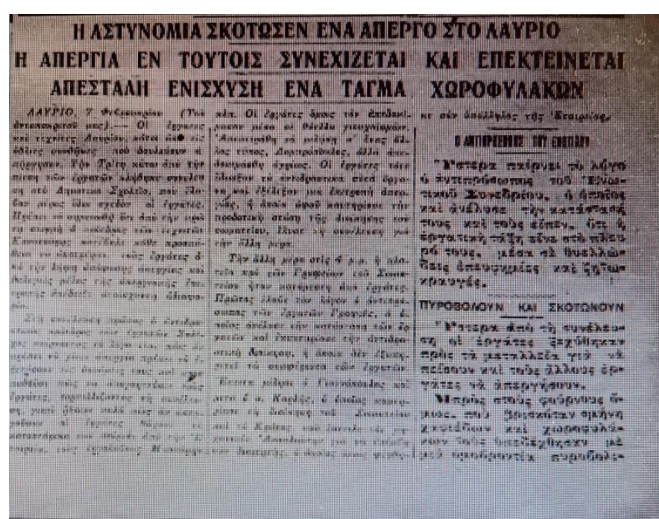
Εικ.1- Έθνος, 07/02/1929

Από τις 08/02/29 και εξής, η απεργία του Λαυρίου βρίσκεται στο πρωτοσέλιδο του *Ριζοσπάστη*. Στις 08/02/29 υπάρχουν δύο δημοσιεύματα. Στο 2^ο δημοσίευμα¹⁷⁰ διαβάζουμε για τις συνθήκες, όπου έλαβε χώρα η δολοφονία του εργάτη Γ. Συρίγου. Στη συνέλευση των εργατών, τα όργανα της διοίκησης του εργατικού σωματείου (Κανατούρης, Σαλίχος και Λαμπρόπουλος) αποδοκιμάστηκαν «αγρίως» και αποπέμφθηκαν, λόγω της προσπάθειάς τους να «τορπίλλισουν» την απεργία. Την επόμενη ημέρα, τα μέλη της νέας επιτροπής απεργίας (Ραφιάς, Γιαννόπουλος και Καρλής) που εξέλεξαν οι εργάτες, μαζί με τον αντιπρόσωπο του Ενωτικού Συνεδρίου (δεν κατονομάζεται), αφού στηλίτευσαν τη στάση του σωματείου και του κράτους, «ξεχύθηκαν προς τα μεταλλεία για να πείσουν και τους άλλους εργάτες να απεργήσουν». Στους φούρνους, όμως, «σμήνη χαφιέδων και χωροφυλάκων τους υπεδέχθησαν με μια ομοβροντία πυροβολισμών, ο δε ενωμοτάρχης Τούμπας

¹⁷⁰ «Η ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ ΣΚΟΤΩΣΕ ΕΝΑΝ ΑΠΕΡΓΟ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ, Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΕΝΤΟΥΤΟΙΣ ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ ΚΑΙ ΕΠΕΚΤΕΙΝΕΤΑΙ, ΑΠΕΣΤΑΛΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΕΝΑ ΤΑΓΜΑ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΩΝ», *Ριζοσπάστης*, 08/02/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

ξάπλωσε νεκρό με δύο σφαίρες τον εργάτη Συρίγο». Η εν ψυχρώ δολοφονία του εργάτη προκάλεσε την αγανάκτηση των μεταλλωρύχων, οι οποίοι αφού μετέφεραν τη σορό του στο νοσοκομείο, σταμάτησαν όσους δούλευαν ακόμη στους φούρνους των Μεταλλείων, και στη συγκέντρωση που ακολούθησε, «διετράνωσαν την απόφασή τους να εκδικηθούν τον σκοτωμένο συνάδελφό τους». Την επόμενη ημέρα, υποστηρίζοντας τους εργατοτεχνίτες, προσχώρησαν στην απεργία και οι υπάλληλοι της Εταιρείας. Στο ενωτικό Συνέδριο δε, ανακοινώθηκε ότι η απεργία στο Λαύριο και η τρομοκρατία εναντίον τους συνεχίζονται, ένα τάγμα χωροφυλακής αναχώρησε από την Αθήνα για το Λαύριο και ο αντιπρόσωπος του συνεδρίου που βρισκόταν εκεί (στο Λαύριο) καταζητείται γιατί τέθηκε επικεφαλής των εργατών.

Εικ.2 - Ριζοσπάστης, 08/02/1929

Στο 1^ο δημοσίευμα της εφημερίδας¹⁷¹ πληροφορούμαστε ότι το συνέδριο της Ενωτικής ΓΣΕΕ ζητά την άμεση τιμωρία του ενωμοτάρχη, την πλήρη αποζημίωση της οικογένειας του εργάτη Γ. Συρίγου, την κατάπαυση της τρομοκρατίας, την απόλυτη ελευθερία της άσκησης του απεργιακού δικαιώματος των εργατών και την άμεση ικανοποίηση των αιτημάτων τους. Στο ίδιο φύλλο στη 2^η σελίδα δημοσιεύεται το διάβημα του Γάλλου Πρεσβευτή κ. Κλεμάν Σιμόν προς τον Έλληνα Υπουργό Εξωτερικών ότι το ελληνικό κράτος δεν προστάτευσε επαρκώς τη Γαλλική Εταιρεία Λαυρίου από τους απεργούς, θεωρώντας ανεπαρκή τη δύναμη των χωροφυλάκων που απεστάλη.

¹⁷¹ «ΤΟ ΕΝΩΤΙΚΟ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΕΤΑΙ ΓΙΑ ΤΟ ΦΟΝΟ ΤΟΥ ΑΠΕΡΓΟΥ ΜΕΤΑΛΛΩΡΥΧΟΥ ΚΑΙ ΖΗΤΕΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΑΥΣΗ ΤΗΣ ΛΕΥΚΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΩΝ ΑΙΤΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ», *Ριζοσπάστης*, 08/02/1929.

Κατόπιν αυτού, ο Υπουργός Εσωτερικών κ. Ζαβιτσιάνος δεσμεύτηκε για την αύξηση του αριθμού των χωροφυλάκων.¹⁷²

Τέλος, και πάλι στο ίδιο φύλλο του *Ριζοσπάστη* στην 4^η σελίδα δημοσιεύονται τα - σχετικά με το Λαύριο - πρακτικά της συνεδρίασης της Βουλής. Εκεί, ο βουλευτής του κόμματος των Φιλελευθέρων Αντώνιος Πρέκας, κατέθεσε, κατόπιν τηλεγραφήματος από τους εργάτες του Λαυρίου, ότι εκείνοι κινήθηκαν ειρηνικά προς τη Γαλλική Εταιρεία και ότι η συμπλοκή προκλήθηκε από τη Χωροφυλακή. Έτσι, ζήτησε την απομάκρυνση από το Λαύριο του ενωμοτάρχη «τον οποίο φαίνεται ότι ο εκεί μοίραρχος θέλη να καλύψει». Ο κ. Ζαβιτσιάνος του απάντησε ότι οι πληροφορίες του ήταν ανακριβείς και ότι, με βάση τις δικές του υπηρεσιακές πληροφορίες, οι εργάτες επιτέθηκαν με πέτρες και πυροβολισμούς και «ότι ο διευθύνων την απεργίαν Κομμουνιστής μετέβη εκεί απειλητικώτατα και ηθελήσεν να αφαιρέσει και το όπλο του χωροφύλακος». Έτσι, πρόσθεσε «εάν ο χωροφύλαξ επυροβόλησε και λυπούμαι δια το αποτέλεσμα, δεν ήτο δυνατό τα πράγματα να γίνουν διαφορετικά». Επεσήμανε δε, ότι η δύναμη των χωροφυλάκων αυξήθηκε για να μην επαναληφθούν τα ίδια γεγονότα στην κηδεία του θύματος και διαφώνησε με τη θέση του Πρέκα ότι ο μοίραρχος κάλυπτε τον ενωμοτάρχη. «Ουτε μπορείτε να ηπείτε - απάντησε στον Πρέκα - ότι είχε καθήκον ο χωροφύλαξ να σταυρώσει τας χείρας του και να αφήσει ελευθέρους τους απεργούς να επιτεθούν κατά των γραφείων της Εταιρείας να αναστατώσουν τον κόσμο, να ρίπτουν πέτρας και να πυροβολούν».

Ο βουλευτής του Λαϊκού Κόμματος, Μιλτιάδης Μαντάς παρενέβη λέγοντας ότι, κατόπιν τηλεφωνήματος, είχε παρόμοιες με τον κ. Πρέκα πληροφορίες. Αναγνώρισε την πενιχρή αμοιβή των μεταλλωρύχων και τη μη εφαρμογή της εργατικής νομοθεσίας στο Λαύριο, υποστήριξε ότι η Χωροφυλακή δεν έπρεπε να συμπεριφερθεί με αυτόν τον τρόπο και ζήτησε από τον υπουργό Εθνικής Οικονομίας να λάβει τα απαραίτητα μέτρα. Εκείνος απάντησε ότι η κυβέρνηση δια αντιπροσώπου προσπάθησε να συμβιβάσει τους εργάτες με την Εταιρεία, αλλά η απεργία αποφασίστηκε από τη μειοψηφία των εργατών, καθώς οι υπόλοιποι γνώριζαν την αδυναμία της Εταιρείας να αυξήσει τα ημερομίσθια. Υπογράμμισε, πάντως, ότι η κυβέρνηση συνέστησε στην Εταιρεία «όπως δια πάσης θυσίας κατορθώσει να τους αυξήσει την μισθοδοσίαν». Η συζήτηση στη Βουλή έκλεισε με την παρέμβαση του κ. Ζαβιτσιάνου που υποσχέθηκε τη διεξαγωγή ανακρίσεων για τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στο Λαύριο.¹⁷³

Στην *Ακρόπολη* στις 08/02/29 στην τελευταία σελίδα υπάρχει μικρό δημοσίευμα, όπου αναφέρεται ότι τηλεγράφημα του δημάρχου Λαυρίου ενημέρωνε την κυβέρνηση ότι ομάδα απεργών

¹⁷² Στο ίδιο.

¹⁷³ «Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΕΓΚΡΙΝΕΙ ΤΑΣ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ», *Ριζοσπάστης*, 08/02/1929

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

μεταλλωρύχων επιτέθηκε σε απεργοσπάστες, λιθοβολώντας τον επικεφαλής ενωμοτάρχη Τούμπα και αναγκάζοντάς τον να πυροβολήσει και να σκοτώσει τον εργάτη. Η κυβέρνηση αποφάσισε να στείλει δύναμη χωροφυλακής μαζί με τον αντισυνταγματάρχη Διοικητή της Χωροφυλακής Αττικοβοιωτίας, Αναγνωστόπουλο για τη διενέργεια ανακρίσεων. Νεότερο τηλεγράφημα έκανε λόγο για την πραγματοποίηση της κηδείας του Συρίγου «εν μέσω εκδηλώσεως πένθους των εργατών».¹⁷⁴ Στο *Έθνος* στις 08/02/1929 μικρό δημοσίευμα κάνει λόγο για αποκατάσταση της τάξης στο Λαύριο· η κηδεία του Συρίγου «εγένετο άνευ ουδενός επεισοδίου» και οι ανακρίσεις για τον φόνο του από τον ενωμοτάρχη συνεχίζονται.¹⁷⁵

Το αντιβενιζελικό *Σκριπ* στο πρώτο δημοσίευμα για την απεργία στις 08/02/29 αναφέρει ότι οι απεργοί προσπαθώντας να εισέλθουν στη Γαλλική Εταιρεία πυροβολήθηκαν από απόσπασμα χωροφυλακής με αποτέλεσμα να φονευθεί ο εργάτης από τον ενωμοτάρχη Τούμπα.¹⁷⁶ Στην τελευταία σελίδα της *Ακρόπολεως* στις 09/02/29 εντοπίσαμε πολύ μικρό δημοσίευμα για τα γεγονότα του Λαυρίου που αναφέρει ότι στις πρώτες ανακρίσεις που διενεργήθηκαν, δεν διαπιστώθηκε εάν πυροβόλησαν πρώτοι οι απεργοί ή οι χωροφύλακες.¹⁷⁷

Στις 10/02/29 στο πρωτοσέλιδο του *Ριζοσπάστη* βρίσκουμε ένα δημοσίευμα που περιγράφει ακριβώς την εικόνα του Λαυρίου την προηγούμενη ημέρα· η απεργία συνεχίζεται με ακμαίο το ηθικό των εργατών παρά τις προσπάθειες της Εταιρείας να «σπάσει» την απεργία και την παρουσία του Διοικητή της Χωροφυλακής. Τα μέλη της πρώην διοίκησης του εργατικού σωματείου Κανατούρης και Σαλίχος κυκλοφορούν φρουρούμενα από αστυνομικά όργανα για την αποφυγή λιντσαρίσματος από τους απεργούς. Οι απεργοί του Λαυρίου υπολογίζονται σε 2100 περίπου, μεταξύ αυτών και φορτοεκφορτωτές· έτσι, εμποδίζεται και η εκφόρτωση κάρβουνου για το Λαύριο και η φόρτωση μεταλλεύματος για το εξωτερικό. Οι μοναδικοί απεργοσπάστες είναι οι επιστάτες και οι εργοδηγοί. «Όλες οι μπούκες των μεταλλείων είναι νεκρές. Οι φούρνοι σβυσμένοι δεν δουλεύουν καθόλου. Τα εργοστάσια μένουν ακίνητα. Το εργοστάσιον του Ηλεκτρισμού δε δουλεύει και ολόκληρη η πόλη είνε βυθισμένη στο σκοτάδι». Στη συνέχεια, πληροφορούμαστε για τη σύλληψη του αντιπροσώπου του Ενωτικού Συμβουλίου κ. Καββαδία από τον Διοικητή της Χωροφυλακής, ο οποίος συμβουλεύει

¹⁷⁴ «ΑΙ ΑΙΜΑΤΗΡΑΙ ΣΚΗΝΑΙ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ», *Ακρόπολις*, 08/02/1929.

¹⁷⁵ «ΑΠΟΚΑΤΕΣΤΑΘΗ ΠΛΗΡΩΣ Η ΤΑΞΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΛΑΥΡΙΟΝ», *Έθνος*, 08/02/1929.

¹⁷⁶ «ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΛΑΥΡΙΟΝ», *Σκριπ*, 08/02/1929.

¹⁷⁷ *Ακρόπολις*, 09/02/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

τους απεργούς να πιάσουν δουλειά γιατί ζημιώνεται η Εταιρεία με συνέπεια να μη δέχεται την αύξηση των ημερομισθίων τους.¹⁷⁸

Εικ.3- Ριζοσπάστης, 10/02/1929

5.2. Οι επαγγελματίες του Λαυρίου στο πλευρό των μεταλλωρύχων, υπομνήματα προς την κυβέρνηση και τη Γαλλική Εταιρεία για την ικανοποίηση των αιτημάτων των απεργών. (11/02/1929- 15/02/1929)

Δημοσίευμα στο πρωτοσέλιδο του *Ριζοσπάστη* στις 12/02/1929 μας πληροφορεί ότι η απεργία συνεχίζεται με ακμαίο το ηθικό των εργατών παρά τις προσπάθειες του επιθεωρητή κ. Αναπλιώτη και των «σοσιαλφασιστών» Κανατούρη και Σαλίχου να διασπάσουν την απεργία. Ταυτόχρονα, στο πλευρό των απεργών τίθενται και οι επαγγελματίες του Λαυρίου που με τηλεγραφήματα προς την κυβέρνηση διαμαρτύρονται για τη δολοφονία του εργάτη και την τρομοκρατία που ασκείται από την αστυνομία και ζητούν την παρέμβαση του κράτους για την ικανοποίηση των δίκαιων αιτημάτων των εργατών. Επιπλέον, οι απεργοί δέχθηκαν την καθοδήγηση του αγώνα από την Ενωτική ΓΣΕΕ, η οποία έλαβε από την επιτροπή απεργίας τηλεγράφημα διαμαρτυρίας για τη «σκανδαλώδη στάση»

¹⁷⁸ «ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ ΚΑΙ ΕΠΕΚΤΕΙΝΕΤΑΙ Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΛΑΥΡΙΟΥ. ΟΙ ΜΠΟΥΚΕΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΕΙΩΝ ΚΛΕΙΣΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΦΟΥΡΝΟΙ ΣΒΥΣΜΕΝΟΙ, ΑΠΕΡΓΟΣΠΑΣΤΕΣ ΜΟΝΟ ΟΙ ΕΠΙΣΤΑΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΟΣΙΑΛΦΑΣΙΣΤΕΣ, ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΑΓΡΙΑ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ ΟΙ ΑΠΕΡΓΟΙ ΜΕΝΟΥΝ ΑΠΟΤΟΗΤΟΙ», *Ριζοσπάστης*, 10/02/1929.

του Διοικητή της Χωροφυλακής που με τη στάση του πυροδοτεί εντάσεις και ζητά την αντικατάστασή του.¹⁷⁹

Δημοσίευμα στις 13/02/29 στον *Ριζοσπάστη* αναφέρει πως επιτροπές των επαγγελματιών του Λαυρίου ζήτησαν από τον υπουργό Εθνικής Οικονομίας και από τη Διεύθυνση της Εταιρείας να ικανοποιήσει τα αιτήματα των απεργών. Η τελευταία απάντησε ότι δεν μπορεί να δώσει αύξηση 30% σε όλους τους εργάτες γιατί ήδη κάποιοι παίρνουν υψηλό μεροκάματο (80 δραχμές) και οι επαγγελματίες αντιπρότειναν αύξηση 10% σε αυτούς που ήδη αμείβονται καλά.¹⁸⁰ Στο ίδιο φύλλο στην 4^η σελίδα δημοσίευμα αναφέρει πως η κυβέρνηση αποφάσισε την απομάκρυνση του ενωμοτάρχη Τούμπα από το Λαύριο και δεσμεύτηκε ότι θα μεσολαβήσει στην Εταιρεία για την ικανοποίηση των αιτημάτων των απεργών.¹⁸¹

Στις 14/02/29 στο πρωτοσέλιδο του *Ριζοσπάστη*, διαβάζουμε τα αιτήματα των εργατών: « 1) αύξηση του μεροκάματος κατά 30%, το σημερινό τους μεροκάματο δεν υπερβαίνει τις 25 δραχμές. 2) Πλήρης εφαρμογή του οκταώρου που σήμερα παραβιάζεται συστηματικά, οι δε υπερωρίες δεν πληρώνονται κατ' εξαίρεση, όπως πρέπει να γίνονται 3) Ίδρυση Ταμείου Συντάξεων 4) Το ταμείο αλληλλοβοηθείας που υφίσταται και προικοδοτείται από τους εργάτες, να περάσει στα χέρια τους και όχι να το νέμεται ανεξέλεγκτα η Εταιρεία, όπως σήμερα, 5) Ίσο μεροκάματο για τις γυναίκες και τους νέους με τους ενήλικες και, 6) πλήρη αποζημίωση των παθόντων». Στις συγκεντρώσεις που (με επιτυχία) γίνονται στο Λαύριο αλλά και την Κερατέα, πραγματοποιούνται συλλήψεις για την τρομοκράτηση των εργατών, ενώ από την απεργιακή επιτροπή κρίνεται ως επιτακτική ανάγκη η ίδρυση τμήματος Εργατικής Βοήθειας για την περίθαλψη των θυμάτων της απεργίας. Η Γαλλική Εταιρεία από την άλλη, βολιδοσκοπεί τους εργάτες με στόχο να έρθει σε διαπραγματεύσεις μαζί τους. Παράλληλα, με τηλεγραφήματα προς την Ενωτική ΓΣΕΕ, η απεργιακή επιτροπή διαμαρτύρεται για την προκλητική στάση του Διοικητή της Χωροφυλακής και για την προσπάθεια που γίνεται από τις δικαστικές αρχές να επιρρίψουν την ευθύνη για τη δολοφονία του Συρίγου στους απεργούς, επιστρατεύοντας ψευδομάρτυρες.¹⁸²

¹⁷⁹ «ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΑΠΕΦΑΣΙΣΕ ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥΣ ΚΑΙ ΠΙΣΤΗ ΣΤΗΝ ΕΓΣ, ΜΑΤΑΙΕΣ ΠΡΟΔΟΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΩΝ ΦΑΣΙΣΤΩΝ, ΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΟΙ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ», *Ριζοσπάστης*, 12/02/1929.

¹⁸⁰ «ΑΛΥΓΙΣΤΟΙ ΟΙ ΑΠΕΡΓΟΙ ΜΕΤΑΛΛΩΡΥΧΟΙ ΛΑΥΡΙΟΥ, Η ΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΣΟΣΙΑΛΦΑΣΙΣΤΩΝ, ΕΝΤΟΝΑ ΔΙΑΒΗΜΑΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΩΝ, Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΡΧΙΣΕ ΝΑ ΚΑΜΠΤΕΤΑΙ», *Ριζοσπάστης*, 13/02/1929.

¹⁸¹ «Ο ΖΑΒΙΤΣΑΝΟΣ ΟΜΟΛΟΓΕΙ ΤΗΝ ΕΝΟΧΗ ΤΩΝ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΦΟΝΟΝ ΤΟΥ ΑΠΕΡΓΟΥ ΣΥΡΙΓΟΥ, ΑΠΕΜΑΚΡΥΝΘΗ Ο ΦΟΝΕΥΣ ΕΝΩΜΟΤΑΡΧΗΣ», *Ριζοσπάστης*, 13/02/1929.

¹⁸² «ΚΟΥΡΑΓΙΟ! Ο ΕΡΓΟΔΟΤΗΣ ΛΥΓΙΖΕΙ ΟΙ ΜΕΤΑΛΛΩΡΥΧΟΙ ΛΑΥΡΙΟΥ ΑΛΥΓΙΣΤΟΙ ΣΥΝΕΧΙΖΟΥΝ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ... ΔΙΑΒΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΝΩΤΙΚΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΑΠΕΡΓΩΝ», *Ριζοσπάστης*, 14/02/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Και πάλι στο πρωτοσέλιδο του *Ριζοσπάστη* στις 15/02/29 δημοσιεύεται ότι η επιτροπή της Ενωτικής ΓΣΕΕ κατέθεσε υπόμνημα σχετικό με την ικανοποίηση των αιτημάτων των απεργών στον πρόεδρο της Βουλής. Παράλληλα, αντιπρόσωποι της απεργιακής επιτροπής συναντήθηκαν με τον υπουργό Εθνικής Οικονομίας, ο οποίος παραδέχθηκε μεν το δίκιο των εργατών που μισθοδοτούνται με 25 δρχ για 10 ώρες εργασία ημερησίως, ωστόσο δήλωσε ότι η Εταιρεία με τις δεδομένες φορολογικές υποχρεώσεις της προς το κράτος, δεν μπορεί να προβεί σε αύξηση του ημερομισθίου των εργατών, προσθέτοντας τέλος, ότι η κυβέρνηση προτίθεται να παραχωρήσει γαίες προς καλλιέργεια στους εργάτες. Από την άλλη, η Ενωτική ΓΣΕΕ εκτός από την ηθική στήριξη του αγώνα, απέστειλε και υλική στήριξη 3000 δραχμών στους απεργούς. Επίσης, η Εταιρεία μίσθωσε ξένους υπαλλήλους για να αντλήσουν τα νερά από τα πλημμυρισμένα ορυχεία, οι οποίοι απομακρύνθηκαν μετά από την παρέμβαση και τη διαμαρτυρία των απεργών στον αστυνομικό διευθυντή. Ταυτόχρονα, οι εργάτες καταγγέλλουν ότι ο επόπτης του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας λειτουργεί ως απεργοσπάστης και «πράκτορας της Γαλλικής Εταιρείας» και ότι δύο μέλη της απεργιακής επιτροπής, οι κ. Χαλιάς και Γιαννόπουλος υπονομεύουν την απεργία, ερχόμενοι σε επαφή με ανθρώπους της Εταιρείας.¹⁸³

5.3. Οι απεργοί εμμένουν στον αγώνα τους, το τηλεγράφημα του Ελ. Βενιζέλου στις 21/02/29 και η αντίδραση των απεργών (16/02/1929 – 27/02/1929)

Στο πρωτοσέλιδο του *Ριζοσπάστη* στις 16/02/29 διαβάζουμε ότι η απεργία συνεχίζεται «με πείσμα και συνοχή», τα ορυχεία είναι πλημμυρισμένα γιατί οι απεργοί δεν επιτρέπουν την άντληση των υδάτων, το εργοστάσιο ηλεκτροφωτισμού της πόλης λειτουργεί με βάρδιες από την απεργιακή επιτροπή για να μην μείνει η πόλη στο σκοτάδι, τα χρήματα της Ενωτικής ΓΣΕΕ μετατράπηκαν σε είδη πρώτης ανάγκης και δόθηκαν στους εργάτες, ενώ μέρος αυτών δόθηκε στη χήρα του εργάτη Γ. Συρίγου. Επίσης, ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας συνέστησε σε αντιπρόσωπο της Εταιρείας τη χορήγηση 10% αύξησης σ' αυτούς που λαμβάνουν ημερομίσθιο μέχρι 40 δραχμές, ενώ για τους λαμβάνοντες από 40 δραχμές και πάνω, πρότεινε αύξηση 5%. Τέλος, σε περίπτωση άρνησης της Εταιρείας, πρότεινε ο λιμενικός φόρος για ένα χρονικό διάστημα να διατεθεί στο ταμείο μεταλλωρύχων και σε όσους έχουν ανάγκη χρημάτων.¹⁸⁴ Τα παραπάνω εντοπίσαμε και σε ένα μικρό

¹⁸³ «Η ΕΓΣ ΕΝΙΣΧΥΣΕ ΗΘΙΚΑ ΚΑΙ ΥΛΙΚΑ ΤΟΥΣ ΑΠΕΡΓΟΥΣ, Ο ΒΟΥΡΛΟΥΜΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΙ ΤΟ ΔΙΚΗΟ ΑΛΛΑ ΑΡΝΕΙΤΑΙ ΝΑ ΕΠΕΜΒΕΙ, ΟΙ ΑΠΕΡΓΟΙ ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΑ ΣΥΝΕΧΙΖΟΥΝ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ, ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΟΔΟΤΩΝ», *Ριζοσπάστης*, 15/02/1929.

¹⁸⁴ «ΝΕΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΑΠΟΦΑΣΙΣΕ ΤΗ ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ, ΖΩΗΡΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΕΓΣ, Ο ΒΟΥΡΛΟΥΜΗΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙ ΝΑ ΕΞΑΠΑΤΗΣΕΙ», *Ριζοσπάστης*, 16/02/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

δημοσίευμα την ίδια ημέρα στην εφημερίδα *Ακρόπολις*.¹⁸⁵ Στο *Έθνος* στις 18/02/1929 υπάρχει δημοσίευμα με παραπλανητικό τίτλο *Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΑΥΡΙΟΥ ΔΕΧΕΤΑΙ ΑΥΞΗΣΙΝ ΤΩΝ ΗΜΕΡΟΜΙΣΘΙΩΝ*, διότι διαβάζοντάς το, μαθαίνουμε ότι η Εταιρεία δηλώνει ότι θα αυξηθούν τα ημερομίσθια, εάν η τιμή του μολύβδου ανέβει.¹⁸⁶

Στο πρωτοσέλιδο του *Ριζοσπάστη* στις 19/02/29 δημοσιεύεται ότι στην απαγόρευση από τη Χωροφυλακή συγκεντρώσεων σε ανοιχτό χώρο, οι εργάτες απάντησαν με μια μεγάλη εργατική συγκέντρωση μπροστά από τα γραφεία του Συνδέσμου Τεχνιτών, στην οποία πήραν μέρος και εργάτριες των μεταλλείων. Η απαγόρευση του ταγματάρχη Σκιαδά να μιλά στις συγκεντρώσεις ο εργάτης Δαλέζιος προκάλεσε την αποδοκιμασία των εργατών και την απαίτησή τους να λάβει τον λόγο στη συγκέντρωση. Κατόπιν, ο επόπτης εργασίας προσπάθησε ανεπιτυχώς να σπάσει την απεργία, στην οποία μπήκαν με ενθουσιασμό και οι τελευταίοι εργάτες της Καμάριζας. Οι εργάτες απαιτούν να σταματήσει η λειτουργία όλων των μηχανών μέχρι την ικανοποίηση των αιτημάτων τους και οι προσπάθειες της εταιρείας, του κράτους και της αστυνομίας ακόμα και με ψευδή ανακοίνωση ότι «η απεργία ελύθη με αύξηση 5% και αυτή όταν σταθεροποιηθεί η τιμή του μολύβδου στις 24 λίρες», αποτυγχάνουν. Το δημοσίευμα κλείνει με τον έρανο των επαγγελματιών του Λαυρίου για την ενίσχυση των απεργών.¹⁸⁷

Στο ίδιο φύλλο, δημοσιεύεται το διάβημα της Εκτελεστικής Επιτροπής της Ενωτικής ΓΣΕΕ στον Υπουργό Εθνικής Οικονομίας, ο οποίος ναι μεν, αναγνωρίζει το δίκαιο των αιτημάτων των εργατών, αλλά δεν μπορεί να μεσολαβήσει γιατί η Εταιρεία όχι μόνο είναι ανυποχώρητη, αλλά ζητά και αποζημίωση από το κράτος για την απεργία απειλώντας ότι θα διακόψει τη λειτουργία της. Ωστόσο, στην κατηγορία της επιτροπής ότι το κράτος τρομοκρατεί τους απεργούς, ο υπουργός απάντησε ότι η κυβέρνηση υπερασπίζεται τους εργάτες που θέλουν να πιάσουν δουλειά. Η επιτροπή ανταπάντησε ότι κανένας εργάτης δεν θέλει να πιάσει δουλειά με αυτά τα μεροκάματα και ότι αυτά είναι προφάσεις καθώς ο μοναδικός στόχος της κυβέρνησης είναι η υπεράσπιση των συμφερόντων της Εταιρείας και η βίαιη κατάπνιξη της απεργίας. Κατόπιν, ο διευθυντής της Εταιρείας που επισκέφθηκε τον υπουργό, του γνωστοποίησε την πρόθεση της Εταιρείας να δώσει 5% αύξηση στους εργάτες μόλις σταθεροποιηθεί η τιμή του μολύβδου και μόλις η κυβέρνηση χορηγήσει δάνειο στην Εταιρεία για τη ζημιά που υφίσταται εξαιτίας της απεργίας. Ο αρθρογράφος σχολιάζει ότι η Εταιρεία κερδίζει όχι μόνο από τον εξαγόμενο μολύβδο αλλά και από άλλα παραγόμενα προϊόντα,

¹⁸⁵ «Η απεργία του Λαυρίου», *Ακρόπολις*, 16/02/1929, στήλη *Εργατικά*.

¹⁸⁶ *Έθνος*, 18/02/1929.

¹⁸⁷ «ΑΛΛΕΠΑΛΛΗΛΕΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΑΠΟΦΑΣΙΖΟΥΝ ΤΗ ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΤΩΝ, ΣΤΙΣ ΠΙΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ Η ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ ΥΠΟΧΩΡΕΙ», *Ριζοσπάστης*, 19/02/1929.

όπως αρσενικό, τσίγκο, σίδερο, χρώματα κ.α. Η κυβέρνηση ενημέρωσε τηλεγραφικά την απεργιακή επιτροπή για την απάντηση της κεντρικής Διεύθυνσης της Εταιρείας.¹⁸⁸

Στο *Σκριπ* στις 19/02/1929 (στο τρίτο μόλις κατά σειρά δημοσίευμα της εφημερίδας από την αρχή της απεργίας) διαβάζουμε για τη συνέχιση της απεργίας, την άρνηση της Εταιρείας να αυξήσει τα μεροκάματα λόγω της ανόδου της τιμής του μολύβδου και την απειλή να διακόψει οριστικά τη λειτουργία της. Τέλος, γίνεται λόγος για την κομμουνιστική προπαγάνδα που κάνουν στους εργάτες ομιλητές κομμουνιστές που έρχονται από την Αθήνα, εξάπτοντας τα πνεύματα και εμποδίζοντας την πλειοψηφία των εργατών που επιθυμεί να εργαστεί.¹⁸⁹ Στο *Έθνος* στις 19/02/1929 σε ένα σύντομο δημοσίευμα και πάλι, αναφέρεται ότι στο Λαύριο επικρατεί ησυχία, ωστόσο, δεν αποκλείεται εξέγερση των απεργών γιατί οι επαγγελματίες του Λαυρίου διέκοψαν την πίστωση.¹⁹⁰ Παρόμοιο δημοσίευμα υπάρχει και στο *Σκριπ*, την επόμενη ημέρα.¹⁹¹

Στις 21/02/1929 στον *Ριζοσπάστη* διαβάζουμε ότι οι 30 χωροφύλακες που βρίσκονται στο Λαύριο επιδίδονται σε τρομοκρατικές ενέργειες εναντίον των απεργών φτάνοντας μέχρι και τη σύλληψη του εργάτη Καρλή. Οι απεργοί εξαγριωμένοι διαμαρτύρονται και συνεχίζουν την απεργία.¹⁹²

Στον *Ριζοσπάστη* στις 22/02/1929 δημοσιεύεται το τηλεγράφημα - απάντηση του Βενιζέλου στις διαμαρτυρίες των απεργών για τη σύλληψη του Καρλή, ένα τηλεγράφημα που δείχνει καθαρά, σύμφωνα με τον συντάκτη του δημοσιεύματος, ότι η κυβέρνηση θέλει να υπηρετήσει τα συμφέροντα της Γαλλικής Εταιρείας. Ο Βενιζέλος, λοιπόν, δηλώνει κατηγορηματικά ότι η κυβέρνηση δεν νομιμοποιείται να πιέσει την εταιρεία (της οποίας η οικονομική κατάσταση είναι πολύ κακή) να ικανοποιήσει τα αιτήματα των απεργών. Και παράλληλα, δεν μπορεί να πιέσει και τους εργάτες να ξαναπιάσουν δουλειά. Ωστόσο, με κάθε τρόπο θα προστατεύσει την ελευθερία της εργασίας για όποιον θέλει να εργαστεί. Το τηλεγράφημα του πρωθυπουργού εξαγρίωσε τους εργάτες, οι οποίοι δήλωσαν ότι προτιμούν να τραφούν με ποντίκια παρά να εγκαταλείψουν τον αγώνα τους. Παράλληλα, η τρομοκρατία των αρχών συνεχίζεται... Ο Καρλής απελευθερώνεται, αλλά εκδίδονται νέα εντάλματα σύλληψης...¹⁹³

¹⁸⁸ «Η ΕΝΩΤΙΚΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΛΥΣΙΝ ΤΩΝ ΑΙΤΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ», *Ριζοσπάστης*, 19/02/1929.

¹⁸⁹ «ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΛΑΥΡΙΟΝ, Η ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ ΟΡΓΙΑΖΕΙ», *Σκριπ*, 19/02/1929.

¹⁹⁰ «ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΕΙ Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ», *Έθνος*, 19/02/1929.

¹⁹¹ «ΑΙ ΑΠΕΡΓΙΑΙ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ ΚΑΙ ΛΑΥΡΙΟΥ, ΟΥΔΕΙΣ ΣΥΜΒΙΒΑΣΜΟΣ ΕΠΕΤΕΥΧΘΗ ΑΚΟΜΗ», *Σκριπ*, 20/02/1929.

¹⁹² «ΣΥΝΕΛΗΦΘΗ Ο ΕΡΓΑΤΗΣ ΚΑΡΛΗΣ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ», *Ριζοσπάστης*, 21/02/1929.

¹⁹³ «ΟΙ ΑΠΕΡΓΟΙ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΕΔΗΛΩΣΑΝ ΟΤΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΦΑΝΕ ΠΟΝΤΙΚΙΑ ΠΑΡΑ ΝΑ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΟΥΝ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥΣ», *Ριζοσπάστης*, 22/02/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Εικ.4 - Ριζοσπάστης, 22/02/1929

Σ' ένα πολύ σύντομο δημοσίευμα την ίδια ημέρα στην *Ακρόπολη* σχολιάζεται το τηλεγράφημα του Βενιζέλου με τον συντάκτη να επισημαίνει ότι ναι μεν, είναι τυπικά ορθή η θέση της κυβέρνησης, ωστόσο δεν θα ήταν καλύτερο να ξαναπροσπαθήσει η κυβέρνηση να πείσει την εταιρεία να βελτιώσει τις συνθήκες εργασίας «εκατοντάδων ανθρώπων, οι οποίοι μετέρχονται το πλέον σκληρόν, το πλέον επαχθές, το πλέον επικίνδυνο επάγγελμα;»¹⁹⁴

Στην τελευταία σελίδα του *Ριζοσπάστη* στις 25/02/29 αναφέρεται ότι ο διευθυντής της Εταιρείας απέστειλε τηλεγράφημα στον δήμαρχο, το οποίο και τοιχοκολλήθηκε έξω από το δημαρχείο, μέσω του οποίου γνωστοποιούσε στους εργάτες ότι, μόνο όταν η Εταιρεία συνάψει δάνειο, θα δώσει αύξηση στους εργάτες. Οι εργάτες έσκισαν το τηλεγράφημα και αποδοκίμασαν την ενέργεια αυτή του δημάρχου. Όταν εκείνος δε, ζήτησε την απάντησή τους στο τηλεγράφημα, εκείνοι είπαν ότι «είναι αδύνατο με αορίστους υποσχέσεις να λυθή η απεργία».¹⁹⁵

¹⁹⁴ «Οι απεργοί του Λαυρίου», *Ακρόπολη*, 22/02/1929.

¹⁹⁵ «Η ΝΕΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ ΛΑΥΡΙΟΥ ΑΠΕΦΑΣΙΣΕ ΤΗΝ ΣΥΝΕΧΙΣΙΝ ΤΗΣ ΑΠΕΡΓΙΑΣ, ΑΠΗΤΗΣΑΝ ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΟΧΙ ΥΠΟΣΧΕΣΕΙΣ», *Ριζοσπάστης*, 25/02/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Στις 27/02/29 στον *Ριζοσπάστη* δημοσιεύεται ότι ο αστυνομικός διευθυντής του Λαυρίου δήλωσε στην απεργιακή επιτροπή ότι «θεωρεί την απεργίαν... λήξαν και επομένως πρέπει να παύσουν οι συγκεντρώσεις των απεργών!» Μάλιστα, απείλησε τα μέλη της επιτροπής με φυλάκιση, εξορία ακόμα και τουφεκισμό(!) Εκείνοι απάντησαν ότι δε λαμβάνουν υπ' όψιν τις απειλές του και ότι θα συνεχίσουν τον αγώνα τους. Ο Σαλίχος δε, προσπαθώντας να διασπάσει την απεργία συνοδευόμενος από χωροφύλακες, λίγο έλειψε να λιντσαριστεί από τους απεργούς. Ακόμα και οι πιέσεις του ιερέα της Καμάρizas να πείσει τους μεταλλωρύχους να σταματήσουν την απεργία, έπεσαν στο κενό, οδηγώντας ακόμα και αυτούς τους λίγους εργάτες που δούλευαν στα εκεί μεταλλεία, να προσχωρήσουν στην απεργία. Ο διευθυντής της Εταιρείας, όταν πληροφορήθηκε για τη γενίκευση της απεργίας ανακοίνωσε ότι η Εταιρεία διακόπτει τη λειτουργία της, μπλοφάροντας σύμφωνα με τον συντάκτη του δημοσιεύματος και προκαλώντας εν τέλει την εξαγρίωση των εργατών. Στη νέα συγκέντρωση των απεργών, στην οποία καταγγέλλθηκε ο διασπαστικός ρόλος του Σαλίχου και η τρομοκρατία της αστυνομίας, συμμετείχαν 3000 εργάτες και όλοι οι επαγγελματίες του Λαυρίου. Στο άκουσμα δε, του κλεισίματος της Εταιρείας, οι εργάτες φώναξαν αποδοκιμάζοντας «Να φύγη! Να φύγη!» Ο λόγος του αντιπροσώπου της Ενωτικής ΓΣΕΕ κ.Σιτοκωνσταντίνου, έγινε δεκτός με ενθουσιασμό. Μετά το ψήφισμα των εργατών για συνέχιση της απεργίας, ακολούθησε συμπλοκή με τη Χωροφυλακή, που παρακολουθούσε τη συγκέντρωση και θέλησε να τη διαλύσει. Η προσπάθεια των χωροφυλάκων να εμποδίσουν, ασκώντας βία, την ταχυδρόμηση του ψηφίσματος, απέτυχε. Η συγκέντρωση των εργατών έληξε με αποδοκιμασίες κατά της τρομοκρατίας και της ψήφισης του «Ιδιώνυμου» και με ενθουσιώδεις φωνές υπέρ της συνέχισης της απεργίας. Το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας έστειλε τηλεγράφημα στην απεργιακή επιτροπή ζητώντας να πάψουν να είναι αδιάλλακτοι γιατί θα ζημιώσουν τους ίδιους και την οικονομία της χώρας.¹⁹⁶

Στην εφημερίδα *Ακρόπολις* στις 27/02/1929 δημοσιεύεται σύντομο δημοσίευμα, όπου αναφέρεται ότι ο ταγματάρχης της Χωροφυλακής Σκιαδάς τηλεγράφησε στο υπουργείο Εσωτερικών ότι η Εταιρεία διέκοψε τις εργασίες της και ο δήμαρχος του Λαυρίου σε άλλο τηλεγράφημα στο υπουργείο τόνισε ότι αυτή κατάσταση έχει φέρει σε απόγνωση ολόκληρη την πόλη. Ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας συνέστησε σε αντιπροσωπεία των απεργών να τερματίσουν την απεργία γιατί

¹⁹⁶ «ΕΓΕΝΙΚΕΥΘΗ ΧΘΕΣ Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΡΥΧΩΝ, ΠΕΙΣΜΑΤΩΔΗΣ ΑΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ, ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ, ΤΩΝ ΦΑΣΙΣΤΩΝ, ΑΛΛΕΠΑΛΛΗΛΕΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΙΣ ΑΠΟΦΑΣΙΖΟΥΝ ΤΗ ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ, ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΤΗΣ ΕΓΣ ΠΡΟΚΑΛΕΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΠΑΝΖΟΥΡΛΙΣΜΟ», *Ριζοσπάστης*, 27/02/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

ζημιώνονται περισσότερο οι ίδιοι παρά η εταιρεία.¹⁹⁷ Το ίδιο δημοσίευμα εντοπίσαμε και στο *Σκριπ* της ίδιας ημέρας.¹⁹⁸

5.4. Η σύλληψη της απεργιακής επιτροπής στις 27/02/1929 και οι αντιδράσεις των κατοίκων του Λαυρίου (28/02/1929 – 06/03/1929)

Στο κεντρικό δημοσίευμα στις 28/02/29 του *Ριζοσπάστη* πληροφορούμαστε για τη σύλληψη της απεργιακής επιτροπής, όταν ζήτησε εξηγήσεις για τη διακοπή της συγκέντρωσης των απεργών. Η αυθαίρετη σύλληψη των μελών της απεργιακής επιτροπής προκάλεσε την αυθόρμητη συγκέντρωση 7500 Λαυριωτών, ανδρών και γυναικών που απαίτησαν την απελευθέρωσή τους. Όταν οι χωροφύλακες αρνήθηκαν, γυναίκες με ρόπαλα στα χέρια επιτέθηκαν στο αστυνομικό τμήμα και απελευθέρωσαν με τη βία τους συλληφθέντες. Το απόγευμα πραγματοποιήθηκε και πάλι συγκέντρωση με τους απεργούς να αποφασίζουν συνέχιση της απεργίας «μέχρις εσχάτων». Παράλληλα, απέστειλαν τηλεγράφημα στην ενωτική ΓΣΕΕ, τον πρόεδρο της Κυβέρνησης και τους υπουργούς Εσωτερικών και Εθνικής Οικονομίας απαιτώντας από την κυβέρνηση «υπηρέτην του Γαλλικού Κεφαλαίου άμεσον κατάπαυσιν τρομοκρατικών τσαγκωφικών μέτρων».¹⁹⁹

Εικ. 5 - *Ριζοσπάστης*, 28/02/1929

¹⁹⁷ «ΔΙΕΚΟΠΗΣΑΝ ΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΛΑΥΡΙΟΝ», *Ακρόπολις*, 27/02/1929.

¹⁹⁸ «Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΑΥΡΙΟΥ ΔΙΕΚΟΨΕ ΧΘΕΣ ΤΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΗΣ, ΠΛΗΡΗΣ ΑΠΟΓΝΩΣΙΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ», *Σκριπ*, 27/02/1929.

¹⁹⁹ «ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΜΕ ΡΟΠΑΛΑ ΕΛΕΥΘΕΡΩΣΑΝ ΒΙΑΙΩΣ ΤΑ ΣΥΛΛΗΦΘΕΝΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΠΕΡΓΙΑΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ, ΣΥΓΚΡΟΤΗΘΗΚΕ ΠΡΩΤΟΦΑΝΗΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΙΣ 7000 ΑΤΟΜΩΝ, ΟΙ ΑΠΕΡΓΟΙ ΑΠΟΦΑΣΙΣΜΕΝΟΙ ΝΑ ΑΓΩΝΙΣΤΟΥΝ ΜΕΧΡΙΣ ΟΤΟΥ ΝΙΚΗΣΟΥΝ», *Ριζοσπάστης*, 28/02/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Στο πρωτοσέλιδο την 01/03/1929 του *Ριζοσπάστη* διαβάζουμε για το συλλαλητήριο που πραγματοποιήθηκε την προηγούμενη μέρα στο Λαύριο με τη συμμετοχή 3000 απεργών μαζί με τις γυναίκες και τα παιδιά τους. Τον λόγο πήραν οι εργάτες Δαλέζιος και Γιατράκος και δύο εργάτριες, και καταφερόμενοι εναντίον του κράτους και της Εταιρείας, συνέστησαν εμμονή στον απεργιακό αγώνα. Κατόπιν, οι διαδηλωτές απέσπασαν την υπόσχεση του δημάρχου για παροχή συσσιτίου και μπροστά στην απαίτηση των εργατών να παραδώσει ο Σαλίχος τα αρχεία του σωματείου, η Αστυνομία δήλωσε υπεύθυνα ότι θα πάρει τη σφραγίδα και θα την παραδώσει στους εργάτες. Τέλος, η Ενωτική ΓΣΕΕ έκανε διάβημα στον υπουργό Εσωτερικών διαμαρτυρόμενη για τις αυθαιρεσίες της αστυνομίας και τη σύλληψη της απεργιακής επιτροπής και η Επιτροπή Συμβουλίων των Εργατικών Σωματείων Αθηνών κάλεσε τις οργανώσεις της Αθήνας να οργανώσουν εράνους για να στηρίζουν έμπρακτα την απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου.²⁰⁰

Στην τελευταία σελίδα του *Ριζοσπάστη* της 1^{ης} Μαρτίου 1929 δημοσίευμα αναφέρει ότι η κυβέρνηση έλαβε τηλεγράφημα από τις αρχές του Λαυρίου, με το οποίο γνωστοποιείται ότι οι εργάτες έχουν εξεγερθεί εναντίον της Εταιρείας και ότι οι γυναίκες των εργατών απελευθέρωσαν με τη βία τα συλληφθέντα μέλη της απεργιακής επιτροπής. Ως εκ τούτου, ζητούν τη λήψη νέων μέτρων και την ενίσχυση της Χωροφυλακής του Λαυρίου. Κατόπιν τούτων, αναχώρησαν για το Λαύριο ο ανακριτής κ. Δημάκης και ο αντεισαγγελέας κ. Κώνστας για τη διενέργεια ανακρίσεων και ο διοικητής της Χωροφυλακής κ. Αναγνωστόπουλος, επικεφαλής δύναμης 100 ανδρών. Επίσης, κατόπιν προσκλήσεως του διευθυντή της Γαλλικής Εταιρείας κ. Λερούα από τον υπουργό Εθνικής Οικονομίας, είπε (ο Λερούα), απαντώντας στην ερώτηση του υπουργού γιατί η Εταιρεία διέκοψε τη λειτουργία της, ότι οι εργάτες «παρασυρθέντες» κατέληξαν στην απεργία ζημιώνοντας την οικονομική κατάσταση της Εταιρείας, η οποία ήδη λειτουργούσε υπό δυσχερείς συνθήκες λόγω της πτώσης της τιμής του μολύβδου και του ψευδαργύρου τα τελευταία χρόνια. Συμπλήρωσε δε, ότι δε σκοπεύει να αυξήσει τα ημερομίσθια των εργατών γιατί ήδη οι ζημιές της την προηγούμενη χρονιά ανέρχονται σε 15.000.000 δραχμές. Στη σύσταση του υπουργού να ικανοποιηθούν εν μέρει τα αιτήματα των εργατών γιατί αυτή η κατάσταση εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους, ο κ. Λερούα απάντησε και πάλι αρνητικά εκφράζοντας μάλιστα και τη δυσαρέσκειά του για τη «χλιαρή»

²⁰⁰ «ΤΡΕΙΣ ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΑΠΕΡΓΟΙ ΜΕΤΑΛΛΩΡΥΧΟΙ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΜΕ ΤΑ ΓΥΝΑΙΚΟΠΑΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΑΝ ΣΥΛΛΑΛΗΤΗΡΙΟ, Ο ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΤΗΣ ΕΝΩΤΙΚΗΣ ΑΠΟΘΕΩΝΕΤΑΙ, ΕΝΕΡΓΟΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΡΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΕΩΝ», *Ριζοσπάστης*, 01/03/1929.

παρέμβαση του κράτους στην υπόθεση αυτή. Έτσι, αποφασίστηκε η ενίσχυση των χωροφυλάκων στο Λαύριο.²⁰¹

Στο κεντρικό δημοσίευμα του *Ριζοσπάστη* στις 02/03/29 διαβάζουμε ότι ο Εισαγγελέας που μετέβη στο Λαύριο, δήλωσε στην απεργιακή επιτροπή ότι η Εταιρεία ζημιώνεται και το κράτος δεν μπορεί να επέμβει· συνέστησε δε, στους απεργούς να ξεκινήσουν δουλειά αφήνοντας τη «φιλόανθρωπον» εταιρεία να ικανοποιήσει τα αιτήματά τους εν ευθέτω χρόνω και προσθέτοντας ότι εάν οι απεργοί αρνηθούν να εργαστούν, η Κυβέρνηση «θα εφαρμόσει το κράτος του νόμου». Στην απογευματινή συγκέντρωση των εργατών, αποδοκιμάστηκαν έντονα το κράτος και οι περιφερόμενοι χωροφύλακες και αποφασίστηκε η συνέχιση της απεργίας μέχρι την πλήρη ικανοποίηση των αιτημάτων τους. Στις νέες απειλές του Εισαγγελέα ότι θα φυλακίσει ή θα εξορίσει τα μέλη της απεργιακής επιτροπής και ότι, αν κλείσει η Εταιρεία, θα ζημιωθούν και οι ίδιοι αλλά και η εθνική οικονομία, οι μεταλλωρύχοι απαίτησαν τον τερματισμό της τρομοκρατίας και δήλωσαν κατηγορηματικά ότι «προτιμούν να τρέφονται με χόρτα, ακόμα και να μείνουν νηστικοί, παρά να λύσουν την απεργία των χωρίς να ικανοποιηθούν τα αιτήματά των». Οι νέες απειλές του Εισαγγελέα και η κράτηση στο δημαρχείο της απεργιακής επιτροπής για παραπάνω από μία ώρα προκάλεσε την αγανάκτηση των εργατών, οι οποίοι κατάφεραν μετά από πολλές πιέσεις την αποδέσμευσή της. Οι μεταλλωρύχοι αποδοκίμασαν εκ νέου τον εισαγγελέα, γιατί δήλωσε ότι εάν οι απεργοί δώσουν και την παραμικρή αφορμή, ένα «κράτος 7 εκατομμυρίων δεν θα δειλιάσει να σκοτώσει 3000 ταραξιάς», και αποφάσισαν να συνεχίσουν την απεργία μέχρι θανάτου.²⁰²

Και πάλι στο πρωτοσέλιδο του *Ριζοσπάστη* στις 02/03/29, δημοσίευμα μας πληροφορεί για το διάβημα των επαγγελματιών του Λαυρίου στον Υπουργό Εθνικής Οικονομίας. Ωστόσο, ο «λακές του Γαλλικού Κεφαλαίου» υπερασπίστηκε τα συμφέροντα της εταιρείας και τους συνέστησε να επιχειρήσουν να διασπάσουν την απεργία. Τους μετέφερε δε, και τα παράπονα της Εταιρείας γιατί οι απεργοί αρνήθηκαν να ξεφορτώσουν 800 τόνους μολύβδου, 2400 τόνους καλαμίνας και 4500 τόνους σιδηρομεταλλεύματος, έσοδα που θα βοηθούσαν την Εταιρεία να συνεχίσει τις εργασίες της. Παράλληλα, ο υπουργός ενεργώντας «σατανικά» για να ξεγελάσει τους εργάτες, απέστειλε στο Λαύριο τον τμηματάρχη του υπουργείου κ. Παπασταύρου για να βολιδοσκοπήσει τις τοπικές αρχές του λιμένος και του δήμου σχετικά με τη διάθεση των τοπικών φόρων υπέρ των εργατών είτε

²⁰¹ «ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΚΡΙΤΕΣ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ, ΚΑΤΟΠΙΝ ΤΗΣ ΠΙΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ Ο ΒΟΥΡΛΟΥΜΗΣ ΕΚΑΛΕΣΕ ΤΟΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΝ Ο ΟΠΟΙΟΣ ΗΡΝΗΘΗ ΝΑ ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΑΥΞΗΣΙΝ», *Ριζοσπάστης*, 01/03/1929.

²⁰² «Ο ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΥΣ ΚΩΝΣΤΑΣ ΕΔΗΛΩΣΕ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ ΟΤΙ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΘΑ ΣΚΟΤΩΣΗ ΤΙΣ 5 ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΑΠΕΡΓΟΥΣ, ΟΙ ΜΕΤΑΛΛΩΡΥΧΟΙ ΑΠΑΝΤΗΣΑΝ ΟΤΙ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΝΑ ΠΕΙΝΟΥΝ ΠΑΡΑ ΝΑ ΠΙΑΣΟΥΝ ΔΟΥΛΕΙΑ ΜΕ ΤΟ ΠΑΛΙΟ ΜΕΡΟΚΑΜΑΤΟ», *Ριζοσπάστης*, 02/03/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

ατομικά είτε μέσω ειδικών ταμείων μέχρι η Εταιρεία να ικανοποιήσει τα αιτήματα των απεργών. Η επιτροπή των επαγγελματιών παρουσιάστηκε ενώπιον και του πρωθυπουργού ζητώντας την επίλυση του προβλήματος. Ο πρωθυπουργός απάντησε ότι δεν έχει δικαίωμα να επιβάλει στην Εταιρεία αύξηση των ημερομισθίων· ωστόσο «ο δολοφόνος των εργατών» για να δώσει δουλειά στους απεργούς, πρότεινε να αποσταλούν για επισκευή στο ναυπηγείο του Λαυρίου αντί για το εξωτερικό δύο αντιτορπιλικά και να ξεκινήσουν οι εργασίες της κατασκευής της λεωφόρου Σουνίου.²⁰³ Σε άρθρο στο εσωτερικό της εφημερίδας δίνονται αναλυτικά η σύλληψη της απεργιακής επιτροπής που έγινε στις 27/02/1929 και τα γεγονότα που ακολούθησαν.²⁰⁴

Για τη συνάντηση του Βενιζέλου με τους επαγγελματίες του Λαυρίου υπάρχει μεγάλο δημοσίευμα στις 02/03/1929 στην εφημερίδα *Ακρόπολις*,²⁰⁵ όπου διαβάζουμε ότι ο πρωθυπουργός εξέφρασε τη λύπη του γιατί οι εργάτες «εξώθησαν τα πράγματα και μέχρις απεργίας, παρά πάσαν αντίθετον προτροπήν της Κυβερνήσεως», επαναλαμβάνοντας ότι αυτή δεν μπορεί να επιβάλει στην εταιρεία αύξηση των ημερομισθίων. Η Κυβέρνηση μπορεί να αναγνωρίζει τα δίκαια αιτήματα των μεταλλωρύχων, λέει ο Βενιζέλος, αλλά και η Εταιρεία από την άλλη είχε προειδοποιήσει ότι λειτουργεί με έλλειμμα και θα διακόψει τις εργασίες της, εάν οι εργάτες απεργήσουν. Και οι εργάτες έπρεπε να αντιδράσουν πιο συνετά και να μην τα βάζουν με μια κυβέρνηση που πολλές φορές στο παρελθόν τους έχει αντιμετωπίσει με αγάπη και ενδιαφέρον! Η συνάντηση έληξε με την αποδοχή από τον πρωθυπουργό των προτάσεων των εμπόρων να κατασκευαστούν στο ναυπηγείο του Λαυρίου 2 ατμόπλοια, όπου θα εργαστούν 500 άτομα, να επισκευαστεί η οδός Αθηνών-Λαυρίου και να δοθούν προς καλλιέργεια στους κατοίκους του Λαυρίου 4000 στρέμματα, τα οποία ανήκουν στην αεροπορική Άμυνα. Το δημοσίευμα κλείνει με τις άμεσες ενέργειες του πρωθυπουργού για την υλοποίηση των παραπάνω προτάσεων.

Για τη συνάντηση των εμπόρων με τον υπουργό Εθνικής Οικονομίας διαβάσαμε και στο *Σκριπ* της ίδιας ημέρας, όχι όμως και για τη συνάντησή τους με τον πρωθυπουργό. Στο δημοσίευμα αναφέρεται ακόμη ότι ο δήμαρχος του Λαυρίου τηλεγράφησε στον υπουργό Εσωτερικών διεκτραγωδώντας την κατάσταση στο Λαύριο και σε νεώτερο τηλεγράφημά του ενημέρωνε την

²⁰³ «ΔΙΑΒΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΩΝ ΛΑΥΡΙΟΥ, ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΑΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΠΑΡΑΠΕΙΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ», *Ριζοσπάστης*, 02/03/1929.

²⁰⁴ «Η ΒΙΑΙΗ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΑΠΕΡΓΙΑΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΛΛΑΛΗΤΗΡΙΑ», *Ριζοσπάστης*, 02/03/1929.

²⁰⁵ «Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΠΕΛΗΦΘΗ ΑΥΤΟΠΡΟΣΩΠΩΣ ΤΗΣ ΔΙΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΕΝΤΩΝ ΤΩΝ ΕΝ ΛΑΥΡΙΩ ΖΗΤΗΜΑΤΩΝ», *Ακρόπολις*, 02/03/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

κυβέρνηση ότι οι εργάτες αντιλαμβανόμενοι την οικονομική κατάσταση της εταιρείας, επεξεργάζονται την ιδέα να επιστρέψουν στις εργασίες τους με μικρή αύξηση των ημερομισθίων.²⁰⁶

Στο κεντρικό δημοσίευμα του *Ριζοσπάστη* στις 03/03/1929 δίνεται η εικόνα της πόλης μετά από 30 μέρες απεργίας: «Έτσι το Λαύριο είναι τώρα μια νεκρή πόλη. Καμμιά κίνηση, καμμιά άλλη εκδήλωση ζωής πολιτείας έξω από την κίνηση των γιγάντων απεργών. Δεν κουνιέται πια τίποτα. Οι προσπάθειες διασπάσεως της απεργίας και τρομοκρατήσεως των απεργών συνεχίζονται με κάθε μέσο. Όλα τα αντεργατικά στοιχεία στην υπηρεσία του μεγάλου Κεφαλαίου. Ο Σαλίχος και 1 -2 όργανά του επί ποδός τρέχουν, φρουρούμενοι πάντα από χωροφύλακες, να στρατολογήσουν απεργοσπάστες χωρίς ωστόσο κανένα αποτέλεσμα». Κι όταν κάποιος εργάτης ξεγέλαστηκε και έγινε απεργοσπάστης, η γυναίκα του του δήλωσε κοφτά: « Σε τέτοια περίπτωση όχι μόνο θα σε χωρίσω αμέσως αλλά και θα σου σπάσω το κεφάλι πρώτη εγώ!» Κατόπιν, δημοσιεύεται το τηλεγράφημα του γενικού διευθυντή της Εταιρείας, το οποίο γνωστοποίησε στους εργάτες ο αντιεισαγγελέας κ. Κώνστας: «Είμαι πολύ στενοχωρημένος. Ταμείον στερείται χρημάτων. Σημερινή αύξησις ημερομισθίου θα εσήμαινε πτώχευσιν. Διαπραγματεύομαι επειγόντως αύξησιν κεφαλαίου ή δάνειον. Εάν οι εργάται θέλουν να με εμπιστευθούν, ελπίζω ότι θα δυνηθώ να τους ικανοποιήσω κατόπιν επιτυχίας». Η απάντηση των εργατών είναι η εκ νέου υποβολή των αιτημάτων των εργατών στον αντιεισαγγελέα. Στην προσπάθειά του να τους μεταπείσει, αυτοί τον αποδοκίμασαν και έφυγαν, αφήνοντάς τον να μιλάει μόνος του!²⁰⁷ Παράλληλα, η άσκηση τρομοκρατίας προς τους απεργούς συνεχίζεται ενώ σύμφωνα με πληροφορίες, δημοσιεύεται ότι πίσω από τον αντιεισαγγελέα, τον ανακριτή και τους χωροφύλακες κρύβεται ο εφοπλιστής κ. Βλάσης, του οποίου επειδή ένα καράβι έφυγε από το Λαύριο χωρίς να ξεφορτώσει, τηλεγράφησε στον εκεί πράκτορά του: «Κανόνισα να έλθη στο Λαύριο ένας Εισαγγελέας, Ανακριτής και άλλοι χωροφύλακες. Εν ανάγκη θα φροντίσω να έρθουν και άλλοι χίλιοι χωροφύλακες». Τέλος, οι επαγγελματίες και οι δημόσιοι υπάλληλοι ενισχύουν οικονομικά τους απεργούς και στηρίζουν τον αγώνα τους, ενώ ο σύλλογος εμποροκτηματιών Λαυρίου σε σχετικό υπόμνημα προς την κυβέρνηση αναφέρει ότι «οι

²⁰⁶ «ΟΙ ΑΠΕΡΓΟΙ ΛΑΥΡΙΟΥ ΠΕΡΙΩΡΙΣΑΝ ΤΑΣ ΑΞΙΩΣΕΙΣ ΤΩΝ, Η ΜΕΤΑΒΑΣΙΣ ΤΜΗΜΑΤΑΡΧΟΥ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΠΙ ΤΟΠΟΥ, ΟΙ ΕΡΓΑΤΑΙ ΗΞΙΩΣΑΝ ΣΥΣΤΑΣΙΝ ΣΥΣΣΙΤΙΟΥ, ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΥΠΟΧΩΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΙΝ ΤΩΝ ΗΜΕΡΟΜΙΣΘΙΩΝ», *Σκριπ*, 02/03/1929.

²⁰⁷ Στο *Σκριπ* της ίδιας ημέρας διαβάζουμε ότι φώναζαν στον αντιεισαγγελέα «Πεινάμε! Πεινάμε!», «ΟΙ ΕΡΓΑΤΑΙ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΟΝΤΑΙ ΕΝ ΜΙΑ ΦΩΝΗ, ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΑΡΧΑΣ ΦΩΝΑΖΟΥΝ ΠΕΙΝΑΜΕ, ΠΕΙΝΑΜΕ, ΔΕΧΟΝΤΑΙ ΠΑΣΑΝ ΕΡΓΑΣΙΑΝ ΑΡΚΕΙ ΝΑ ΜΗΝ ΠΕΣΟΥΝ ΠΑΛΙΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΙΝ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ», *Σκριπ*, 03/03/1929.

χαρακτηριζόμενοι ως κομμουνισταί εργάτες απεργοί δεν είναι τίποτε άλλο από εργάτες που σπρώχνονται στα άκρα από την πείναν και την δυστυχίαν».²⁰⁸

Σε άρθρο της τελευταίας σελίδας δημοσιεύονται πληροφορίες για τις προσπάθειες της κυβέρνησης να διασπάσει την απεργία. Ο αντιπρόσωπος του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας κ. Παπασταύρος σε συνεργασία με τον γιατρό της Εταιρείας κ. Αργυρόπουλο και τον δήμαρχο του Λαυρίου καταβάλλουν κάθε προσπάθεια να πείσουν τους εργάτες να σταματήσουν την απεργία. Όταν ο Παπασταύρος είπε στον Γιατράκο (μέλος της απεργιακής επιτροπής) «δεν μπορείτε να βαστήξετε έτσι και πιο πολύ από 5 μέρες ακόμη», εκείνος του απάντησε ότι «οι εργάτες προτιμούν να πεθάνουν παρά να λύσουν την απεργίαν χωρίς να ικανοποιηθούν τα αιτήματά των». Στη νέα συγκέντρωση των απεργών συμμετείχαν και γυναικόπαιδα, παρά το παγωμένο χιονόνερο που έπεφτε. Μέσα σε επιδοκιμασίες για τη συνέχιση της απεργίας και αποδοκιμασίες για τις «κοροϊδευτικές» προτάσεις της Κυβέρνησης, ο Παν. Ραφιάς τόνισε την ανάγκη συνέχισης του αγώνα και ο εργάτης Δαλέζιος επεσήμανε ότι το όψιμο ενδιαφέρον της κυβέρνησης οφείλεται στην αντίσταση και την επιμονή των εργατών, τονίζοντας τον διασπαστικό ρόλο των σοσιαλφασιστών. Στη συνέχεια, σύμφωνα με πληροφορίες της εφημερίδας, σε μια νέα προσπάθεια παραπλάνησης των εργατών από την κυβέρνηση, δημοσιεύεται ότι το κράτος θα διατάξει τον δήμο Λαυρίου να διαθέσει στη Γαλλική Εταιρεία τα έσοδα από το λιμενικό ταμείο (περίπου 995.000 δραχμές), προκειμένου αυτή να δώσει αύξηση 5% στους εργάτες και στη συνέχεια, όταν αυξηθούν οι μετοχές της, να χορηγήσει και το υπόλοιπο 5%. Η επιτροπή ζήτησε να συσχεφθεί αλλά ο συντάκτης θεωρεί βέβαιο ότι δεν θα δεχθεί τη λύση της απεργίας.²⁰⁹

Σε κεντρικό δημοσίευμα στον *Ριζοσπάστη* στις 04/03/1929 γίνεται αναφορά και πάλι στον διασπαστικό ρόλο των Παπασταύρου και Αργυρόπουλου, που προσπαθούν μαζί με τον διευθυντή της Εταιρείας και τον αστυνομικό διευθυντή να άρουν τη στήριξη των επαγγελματιών του Λαυρίου προς τους απεργούς, ελπίζοντας να τους λυγίσουν από την πείνα. Μάλιστα, ο Παπασταύρου δήλωσε στους απεργούς ότι δεν έχει γνώση των υποσχέσεων που έδωσε ο Βενιζέλος σ' αυτούς, παρόλο που έφυγε από την Αθήνα για το Λαύριο δύο μέρες αφότου ο Βενιζέλος προέβη σ' αυτές. Πρόσθεσε, ωστόσο, ότι εάν δόθηκαν αυτές οι υποσχέσεις, θα πραγματοποιηθούν στο μέλλον και όχι άμεσα. Σε σύσκεψη της απεργιακής επιτροπής, οι εργάτες αποφάσισαν τη συνέχιση του αγώνα, εκφράζοντας

²⁰⁸ «ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ ΜΕ ΠΕΙΣΜΑ Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ, ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΚΑΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ ΕΡΧΟΝΤΑΙ ΣΕ ΕΝΙΣΧΥΣΗ, ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΥΠΗΡΕΤΗΣ ΤΗΣ ΛΗΣΤΡΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ», *Ριζοσπάστης*, 03/03/1929.

²⁰⁹ «ΠΑΡΟΛΕΣ ΤΙΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΟΙ ΑΠΕΡΓΟΙ ΛΑΥΡΙΟΥ ΑΛΥΓΙΣΤΟΙ ΣΥΝΕΧΙΖΟΥΝ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥΣ, ΠΑΡΑΠΕΙΣΤΙΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΠΟΠΤΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΑΠΟΦΑΣΙΣΜΕΝΟΙ ΝΑ ΣΥΝΕΧΙΣΟΥΝ ΤΟΝ ΗΡΩΙΚΟ ΤΟΥΣ ΑΓΩΝΑ», *Ριζοσπάστης*, 03/03/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

την αγανάκτησή τους για την αύξηση του 5%, με τον Παπασταύρου να απαιτεί άμεση απάντηση απειλώντας να φύγει από το Λαύριο, τελικά, όμως, να παραμένει και να λέει ότι θα ξανασυναντηθεί με τον διευθυντή της Εταιρείας, όταν η επιτροπή του είπε ότι την απόφαση θα την πάρει το σύνολο των εργατών. Παρόμοιο διασπαστικό ρόλο διαδραματίζει και ο διευθυντής της Χωροφυλακής που ανακοίνωσε φιλικά (!) στους απεργούς ότι ο αντεισαγγελέας Κώνστας βρίσκεται στο Λαύριο με την εντολή να φυλακίσει τους πρωταίτιους της απεργίας με το πρόσχημα ότι εμπλέκονται σε αξιόποινες πράξεις. Τελικά, όμως χάρη στον ίδιο (!) «γιατί του παράστησε τα πράγματα ήσυχα» δεν έγινε καμία σύλληψη. Και τελικά, ο αντεισαγγελέας έφυγε από το Λαύριο γιατί κατάλαβε ότι σε οποιαδήποτε πράξη του θα ερχόταν αντιμέτωπος με την αγανάκτηση 2500 ανθρώπων. Μάλιστα, σε τηλεγράφημά του προς την κυβέρνηση έγραφε ότι «βρίσκεται μπροστά σε ανθρώπους πεινασμένους, οι οποίοι μπορούν να κάνουν οτιδήποτε». Και τέλος, έγινε γνωστό ότι ο Μοίραρχος έλαβε εντολή από την Κυβέρνηση να συντάξει έκθεση για τα αίτια της απεργίας και τους πρωταίτιους. Σε ό,τι αφορά την παραχώρηση κτημάτων στους εργάτες για καλλιέργεια, ο συντάκτης αναφέρει ότι πρόκειται για βοσκοτόπια που τα κατέχουν ήδη οι εργάτες και οι αγρότες του Λαυρίου αλλά δεν έχουν τίτλους ιδιοκτησίας και επιπλέον τα διεκδικεί και η Αεροπορική Άμυνα. Σε σχετικά υπομνήματα που είχαν υποβάλει κατά καιρούς οι Λαυριώτες σε διάφορες κυβερνήσεις, ζητούσαν όχι μόνο να σταματήσει η αρπαγή των κτημάτων τους (από την Αεροπορική Άμυνα) αλλά να απαλλοτριωθούν και τα υπόλοιπα κτήματα της περιοχής.²¹⁰

Στις 04/03/1929 στην εφημερίδα *Ακρόπολις* εντοπίσαμε σύντομο δημοσίευμα που ασκεί έμμεση κριτική στην κυβέρνηση που δεν υπερασπίζεται τα δίκαια αιτήματα των εργατών αναγκάζοντας την εταιρεία να αυξήσει τα ημερομίσθια και να βελτιώσει τους όρους εργασίας των μεταλλωρύχων. Το δημοσίευμα τελειώνει με την πικρή διαπίστωση του συντάκτη ότι «το κράτος δεν θέλει να επέμβη επ' ουδενί λόγω, ίσως δια να επεμβαίνει κατόπιν όταν οι εργάται τρέπονται προς τον κομμουνισμόν, παρασυρόμενοι από την απόγνωσίν των και την μαύρην πείναν των».²¹¹

Στο κεντρικό δημοσίευμα του *Ριζοσπάστη* στις 05/03/29 διαβάζουμε ότι οι απεργοί του Λαυρίου ετοιμάζονται να κατέβουν στην Αθήνα, κατόπιν προτάσεως του αντιπροσώπου της Ενωτικής ΓΣΕΕ κ. Παπαρήγα. Ο Παπαρήγας πρότεινε στους απεργούς α) την έναρξη συσσιτίου από τον δήμο για τους εργάτες β) την εκλογή 10μελούς επιτροπής, η οποία θα μεταβεί στην Αθήνα για να εκθέσει με τελεσίγραφο στην κυβέρνηση τα αιτήματά των απεργών γ) εάν η κυβέρνηση αρνηθεί αμέσως να δώσει οριστική απάντηση, να κάνουν κ ά θ ο δ ο σ τ η ν Α θ ή ν α οι εργάτες μαζί με τις γυναίκες

²¹⁰ «ΟΙ ΑΠΕΡΓΟΙ ΜΕΤΑΛΛΩΡΥΧΟΙ ΑΠΑΝΤΗΣΑΝ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΠΕΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΟΤΙ ΘΑ ΣΥΝΕΧΙΣΟΥΝ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥΣ ΩΣ ΤΗΝ ΠΛΗΡΗ ΝΙΚΗ, Η ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΤΑΞΗ ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΕΙΤΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ», *Ριζοσπάστης*, 04/03/1929.

²¹¹ «ΟΙ ΕΡΓΑΤΑΙ ΛΑΥΡΙΟΥ», *Ακρόπολις*, 04/03/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

και τα παιδιά τους. Οι προτάσεις του Παπαρήγα έγιναν δεκτές με ενθουσιασμό από τους εργάτες, οι οποίοι εξέλεξαν και τη 10μελή επιτροπή για να αναχωρήσει για την Αθήνα.²¹²

Στην τελευταία σελίδα του *Ριζοσπάστη* (05/03/29) διαβάζουμε την έγγραφη ανακοίνωση που εξέδωσε η κυβέρνηση με αφορμή την κριτική που δέχθηκε -ακόμα και από βενιζελικές εφημερίδες- σχετικά με τον τρόπο που διαχειρίστηκε την απεργία του Λαυρίου. Ο Βενιζέλος εκφράζει την έκπληξή του γιατί οι εφημερίδες ασκούν κριτική χωρίς να γνωρίζουν ότι με βάση την κείμενη νομοθεσία η κυβέρνηση δεν μπορεί να λύνει κυριαρχικά τέτοιου είδους διαφορές μεταξύ εργατών και εργοδοτών. Και φυσικά, οι εργάτες δεν είναι διατεθειμένοι να αναγνωρίσουν τέτοιο δικαίωμα διαιτησίας μεταξύ των δύο πλευρών. Βέβαια, διατηρεί το δικαίωμα επέμβασης σε απεργίες για να συμβιβάσει απλώς τις δύο πλευρές όχι για να επιβάλει την απόφασή της. Ιδιαίτερα όταν η απεργία λαμβάνει χώρα σε επιχειρήσεις δημοσίου ενδιαφέροντος που στερούν από τον πληθυσμό είδη πρώτης ανάγκης (φως, νερό, ψωμί), η κυβέρνηση μεσολαβεί για να ικανοποιήσει προσωρινά τις ανάγκες των πολιτών, έχοντας πάντα ως στόχο τον συμβιβασμό των 2 αντιμαχόμενων πλευρών. Όμως, εάν η διαλλακτική μεσολάβηση αποτύχει, τότε μέλημα του κράτους είναι η διασφάλιση της τάξης και η προστασία τόσο των απεργών όσο και αυτών που θέλουν να εργαστούν. Στη συγκεκριμένη απεργία, ο Βενιζέλος υπογραμμίζει ότι το κράτος δεν αδιαφόρησε αλλά αναγνωρίζοντας το δίκαιο των αιτημάτων των απεργών, συνέστησε στην Εταιρεία την ικανοποίησή τους· αλλά η Εταιρεία λόγω της ανόδου της τιμής του μολύβδου απάντησε ότι αδυνατεί να αυξήσει τα ημερομίσθια. Δεσμεύτηκε, ωστόσο, να δώσει μια αύξηση 5% μόλις η τιμή του μολύβδου φτάσει στις 24 λίρες Αγγλίας ανά τόνο. Με αυτό το σκεπτικό η κυβέρνηση συνέστησε στους εργάτες να διατηρήσουν έστω και τα ανεπαρκή εισοδήματά τους, αναμένοντας αύξηση εν ευθέτω χρόνω. Αυτήν την πολιτική δεν κατανόησε ο Τύπος και με τα διάφορα δημοσιεύματα εξερέθισε τους εργάτες. Ωστόσο, σε τέτοιου είδους ζητήματα οι εφημερίδες πρέπει να ενεργούν με σοβαρότητα και με συναίσθηση της ευθύνης και της επιρροής που ασκούν στην κοινωνία.²¹³

²¹² «ΟΙ ΑΠΕΡΓΟΙ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΑΠΕΦΑΣΙΣΑΝ ΧΘΕΣ ΝΑ ΚΑΜΟΥΝ ΚΑΘΟΔΟ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΕΑΝ ΔΕΝ ΛΥΘΟΥΝ ΑΜΕΣΩΣ ΤΑ ΑΙΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥΣ», *Ριζοσπάστης*, 05/03/1929.

²¹³ «ΥΠΟΥΛΕΣ ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΕΡΓΙΑ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ, ΣΥΝΙΣΤΑ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΤΥΠΟ ΝΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΕΙ ΤΗ ΛΗΣΤΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΣΕ ΝΑ ΚΑΤΑΣΤΕΙΛΕΙ ΤΗΝ ΑΠΕΡΓΙΑ ΓΙΑΤΙ Η ΠΙΕΣΗ ΕΙΝΑΙ ΜΕΓΑΛΗ, ΜΕ ΧΡΥΣΑ ΛΟΓΙΑ ΣΚΕΠΑΖΕΙ ΣΑΤΑΝΙΚΕΣ ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ», *Ριζοσπάστης*, 05/03/1929.

Η ίδια έγγραφη ανακοίνωση δημοσιεύεται και στην εφημερίδα *Ακρόπολις* την ίδια ημέρα, με πολύ πιο ήπιο τίτλο απ' ό,τι στον *Ριζοσπάστη*.²¹⁴ Δημοσιεύεται και στο αντιβενιζελικό *Σκριπ* με τίτλο δηκτικό ως προς τον τρόπο με τον οποίο η κυβέρνηση αντιμετωπίζει την απεργία.²¹⁵

Στο πρωτοσέλιδο του *Ριζοσπάστη* στις 06/03/29 δημοσιεύεται η, σύμφωνα με πληροφορίες της εφημερίδας, αποστολή ενός τάγματος στρατού μαζί με μια πυροβολαρχία για να εμποδίσει τη μετάβαση των μεταλλωρύχων στην Αθήνα. Επίσης, η πρωθυπουργική απόφαση σχετικά με την επισκευή των πλοίων στο ναυπηγείο του Λαυρίου φαίνεται να ναυαγεί. Στην απαίτηση των εργατών προς τον δήμο Λαυρίου να οργανωθεί συσσίτιο, ο δήμαρχος απάντησε ότι δεν υπάρχουν οι πόροι, κατόπιν, ωστόσο, ύστερα από πιέσεις, δήλωσε στους εργάτες ότι θα ζητήσει από την κυβέρνηση να διαθέσει τα έσοδα από το λιμενικό ταμείο για αυτόν τον σκοπό. Την κατεπείγουσα συνάντηση του δημάρχου με τον Βενιζέλο, οι μεταλλωρύχοι την εξέλαβαν ως συνεργασία μεταξύ τους για να βρουν τον καταλληλότερο τρόπο για τη διάσπαση της απεργίας. Και τέλος, η απόφαση της Γαλλικής Εταιρείας να ανοίξει το πλυντήριο της Αμερικανικής Εταιρείας προκάλεσε την αντίδραση των εργατών, καθώς γνωρίζουν ότι απ' αυτό η Γαλλική Εταιρεία αποκομίζει τεράστια κέρδη. Οι εργάτες αποφάσισαν «να μην κινηθεί ούτε φύλλο», αν δεν ικανοποιηθούν τα αιτήματά τους.²¹⁶

5.5. Συνάντηση μελών 15μελούς επιτροπής των απεργών με τον Ελ. Βενιζέλο στην Αθήνα στις 06/03/1929

Στον *Ριζοσπάστη* στις 07/03/29 διαβάζουμε ότι ο δήμαρχος επιστρέφοντας από τη συνάντησή του με τον Βενιζέλο δήλωσε στην απεργιακή επιτροπή ενώπιον του δημοτικού συμβουλίου ότι οφείλουν να σταματήσουν την απεργία και να δείξουν εμπιστοσύνη στις υποσχέσεις του διευθυντή της Εταιρείας, Ντεκατελέν για αύξηση 5% των ημερομισθίων. Ο δημοτικός σύμβουλος Κανατούρης που χαρακτηρίζεται «σοσιαλφασίστας» και λειτουργεί ως όργανο της Εταιρείας ζήτησε την έγκριση της πρότασης του δημάρχου αλλά οι εργάτες αγανακτισμένοι αρνήθηκαν τη λύση της απεργίας μέχρι

²¹⁴ «Ο ΤΥΠΟΣ ΚΑΙ Η ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ- ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ ΔΙΑ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ», *Ακρόπολις*, 05/03/1929.

²¹⁵ «ΝΕΕΣ ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ ΕΝ ΛΑΥΡΙΩ, ΠΩΣ ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΕΙ ΤΗΝ ΑΚΗΔΕΙΑΝ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ, ΠΡΟΣΠΑΘΕΙ ΝΑ ΕΠΙΡΡΙΨΕΙ ΤΑΣ ΕΥΘΥΝΑΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΞΕΓΕΡΣΙΝ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ ΣΧΕΤΙΚΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΠΕΡΓΙΑΝ», *Σκριπ*, 05/03/1929.

²¹⁶ «Η ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ ΛΑΥΡΙΟΥ, ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ ΔΕΝ ΘΑ ΚΟΥΝΗΘΗ ΟΥΤΕ ΦΥΛΛΟ, Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΠΑΙΡΝΕΙ ΠΙΣΩ ΤΙΣ ΥΠΟΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ, ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ ΠΟΛΥΒΟΛΑ ΔΙΑ ΝΑ ΕΜΠΟΔΙΣΟΥΝ ΤΗΝ ΚΑΘΟΔΟ», *Ριζοσπάστης*, 06/03/1929.

την πλήρη αποδοχή των αιτημάτων τους. Σε ό,τι αφορά το συσσίτιο, ο δήμαρχος μετέφερε τη δέσμευση του Βενιζέλου ότι από την επόμενη ημέρα θα αρχίσει η λειτουργία του.²¹⁷

Σε μεγάλο δημοσίευμα στον *Ριζοσπάστη* στις 07/03/29 γίνεται λόγος για τη συνάντηση της 15μελούς επιτροπής των απεργών του Λαυρίου με τον πρωθυπουργό Βενιζέλο. Ο τελευταίος ενώ αρχικά αρνήθηκε να τους δει, κατόπιν πιέσεων δέχθηκε μόνο 5 απ' αυτούς, οι οποίοι υπέβαλαν το ψήφισμα των απεργών για την ικανοποίηση των αιτημάτων τους και τη λειτουργία συσσιτίου, δηλώνοντας ότι εάν αυτά δεν γίνουν αποδεκτά θα κατέβουν στην Αθήνα μαζί με τις γυναίκες και τα παιδιά τους. Όταν ο Βενιζέλος προσπαθώντας να υπεκφύγει, δεν έδωσε οριστική απάντηση, οι εργάτες διαμαρτυρήθηκαν για τη μεροληπτική στάση της κυβέρνησης υπέρ της Γαλλικής Εταιρείας και εις βάρος των εργατών. Κι όταν η θέση του πρωθυπουργού ότι η κυβέρνηση δεν έχει τα μέσα να επιβληθεί στην Εταιρεία, προκάλεσε την αντίδραση του εργάτη Καρλή που αντέτεινε ότι «έχει, όμως, τα μέσα για να χτυπάει και να πνίγει στο αίμα τον αγώνα των εργατών και να ανοίγει εναντίον αυτών έναν εξωνιστικόν πόλεμον», η κατάσταση βγήκε εκτός ελέγχου. Ο πρωθυπουργός εξαγριωμένος ζήτησε να «πετάξουν έξω από το γραφείο του τον “αυθαδιάσαντα” εργάτην, μην παραλείψαντα να χαρακτηρίσει τούτον στα υπόλοιπα μέλη της επιτροπής ως “κομμουνιστήν”». Ωστόσο, όταν οι υπόλοιποι εργάτες διαμαρτυρήθηκαν, ο Βενιζέλος προσπάθησε να κατευνάσει τα πνεύματα και να γίνει πιο διαλλακτικός. Στη συνέχεια, επαναλαμβάνοντας την αδυναμία της κυβέρνησης να επέμβει, τους ζήτησε να αποδεχθούν την υποχρεωτική διαιτησία της κυβέρνησης για να μπορεί να επεμβαίνει το κράτος στις διαφορές εργατών και εργοδοτών, οι μεταλλωρύχοι απάντησαν ότι δεν την αποδέχονται γιατί γνωρίζουν τη θέση που παίρνει συνήθως η κυβέρνηση σε τέτοιες υποθέσεις. Τελικά, ο Βενιζέλος για να αμβλύνει την κακή εντύπωση που δημιούργησαν οι αρνητικές απαντήσεις του, υποσχέθηκε τη χορήγηση συσσιτίου στα γυναικόπαιδα των εργατών για 20-25 ημέρες και αυτό, για να ματαιώσει την κάθοδο των απεργών στην Αθήνα (σύμφωνα με τον συντάκτη), την οποία, δήλωσε ξεκάθαρα στην επιτροπή ότι θα εμποδίσει με κάθε τρόπο. Η επιτροπή τότε απάντησε ότι οι μεταλλωρύχοι είναι τόσο απελπισμένοι από την πείνα και τη δυστυχία, που θα το τολμήσουν κι αυτοί με κάθε τρόπο για να διαμαρτυρηθούν.²¹⁸

Σε τετράγωνο πλαίσιο πάνω αριστερά, δημοσιεύεται άρθρο που απευθύνεται στους φαντάρους που εστάλησαν στο Λαύριο για να εμποδίσουν με όπλα την κάθοδο των απεργών στην Αθήνα. Ο

²¹⁷ «ΣΥΝΕΧΙΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΑΠΕΡΓΙΕΣ ΛΑΥΡΙΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΥΣΙΝΑΣ, ΤΑ ΚΡΑΤΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΜΟΝΟΙ ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΤΩΝ ΑΙΜΑΤΗΡΩΝ ΣΚΗΝΩΝ», *Ριζοσπάστης*, 07/03/1929.

²¹⁸ «ΟΙ ΜΕΤΑΛΛΩΡΥΧΟΙ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΣΧΕΔΙΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΚΑΘΟΔΟ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ, Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΕΔΙΩΞΕ ΑΠΟ ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΝΑ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΩΝ, ΚΑΤΟΠΙΝ ΠΙΕΣΕΩΣ ΗΝΑΓΚΑΣΘΗ ΝΑ ΥΠΟΣΧΕΘΗ ΤΗΝ ΠΑΡΟΧΗ ΣΥΣΣΙΤΙΟΥ», *Ριζοσπάστης*, 07/03/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

συντάκτης τους παροτρύνει να μη γίνουν όργανα του γαλλικού κεφαλαίου και της κυβέρνησης που ακολουθεί τις διαταγές των Γάλλων. Τους καλεί να αδελφωθούν με τους απεργούς του Λαυρίου γιατί «είναι αδέρφια σας και αγωνίζονται για το ψωμί των παιδιών τους που τους κλέβουν οι ντόπιοι και ξένοι κεφαλαιούχοι!»²¹⁹

Σε (αρκετά μεγάλο) δημοσίευμα της εφημερίδας *Ακρόπολις* στις 07/03/1929 αναγνωρίζεται η δεινή θέση των μεταλλωρύχων και το δίκαιο των αιτημάτων τους. Προτείνεται η κατάργηση των εργολάβων που νέμονται τα ημερομίσθια των εργατών και πλουτίζουν εις βάρος τους (μέτρο που αρχικά πρότειναν οι εργάτες) και στηλιτεύεται η άρνηση της Εταιρείας να το εφαρμόσει ανακουφίζοντας τους εργάτες. Έτσι, η απεργία παρουσιάζεται ως φυσική απόρροια της αδιαλλαξίας της εταιρείας. Αναγνωρίζεται, επίσης, ότι η απεργία δεν υποκινήθηκε από τους κομμουνιστές καθώς «όλοι οι εργάτες του Λαυρίου και οι πλέον ευέξαπτοι και θορυβοποιοί είναι συντηρητικοί» αλλά ήταν η απόγνωσή τους που τους ώθησε σ' αυτή. Τέλος, ο συντάκτης του κειμένου ασκεί κριτική στον τρόπο με τον οποίο η κυβέρνηση διαχειρίστηκε την απεργία και κλείνει με τη συνάντηση του Βενιζέλου με τους απεργούς δίνοντας το γενικό πλαίσιο όσων ειπώθηκαν, παραλείποντας τους διαξιφισμούς των δύο πλευρών.²²⁰

5.6. Η σύλληψη της απεργιακής επιτροπής στο Λαύριο στις 07/03/1929

Στον *Ριζοσπάστη* στις 08/03/29 σε ένα μικρό δημοσίευμα γνωστοποιείται ότι στο Λαύριο συνελήφθη όλη η απεργιακή επιτροπή μαζί με τον αντιπρόσωπο της Ενωτικής ΓΣΕΕ, ότι διενεργήθηκε έρευνα στα σπίτια των απεργών και ότι τελικά, το συσσίτιο που υποσχέθηκε ο Βενιζέλος δε λειτούργησε. Οι κάτοικοι του Λαυρίου βρίσκονται σε αναβρασμό και απαιτούν την αποφυλάκιση της επιτροπής.²²¹ Στην τελευταία σελίδα της εφημερίδας δημοσιεύεται το τηλεγράφημα που έστειλαν οι εργάτες του Λαυρίου στην Κυβέρνηση, την Ενωτική ΓΣΕΕ και τον Ριζοσπάστη, υπογεγραμμένο από τον εργάτη Δαλέζιο, με το οποίο χαρακτηρίζουν «κρατική πρόκληση» τη σύλληψη της επιτροπής και του αντιπροσώπου του Ενωτικού, Παπαρήγα και απαιτούν την άμεση αποφυλάκισή τους, «άλλως η ευθύνη θα βαρύνει την Κυβέρνηση μεταχειριζομένη βάρβαρα και μεσαιωνικά μέτρα».²²²

²¹⁹ «ΦΑΝΤΑΡΟΙ...», *Ριζοσπάστης*, 08/03/1929.

²²⁰ «ΠΩΣ ΕΜΦΑΝΙΖΕΤΑΙ Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΛΑΥΡΙΟΝ, ΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΚΑΙ Η ΑΔΙΑΛΛΑΞΙΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ, ΑΠΕΡΓΟΙ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΙ ΔΙΑΤΕΛΟΥΝ ΕΝ ΑΠΟΓΝΩΣΕΙ», *Ακρόπολις*, 07/03/1929.

²²¹ «ΟΙ ΑΠΕΡΓΙΑΚΕΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ ΛΑΥΡΙΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΥΣΙΝΑΣ ΣΥΝΕΛΗΦΘΗΣΑΝ», *Ριζοσπάστης*, 08/03/1929.

²²² «ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΥΛΛΗΨΙΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΑΠΕΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΗΣ ΕΓΣ», *Ριζοσπάστης*, 08/03/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Στο κεντρικό δημοσίευμα του *Ριζοσπάστη* στις 09/03/29 μαθαίνουμε ότι η σύλληψη της απεργιακής επιτροπής, αντί να πτοήσει τους απεργούς, ανύψωσε το ηθικό τους. Σε αυθόρμητη συγκέντρωση των απεργών, όπου έλαβαν μέρος πάνω από 1000 άτομα αποφασίστηκε η εμμονή στον αγώνα μέχρι την πλήρη νίκη τους. Πλέον στον κατάλογο των αιτημάτων τους προς την κυβέρνηση συμπεριλαμβάνεται και η αποφυλάκιση των μελών της επιτροπής και του αντιπροσώπου της Ενωτικής ΓΣΕΕ. Στον αστυνομικό σταθμάρχη, ο οποίος απείλησε τους απεργούς με απαγόρευση των συγκεντρώσεων, και στον δήμαρχο, ο οποίος συστήνει λύση της απεργίας, οι μεταλλωρύχοι απάντησαν ότι δεν θα λυγίσουν. Σε νέα συγκέντρωση διακήρυξαν την εμμονή στην απεργία χωρίς να επηρεάζονται από τις τρομοκρατικές ενέργειες του κράτους, και την απόφασή τους να κατέβουν με τα γυναικόπαιδα στην Αθήνα, εάν δεν ικανοποιηθούν τα αιτήματά τους. Η Χωροφυλακή και ο στρατός έχουν περικυκλώσει και τρομοκρατούν όχι μόνο την πόλη του Λαυρίου αλλά και την Κερατέα και το Μαρκόπουλο και τους γύρω από το Λαύριο οικισμούς.²²³

Στη δεξιά πλευρά της πρώτης σελίδας και πάλι, δημοσιεύεται η ενυπόγραφη επιστολή που έλαβε ο πρωθυπουργός αλλά και η εφημερίδα από τους απεργούς του Λαυρίου. Εκεί, τον κατηγορούν για αντεργατική πολιτική που εκδηλώνεται όχι μόνο με τη στήριξη της Γαλλικής Εταιρείας αλλά και με την επίθεση εναντίον εφημερίδων που στηρίζουν την απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου. Η επιστολή κλείνει με την ελπίδα των εργατών «ότι δεν θα αργήσει η μέρα που θα ξυπνήσει όλος ο εργαζόμενος λαός της Ελλάδας και ως λαίλαψ θα παρασύρη παν το πρόστυχον».²²⁴

Στην τρίτη σελίδα εντοπίζουμε δημοσίευμα στο οποίο γίνεται λόγος για τον φιλεργατικό νόμο του Κράτους 2868/1924, ο οποίος, σε όλες τις επιχειρήσεις που απασχολούν μόνιμα πάνω από 70 εργάτες, προβλέπει τη χορήγηση συντάξεων στους ηλικιωμένους, τους αρρώστους αλλά και τις οικογένειες όσων έχασαν τη ζωή τους σε εργατικό ατύχημα - θεωρητικά - όπως γράφει ο συντάκτης, γιατί δεν εφαρμόστηκε ποτέ ούτε από την Κυβέρνηση Βενιζέλου ούτε από τις προηγούμενες κυβερνήσεις. Σύμφωνα με τον νόμο, το Ταμείο Συντάξεων κάθε επιχείρησης διευθύνεται κατά τα 2/3 από τους εργάτες, συντηρείται από τις κρατήσεις από τα μεροκάματά τους και από συνεισφορά της επιχείρησης και μάλιστα προβλέπει και πρόστιμο για όποια εταιρεία δεν υποβάλει καταστατικό 6 μήνες από την ίδρυσή της και μετά την έγκρισή του από την Κυβέρνηση δεν προχωρήσει στη σύσταση Ταμείου Συντάξεων. Καμία επιχείρηση, ωστόσο, δεν συμμορφώθηκε με τον νόμο αυτόν ούτε πλήρωσε ποτέ κανένα πρόστιμο. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς του συντάκτη, το Ταμείο

²²³ «ΔΥΟ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ ΛΑΥΡΙΟΥ ΖΗΤΗΣΑΝ ΑΜΕΣΟ ΑΠΟΛΥΣΗ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΩΝ – ΔΙΕΚΗΡΥΞΑΝ ΟΤΙ ΘΑ ΚΑΤΕΒΟΥΝ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΝΑΤΟΥΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΟΥΝ», *Ριζοσπάστης*, 09/03/1929.

²²⁴ «ΟΙ ΕΡΓΑΤΕΣ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΑΠΑΝΤΟΥΝ ΣΤΙΣ ΔΗΜΟΚΟΠΙΕΣ ΤΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ», *Ριζοσπάστης*, 09/03/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Συντάξεων της Γαλλικής Εταιρείας, εάν εφαρμόζε τον νόμο, θα έπρεπε, βάσει των εργαζομένων, να εισπράττει 2.200.000 δραχμές τον χρόνο και να δίνει περίπου τα μισά για συντάξεις. Αντ' αυτού δίνει για συντάξεις (πείνας) 190.000 δραχμές τον χρόνο. Εάν η κυβέρνηση επέβαλε την εφαρμογή του νόμου στην Εταιρεία, οι συντάξεις θα δεκαπλασιάζονταν. Ποιος την εμποδίζει; Επομένως, γράφει ο συντάκτης, «ας μη λέγει ο Τσαρλατάνος τόσον χονδρές ψευτιές (ότι δηλ. δεν έχει τα νόμιμα μέσα για να πιέσει την Εταιρεία) για να σκεπάσει την αλληλεγγύη του με την Εταιρεία. Το δημοσίευμα κλείνει με τη διαπίστωση ότι αυτοί οι νόμοι ψηφίζονται για να ρίξουν στάχτη οι «κεφαλαιοκρατικές» κυβερνήσεις στα μάτια των εργατών και με το ρητορικό ερώτημα «Μήπως δεν υπάρχουν και νόμοι για το οχτάωρο;»²²⁵

Στην τελευταία σελίδα του *Ριζοσπάστη* της ίδιας ημέρας (09/03/1929) υπάρχει δημοσίευμα που μας πληροφορεί ακριβώς για τα γεγονότα της σύλληψης της απεργιακής επιτροπής και του αντιπροσώπου της Ενωτικής ΓΣΕΕ κ. Παπαρήγα στο Λαύριο στις 07/03/1929. Αρχικά, στις 8 μ.μ. συνελήφθη και κρατήθηκε στο τμήμα ο κ. Παπαρήγας, ύστερα από σχετική διαταγή της κυβέρνησης με στόχο να αποκόψει τους μεταλλωρύχους από τα ηγετικά πρόσωπα της απεργίας. Όταν η απεργιακή επιτροπή μετέβη στο τμήμα για να διαμαρτυρηθεί για τη σύλληψη του Παπαρήγα, ο αστυνόμες Κριεράς διέταξε και τη σύλληψη αυτής. Η σύλληψη της επιτροπής αναστάτωσε όλη την πόλη και οι μεταλλωρύχοι μαζί με τις γυναίκες και τα παιδιά τους άρχισαν να συγκεντρώνονται στο αστυνομικό τμήμα ζητώντας την άμεση αποφυλάκιση των συλληφθέντων. Οι χωροφύλακες προσπάθησαν να διαλύσουν τη συγκεντρωση ασκώντας βία στο συγκεντρωμένο πλήθος: «οι υποκόπανοι των αγγελικών χωροφυλάκων υψώθησαν και κατεφέρθησαν εναντίον των γυναικοπαίδων», τραυματίζοντας πολλούς, ακόμα και μια έγκυο γυναίκα. Ο Κριεράς εκμεταλλευόμενος τη σύγχυση που προκλήθηκε, επιβίβασε τους 6 συλληφθέντες σε ένα φορτηγό με προορισμό την Αθήνα «υπό ισχυράν κουστωδιάν χαφιέδων». Το συγκεντρωμένο πλήθος αντιλήφθηκε αργά την αναχώρηση των κρατουμένων· παρόλα αυτά, προσπάθησαν τρέχοντας να τους προλάβουν, κάτι που τελικά δεν κατέστη δυνατόν. Ο Βενιζέλος όταν πληροφορήθηκε τα παραπάνω γεγονότα, διέταξε να αποσταλεί στο Λαύριο νέα στρατιωτική δύναμη για να εμποδίσει οποιαδήποτε απόπειρα των απεργών να απελευθερώσουν την επιτροπή. Πράγματι, στη μία μετά τα μεσάνυχτα αναχώρησε από την Αθήνα για το Λαύριο δύναμη 100 ανδρών «εν πλήρει πολεμική εξαρτήσει». Ο Παπαρήγας και οι μεταλλωρύχοι Γεώργιος Γιατράκος, Γεώργιος Γιαννόπουλος, Βασίλης Καρλής, Παναγιώτης Ραφιάς και Ευστράτιος Κουντουράκης μεταφέρθηκαν στην Αθήνα και φυλακίστηκαν στο τμήμα Μεταγωγών και θα παραπεμφθούν στην επιτροπή ασφαλείας του

²²⁵ «Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΕΙΝΑΙ ΣΕ ΘΕΣΗ ΝΑ ΕΠΙΒΛΗΘΗ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΤΑΜΕΙΟ ΣΥΝΤΑΞΕΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΡΥΧΩΝ», *Ριζοσπάστης*, 09/03/1929.

νομού με το ερώτημα της απελάσεως. Το δημοσίευμα κλείνει με την πλημμελή λειτουργία του συσσιτίου εκείνη την ημέρα – λειτούργησε μόνο για τα γυναικόπαιδα και όχι για τους απεργούς - και μάλιστα υπό την απειλή του δημάρχου ότι εάν δεν λήξει η απεργία, θα διακοπεί εντελώς.²²⁶

Και τέλος, την ίδια μέρα (09/03/1929) υπάρχει δημοσίευμα που αφορά την επίσπευση της ψήφισης του Ιδιώνυμου, δηλ. του νομοσχεδίου «περί διώξεως του κομμουνισμού». Στόχος της κυβέρνησης είναι να παρουσιάσει την ψήφιση του νόμου ως αξίωση της κοινής γνώμης. Γι' αυτό, επισπεύδονται από τον πρωθυπουργό οι διαδικασίες για να αποφασιστεί η οριστική διατύπωση και οι τυχόν τροποποιήσεις του νομοσχεδίου. Σύμφωνα με πληροφορίες της εφημερίδας οι διώξεις θα περιοριστούν μόνο εναντίον των κομμουνιστών και αυτό, για να μην υπάρξουν αντιδράσεις από τα υπόλοιπα αστικά κόμματα της αντιπολίτευσης.²²⁷

Στην εφημερίδα *Ακρόπολις* στις 09/03/1929 δημοσιεύεται το τηλεγράφημα του ανταποκριτή της εφημερίδας, ο οποίος χαρακτηρίζει υπερβολικά και ανυπόστατα τα δημοσιεύματα άλλων εφημερίδων που κάνουν λόγο για έκρυθμη κατάσταση στο Λαύριο μετά τη σύλληψη της απεργιακής επιτροπής. Η τάξη δε διασαλεύθηκε καθόλου και οι γυναίκες που συγκεντρώθηκαν έξω από το αστυνομικό τμήμα για να διαμαρτυρηθούν για τη σύλληψη των απεργών, δεν προέβησαν σε καμία επιθετική ενέργεια, περιορίστηκαν μόνο σε απειλές και έφυγαν καθώς οι συλληφθέντες είχαν ήδη οδηγηθεί στην Αθήνα.²²⁸ Παρόμοιο δημοσίευμα με αυτό της εφημερίδας *Ακρόπολις* που κάνει λόγο για υπερβολικά δημοσιεύματα άλλων εφημερίδων υπάρχει και στο *Σκριπ* της ίδιας ημέρας.²²⁹ Στο *Έθνος* πάλι, στις 09/03/1929 μικρό δημοσίευμα, με εισαγωγή «Επικρατεί απόλυτος τάξις..», κάνει λόγο για λειτουργία των μεταλλείων με λίγους εργάτες και για σύλληψη 5 απεργών που παρεμπόδιζαν την ελευθερία της εργασίας διανέμοντας κομμουνιστικές προκηρύξεις.²³⁰

Στο κεντρικό δημοσίευμα του *Ριζοσπάστη* στις 10/03/29 όπου δημοσιεύεται φωτογραφία με τα τρία από τα έξι μέλη της επιτροπής, διαβάζουμε ότι στο Λαύριο μετέβη ο κ. Παπασταύρου για να συμβιβάσει τις δύο πλευρές. Σε συνάντηση που είχαν οι απεργοί μαζί του, απάντησαν ότι δεν θα κάνουν καμία διαπραγμάτευση μέχρι να απελευθερωθεί η συλληφθείσα επιτροπή. Ο αστυνομικός

²²⁶ «ΠΩΣ ΣΥΝΕΛΗΦΘΗ Η ΑΠΕΡΓΙΑΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΛΑΥΡΙΟΥ, ΟΙ ΣΥΛΛΗΦΘΕΝΤΕΣ ΕΡΓΑΤΕΣ ΠΡΟΟΡΙΖΟΝΤΑΙ ΔΙΑ ΕΚΤΟΠΙΣΙΝ, Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΑΠΕΙΛΕΙ ΜΕ ΔΙΑΚΟΠΗ ΤΟΥ ΣΥΣΙΤΙΟΥ», *Ριζοσπάστης*, 09/03/1929.

²²⁷ «ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΨΩΜΙ ΤΩΝ Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΑΠΑΝΤΑ ΜΕ ΤΗΝ ΨΗΦΙΣΗ ΤΟΥ ΙΔΙΩΝΥΜΟΥ, ΑΙ ΕΡΓΑΤΙΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΤΙΘΕΝΤΑΙ ΕΚΤΟΣ ΝΟΜΟΥ», *Ριζοσπάστης*, 09/03/1929.

²²⁸ «ΠΩΣ ΕΜΦΑΝΙΖΕΤΑΙ Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΛΑΥΡΙΟΝ, ΕΝΤΕΛΩΣ ΑΝΑΚΡΙΒΕΙΣ ΑΙ ΦΗΜΑΙ ΠΕΡΙ ΕΚΤΡΟΠΩΝ ΣΚΗΝΩΝ-ΔΕΝ ΔΙΕΣΑΛΕΥΘΗ Η ΤΑΞΙΣ – ΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ», *Ακρόπολις*, 09/03/1929.

²²⁹ «ΗΡΧΙΣΑΝ ΕΚΔΗΛΟΥΜΕΝΑΙ ΔΙΑΛΛΑΚΤΙΚΑΙ ΔΙΑΘΕΣΕΙΣ ΕΚ ΜΕΡΟΥΣ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ ΛΑΥΡΙΟΥ ΠΡΟΣ ΕΠΑΝΑΛΗΨΙΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ», *Σκριπ*, 09/03/1929.

²³⁰ «ΗΡΕΜΙΑ ΕΙΣ ΕΛΕΥΣΙΝΑ ΚΑΙ ΛΑΥΡΙΟΝ», *Έθνος*, 09/03/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

διευθυντής κ. Κριεράς απαγόρευσε τις συγκεντρώσεις σε εξωτερικό χώρο και όταν οι απεργοί δήλωσαν ότι δε χωρούν όλοι οι εργάτες στα γραφεία του σωματείου, εκείνος ανταπάντησε «ας έρχονται λίγοι-λίγοι» προσθέτοντας ότι «δεν είσαστε ρήτορες καλοί και δεν κάνει να σας ακούει ο κόσμος». Η συγκέντρωση των απεργών στις 4μμ, η οποία έλαβε χώρα – παρά τις απαγορεύσεις – στην πλατεία του Λαυρίου, είχε μεγάλη επιτυχία. Κατά τη διάρκειά της, η αστυνομία προσπάθησε να συλλάβει τον Σκλάβαινα, νέο αντιπρόσωπο της ενωτικής ΓΣΕΕ, ο οποίος προστατεύθηκε από τους απεργούς. Σε νέα επίθεση της αστυνομίας, ωστόσο, που «πιο λυσσασμένα με τους υποκόπανους αρχίζει να διαλύει τη συγκέντρωση μέσα στις αποδοκιμασίες των εργατών και τις ζητωκραυγές τους υπέρ της Ενωτικής και της απεργίας» συνελήφθησαν και οδηγήθηκαν στο τμήμα πολλοί εργάτες. Παρόλα αυτά, ο Σκλάβαινας, καθώς επέστρεφε οδικώς στην Αθήνα, συνελήφθη στην Κερατέα και οδηγήθηκε στο κρατητήριο. Ο συντάκτης του άρθρου επισημαίνει ότι για τη σύλληψη του Σκλάβαινα είχε δοθεί εντολή από την αστυνομία του Λαυρίου να ελέγχονται όλα τα διερχόμενα οχήματα σε όλους τους αστυνομικούς σταθμούς κατά μήκος της διαδρομής Λαυρίου - Λιόπεσι (σημερινή Παιανία). Οι απεργοί πραγματοποίησαν και δεύτερη συγκέντρωση μετά τη διάλυση της πρώτης, καταγγέλλοντας τα τρομοκρατικά μέτρα της κυβέρνησης και αποφασίζοντας εμμονή στον απεργιακό αγώνα. Το άρθρο τελειώνει με την επισήμανση του συντάκτη ότι στον Σκλάβαινα που μεταφέρθηκε από την Κερατέα στο Λαύριο, απαγορεύθηκε οποιαδήποτε επαφή.²³¹

Στο πρωτοσέλιδο και πάλι του *Ριζοσπάστη* (10/03/29) δημοσιεύεται το μήνυμα της συλληφθείσας απεργιακής επιτροπής μέσα από το τμήμα Μεταγωγών στην Αθήνα. Δεν αρνούνται ότι εκείνοι ανέλαβαν να διευθύνουν την απεργία ακολουθώντας κατά γράμμα τις εντολές των εργατών. Εκφράζουν την ικανοποίησή τους που η σύλληψή τους δεν λύγισε τους εργάτες και τους ευχαριστούν που αγωνίζονται για την αποφυλάκισή τους. Δηλώνουν ότι «ποτέ δεν θα δώσουν εξετάσεις καλής διαγωγής στα όργανα του κεφαλαίου», τους προτρέπουν να μην παραδοθούν «στις ορέξεις του γαλλικού κεφαλαίου και στα σχέδια του κράτους» και το μοναδικό τους σύνθημα να είναι «Αποδοχή των αιτημάτων μας ή κάθοδος στην Αθήνα».²³²

Στην τελευταία σελίδα του *Ριζοσπάστη* στις 10/03/29 δημοσιεύεται η συνομιλία που είχε ο διευθυντής της Αστυνομίας Κριεράς με τον απεσταλμένο της εφημερίδας στο Λαύριο. Ο Κριεράς καταθέτει ότι, σύμφωνα με την έρευνά του, η απεργία δεν υποκινήθηκε από τους κομμουνιστές αλλά ήταν απόρροια της δεινής θέσης των εργατών στη Γαλλική Εταιρεία. Ωστόσο, τόνισε ότι σύντομα η

²³¹ «ΣΥΝΕΛΗΦΘΗ ΑΛΛΟΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΤΗΣ ΕΓΣ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ, ΔΥΟ ΑΛΛΕΠΑΛΛΗΛΕΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΙΣ ΑΠΕΦΑΣΙΣΑΝ ΕΜΜΟΝΗ ΚΑΙ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΣΥΛΛΗΦΘΕΝΤΩΝ», *Ριζοσπάστης*, 10/03/1929.

²³² «ΤΑ ΣΥΛΛΗΦΘΕΝΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΑΠΕΡΓΙΑΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΡΓΑΤΕΣ», *Ριζοσπάστης*, 10/03/1929.

Ενωτική ΓΣΕΕ ανέλαβε την καθοδήγηση των απεργών, προσθέτοντας ότι, εάν δεν ήταν αυτή στη μέση, η απεργία θα τερματιζόταν. Κατόπιν, παραδέχθηκε ότι οι συλλήψεις των εργατών έγιναν καθ' υπόδειξη της Εταιρείας, που θεώρησε όλα τα μέλη της επιτροπής «αδιάλλακτα» και εξέφρασε τη διαφωνία του σχετικά με τη λειτουργία του συσσιτίου με το σκεπτικό ότι οι εργάτες δεν επλήγησαν από κάποια φυσική καταστροφή για να το δικαιούνται αλλά οι ίδιοι έφεραν τους εαυτούς τους σε αυτήν τη δεινή θέση. Σε ό,τι αφορά το συσσίτιο, ο απεσταλμένος του *Ριζοσπάστη* στο Λαύριο καταθέτει ότι η παρασκευή των γευμάτων παραχωρήθηκε στον εκμεταλλευτή μπακάλη Καμπάνη, χωρίς να υπάρξει κανένας έλεγχος από τους εργάτες, με αποτέλεσμα από την πρώτη κίολας μέρα της λειτουργίας του, τα ρεβίθια που προσφέρθηκαν να είναι ένα «νερόπλυμα» χωρίς λάδι, αλάτι και ντομάτα. Μάλιστα, επισημαίνεται ότι ο Καμπάνης είχε αναλάβει και στο παρελθόν τη λειτουργία του προσφυγικού συσσιτίου, χάρη στο οποίο μπόρεσε να αυξήσει τα κέρδη που είχε από τότε που ήταν γενικός αποθηκάριος της ελληνικής Εταιρείας.²³³

Στο πρωτοσέλιδο του *Ριζοσπάστη* στις 11/03/1929 διαβάζουμε στο κεντρικό δημοσίευμα περίπου τα ίδια με την προηγούμενη ημέρα. Ο Παπασταύρου προτείνει 5% αύξηση τώρα και όταν σταθεροποιηθεί η τιμή του μολύβδου άλλο ένα 5%. Οι απεργοί αρνούνται να διαπραγματευθούν. Σε ό,τι αφορά το συσσίτιο οι απεργοί ζήτησαν να έχουν την επίβλεψη και οι ίδιοι, να παρέχεται και το βράδυ ή να δίνεται ξηρά τροφή και να δίνεται και μισός άρτος σε κάθε άτομο. Ο δήμαρχος αποδέχτηκε το πρώτο αίτημα, για τα υπόλοιπα, ωστόσο, εφόσον δεν έχει τέτοιες διαταγές, δεσμεύτηκε να τα μεταβιβάσει στην κυβέρνηση. Ο συντάκτης σχολιάζει ότι το μεγαλύτερο μέρος του συσσιτίου δίνεται στους χωροφύλακες, ενώ στους απεργούς προβάλλονται δεκάδες προσκόμματα. Η απογευματινή συγκέντρωση ήταν «ογκωδεστάτη». Οι απεργοί διακήρυξαν ότι προτιμούν να πεθάνουν παρά να λύσουν την απεργία. Ο Σκλάβαινας με ισχυρή αστυνομική και στρατιωτική συνοδεία, εν μέσω επιδοκμασιών των απεργών υπέρ της Ενωτικής ΓΣΕΕ και αποδοκμασιών για τα τρομοκρατικά μέτρα της κυβέρνησης, μεταφέρθηκε σιδηροδέσμιος στο σιδηροδρομικό σταθμό. Ο Κριεράς από την άλλη απειλεί με σύλληψη και της νέας απεργιακής επιτροπής, με τους εργάτες να απαντούν ότι εάν γίνει αυτό, θα καθοδηγήσουν μόνοι τους τον αγώνα.²³⁴ Παρόμοιο δημοσίευμα υπάρχει και στο *Σκριπ* της ίδιας ημέρας, το οποίο τελειώνει ως

²³³ «Ο ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ ΛΑΥΡΙΟΥ ΟΜΟΛΟΓΕΙ ΟΤΙ ΟΙ ΣΥΛΛΗΨΕΙΣ ΕΓΙΝΑΝ ΚΑΤ ΑΠΑΙΤΗΣΙΝ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ, ΑΝ ΔΕΝ ΗΤΟ Η ΕΓΣ, Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΘΑ ΕΛΥΕΤΟ», *Ριζοσπάστης*, 10/03/1929.

²³⁴ «ΑΝ ΠΙΑΣΤΗ ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΑΠΕΡΓΙΑΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΘΑ ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΩΜΕ ΜΟΝΟΙ ΜΕΧΡΙΣ ΕΝΟΣ ΤΟΝ ΤΙΜΙΟ ΑΓΩΝΑ ΜΑΣ, ΠΑΝΖΟΥΡΛΙΣΜΟΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΕΓΣ», *Ριζοσπάστης*, 11/03/1929.

εξής: «Εις την πόλιν επικρατεί απόλυτος ησυχία. Η υπάρχουσα δύναμις στρατού και χωροφυλακής είναι υπεραρκετή και ουδείς φόβος διασαλεύσεως της τάξεως υπάρχει». ²³⁵

5.7. Προσπάθειες διάσπασης της απεργίας – συμπλοκή απεργών και αστυνομίας στο λιμάνι του Λαυρίου στις 14/03/1929 – επίτευξη συμφωνίας – λήξη της απεργίας (12/03/1929 – 19/03/1929)

Στο πρωτοσέλιδο του *Ριζοσπάστη* στις 12/03/29 διαβάζουμε για την προσπάθεια του δημάρχου Λαυρίου να διασπάσει την απεργία, ο οποίος συνοδευόμενος από δύο εργοδηγούς και άλλους «χαφιέδες», μετέβη στα μεταλλεία της Καμάρizas και της Πλάκας απειλώντας τους απεργούς ότι θα κλείσει - και πάλι - η Εταιρεία και υποσχόμενος στρατιωτική προστασία και χρήματα σε όσους ξαναπιάσουν δουλειά. Μάλιστα συμβούλευσε τους ξένους εργάτες «να μην ακούν τους Λαυριώτες και να μην παρασύρονται από τους κομμουνιστάς». Οι απεργοί τον αποδοκίμασαν έντονα και έτσι, αφού επιβιβάστηκε στο αυτοκίνητό του, γύρισε άπρακτος στο Λαύριο. Στην απογευματινή συγκέντρωση, οι οικογένειες των συλληφθέντων υπογράμμισαν την ανάγκη συνέχισης του αγώνα λέγοντας ότι «καμία κρατική τρομοκρατία, φυλακίσεις ή εξορίες δε θα μπορέσουν να τους τρομάξουν». Το απόγευμα η διεύθυνση της εταιρείας τοιχοκόλλησε σε όλη την πόλη την πρόθεσή της να βάλει οριστικά λουκέτο, εάν οι εργάτες δεν πιάσουν δουλειά εντός τριών ημερών. Οι απεργοί, ωστόσο, διατράνωσαν ότι «αυτά τα κόλπα της Εταιρείας δεν μπορούν να τους επιρρεάσουν!» Η αστυνομία από την άλλη πλευρά, εμπόδισε τον έλεγχο του συσσιτίου από τα μέλη της επιτροπής και ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας δήλωσε ότι η κυβέρνηση δεν μπορεί να δεχθεί το αίτημα των απεργών για αποφυλάκιση της επιτροπής χαρακτηρίζοντας αφενός «γενικότερας σημασίας» τη σύλληψή της και αφετέρου δηλώνοντας ότι δεν είναι δυνατόν να «παρουσιασθεί το Κράτος ως... συνθηκολογούν με τους εργάτες!» Και τέλος, ο Σκλάβαινας που παρουσιάστηκε στον Εισαγγελέα, παραπέμφθηκε σε δίκη «επί αντιστάσει» για την 5^η Απριλίου. ²³⁶

Από το κεντρικό δημοσίευμα του *Ριζοσπάστη* στις 13/03 πληροφορούμαστε ότι στη συγκέντρωση των απεργών στο Λαύριο συμμετείχαν 4000 εργάτες μαζί με τα γυναικόπαιδα. Εκεί ατέρριψαν τις προτάσεις της Εταιρείας για αύξηση 5% τώρα και 5% από τα έσοδα του λιμενικού ταμείου και στο άκουσμα ότι ο «σοσιαλφασίστας» εντολοδόχος των πλουτοκρατών Στρατής σκοπεύει να έρθει στο

²³⁵ «ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΕΙ Η ΑΔΙΑΛΛΑΞΙΑ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ», *Σκριπ*, 11/03/1929.

²³⁶ «ΟΙ ΜΕΤΑΛΛΩΡΥΧΟΙ ΑΠΟΦΑΣΙΣΜΕΝΟΙ ΝΑ ΣΥΝΕΧΙΣΟΥΝ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΜΕΧΡΙ ΑΠΟΔΟΣΗΣ ΤΩΝ ΑΙΤΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΛΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΠΕΡΓΙΑΚΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ, Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΠΕΙΛΕΙ ΝΑ ΚΛΕΙΣΕΙ ΕΚ ΔΕΥΤΕΡΟΥ», *Ριζοσπάστης*, 12/03/1929.

Λαύριο για να διασπάσει την απεργία, το πλήθος δήλωσε αγανακτισμένο ότι εάν ο Στρατής εμφανιστεί στο Λαύριο, θα τον λιντσάρει. Επίσης, δήλωσαν ότι σχεδιάζουν την «κάθοδο εις τας Αθήνας» και ότι προτιμούν να σκοτωθούν έξω από το γραφείο του πρωθυπουργού παρά να ξαναπιάνουν δουλειά με τους ίδιους όρους.²³⁷ Στη δεύτερη σελίδα δημοσιεύεται άρθρο που αφορά τη συνέλευση των εργολάβων και των επιστατών της Εταιρείας. Αυτοί θέλουν να αποδεχθούν την αύξηση που προτείνει η Εταιρεία (5% +5%). Ωστόσο, επειδή φοβούνται το λιντσάρισμα από τους εργάτες, απορρίπτουν την πρόταση να μεταβούν στο δημαρχείο για να ενημερώσουν τον δήμαρχο για τις αποφάσεις τους. Επίσης, κατόπιν τηλεγραφήματος στην Ενωτική ΓΣΕΕ γνωστοποιείται ότι ο εφοπλιστής Βλάσης σκοπεύει να στρατολογήσει εργάτες για να ξεφορτώσουν το πλοίο του στον Πειραιά. Η Ενωτική δηλώνει ότι οι εργάτες της Αθήνας και του Πειραιά δεν θα απεμπολήσουν το ταξικό τους συμφέρον, ώστε να γίνουν απεργοσπάστες του αγώνα «των ηρωικών συντρόφων του Λαυρίου». Ο δήμαρχος του Λαυρίου από την άλλη, προκαλεί την αγανάκτηση των εργατών γιατί απειλεί να διακόψει το συσσίτιο.²³⁸

Εικ.6 - Ριζοσπάστης, 13/03/1929

Στο πρωτοσέλιδο του *Ριζοσπάστη* στις 15/03/1929 περιγράφεται η συμπλοκή μεταξύ απεργών και αστυνομίας που έλαβε χώρα στο λιμάνι του Λαυρίου όταν οι εργάτες προσπάθησαν να εμποδίσουν τους 35 απεργοσπάστες που έφερε ο εφοπλιστής Βλάσης να ξεφορτώσουν τα πλοία που βρίσκονταν

²³⁷ «ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ 4000 ΑΠΕΡΓΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΟΠΑΙΔΩΝ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ ΑΠΕΦΑΣΙΣΕ ΤΗΝ ΑΜΕΣΗ ΚΑΘΟΔΟ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΥΣ ΠΑΡΑΔΟΧΗΣ ΤΩΝ ΑΙΤΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥΣ. ΝΕΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ – Η ΥΠΟΔΟΧΗ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ», *Ριζοσπάστης*, 13/03/1929.

²³⁸ «Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ ΛΑΥΡΙΟΥ, ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ ΤΗΣ ΕΓΣ, Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΠΡΟΚΑΛΕΙ», *Ριζοσπάστης*, 13/03/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

στο λιμάνι του Λαυρίου. Στην επίθεση των αστυνομικών εναντίον των εργατών με «υποκοπάνους», οι εργάτες απάντησαν πετώντας ξύλα και πέτρες, αποπλίζοντας τελικά 4 αστυνομικούς και ρίχνοντας τα όπλα τους στη θάλασσα. Οι εργάτριες δε, ξυλοκόπησαν άγρια τον ανθυπομοίραρχο Λέκκα, ο οποίος απειλούσε με το περίστροφό του τους εργάτες λέγοντας «θα σας σκοτώσω, ρουφιάνου». Ο απολογισμός της συμπλοκής ήταν πάνω από 30 τραυματίες εργάτες, μεταξύ αυτών και 15 εργάτριες. Οι απεργοσπάστες τρομοκρατημένοι εγκατέλειψαν το Λαύριο, το ίδιο τρομοκρατημένος ήταν και ο εφοπλιστής Βλάσης που δεν τολμούσε να βγει από το σπίτι του. Ο ειρηνοδίκης δήλωσε ότι θα πατάξει κάθε εκδήλωση των «ταραξιών», ο αστυνομικός σταθμάρχης Κριεράς προσπάθησε να υποβαθμίσει την κατάσταση και τέλος, την ώρα της συμπλοκής ρίχτηκαν δύο χειροβομβίδες στο εργοστάσιο τουβλοποιίας για να ενοχοποιηθούν οι εργάτες, οι οποίες ωστόσο δεν προκάλεσαν ζημιές. Στη συγκέντρωση που πραγματοποιήθηκε την ίδια ημέρα στις 4 μ.μ. συμμετείχαν 6000 απεργοί, ειπώθηκε από τη νέα απεργιακή επιτροπή ότι η Εταιρεία φαίνεται να υποχωρεί υποσχόμενη αύξηση 10% και συζητά την αποφυλάκιση της επιτροπής των απεργών. Οι απεργοί απέρριψαν τις προτάσεις της Εταιρείας αποφασίζοντας συνέχιση της απεργίας μέχρι την πλήρη αποδοχή των αιτημάτων τους και την αποφυλάκιση των απεργών και του αντιπροσώπου της Ενωτικής ΓΣΕΕ. Σημειωτέον ότι την ώρα της συγκέντρωσης οι απεργοί αποδοκίμασαν έντονα τον δήμαρχο της πόλης που τυχαία περνούσε από εκεί.²³⁹

Αντίθετα, στην εφημερίδα *Ακρόπολις* της ίδιας ημέρας, δημοσιεύεται ότι οι απεργοί που συγκεντρώθηκαν στο λιμάνι για να εμποδίσουν την εκφόρτωση πλοίου από «ελεύθερους» εργάτες που προσλήφθηκαν από τον Πειραιά, διαλύθηκαν από την αστυνομία «χωρίς κανένα επεισόδιο. Απόλυτος τάξις επικρατεί». Και νεώτερο τηλεγράφημα στο υπουργείο εσωτερικών το απόγευμα αναφέρει «ότι τα πνεύματα είναι κάπως ανήσυχα, ελπίζεται όμως να μη σημειωθεί τίποτε το έκτακτον».²⁴⁰

Στο πρωτοσέλιδο του *Ριζοσπάστη* στις 17/03/1929 δημοσιεύεται ότι επήλθε συμφωνία μεταξύ του υπουργού κ. Βουρλούμη και αντιπροσώπων της Ενωτικής ΓΣΕΕ για τη λήξη της απεργίας με αποδοχή των εξής αιτημάτων: άμεση χορήγηση αύξησης 10% σε όλους τους εργάτες, αποφυλάκιση της απεργιακής επιτροπής, εξασφάλιση εργατικής αντιπροσωπείας στα ταμεία αλληλοβοήθειας και συντάξεως και εξεύρεση τρόπου αποζημίωσης της οικογένειας του δολοφονηθέντος εργάτη Γ.Συρίγου. Κατόπιν, αντιπρόσωποι της Ενωτικής ΓΣΕΕ και ο τμηματάρχης εργασίας κ.

²³⁹ «ΝΕΑ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΑΠΕΡΓΩΝ ΚΑΙ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ, ΠΕΡΙ ΤΟΥΣ 30 ΤΡΑΥΜΑΤΙΕΣ ΕΞ ΩΝ 15 ΕΡΓΑΤΡΙΕΣ, ΤΕΛΟΣ ΟΙ ΑΠΕΡΓΟΙ ΕΠΙΒΑΛΛΟΥΝ ΤΗΝ ΑΞΙΩΣΗ ΤΟΥΣ», *Ριζοσπάστης*, 15/03/1929.

²⁴⁰ «ΑΝΗΣΥΧΑ ΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΑ ΕΝ ΛΑΥΡΙΩ – ΕΛΠΙΖΕΤΑΙ ΟΜΩΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑ», *Ακρόπολις*, 15/03/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Παπασταύρου αναχώρησαν για το Λαύριο για να ανακοινώσουν τη συμφωνία στους απεργούς.²⁴¹ Στο ίδιο πρωτοσέλιδο και με αφορμή τον εορτασμό της διεθνούς ημέρας της γυναίκας δημοσιεύεται άρθρο, όπου εκθειάζεται η μαχητικότητα και η γενναιότητα των γυναικών των απεργών στην προχθεσινή συμπλοκή με τους χωροφύλακες στο λιμάνι του Λαυρίου.²⁴²

Στο πρωτοσέλιδο του *Ριζοσπάστη* στις 19/03/1929 δημοσιεύεται το κείμενο του συμφωνητικού για τη λήξη της απεργίας, το οποίο υπογράφηκε στο Λαύριο κατόπιν σύσκεψης μεταξύ των αντιπροσώπων της Ενωτικής ΓΣΕΕ, της απεργιακής επιτροπής, των αντιπροσώπων της Γαλλικής Εταιρείας, Λερούα και Αργυρόπουλου, του κ.Παπασταύρου, του δημάρχου Λαυρίου και αντιπροσώπων των επαγγελματιών του Λαυρίου. Οι μεταλλωρύχοι του Λαυρίου δέχθηκαν να λύσουν την απεργία αποδεχόμενοι τους όρους που είχαν συναφθεί μεταξύ των αντιπροσώπων της ενωτικής ΓΣΕΕ και του τμηματάρχη εργασίας κ. Παπασταύρου.²⁴³

Στην εφημερίδα *Ακρόπολις* στις 19/03/1929 ένα πολύ σύντομο δημοσίευμα στην τελευταία σελίδα αναφέρει ότι κατόπιν διαμεσολάβησης του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας τερματίστηκε η απεργία των εργατών του Λαυρίου. Η Εταιρεία αποδέχθηκε 5% αύξηση των ημερομισθίων προς το παρόν και αργότερα 10%. Αναφέρεται ακόμα ότι η Εταιρεία αποδέχθηκε και «άλλα τινά» αιτήματα των εργατών.²⁴⁴ Στο *Σκριπ* της ίδιας ημέρας δεν εντοπίσαμε δημοσίευμα που να αφορά την οριστική λήξη της απεργίας. Ωστόσο, στις 15/03/1929 και στις 16/03/1929 υπήρχαν μικρότερα δημοσιεύματα που έκαναν λόγο για την επίτευξη συμβιβασμού μεταξύ εργατών και εταιρείας και την επικείμενη λύση της απεργίας.²⁴⁵ Παρόμοια λιτά και σύντομα δημοσιεύματα εντοπίσαμε και στο *Έθνος* για τη λήξη της απεργίας στις 15/03, 16/03 και 19/03/1929.²⁴⁶

²⁴¹ «Η ΕΠΕΛΘΟΥΣΑ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΕΓΣ ΚΑΙ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΑΙΤΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΑΠΕΡΓΩΝ. ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΑ ΤΗΣ ΕΓΣ ΑΝΕΧΩΡΗΣΕ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ», *Ριζοσπάστης*, 17/03/1929.

²⁴² «ΕΝΑ ΟΛΟΚΛΗΡΟ ΠΡΩΙ ΑΓΩΝΑ ΚΑΙ ΠΑΛΗΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΡΙΩΝ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ», *Ριζοσπάστης*, 17/03/1929.

²⁴³ «ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΠΟΙΟΥΣ ΟΡΟΥΣ ΟΙ ΑΠΕΡΓΟΙ ΛΑΥΡΙΟΥ ΕΛΥΣΑΝ ΤΟΝ ΠΟΛΥΗΜΕΡΟ ΚΑΙ ΗΡΩΙΚΟ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥΣΟΛΟΚΛΗΡΟ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΟΥ», *Ριζοσπάστης*, 19/03/1929.

²⁴⁴ «ΕΛΥΘΗ ΚΑΙ Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΛΑΥΡΙΟΥ», *Ακρόπολις*, 19/03/1929.

²⁴⁵ «ΤΕΡΜΑΤΙΖΕΤΑΙ Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ ΜΕ ΑΥΞΗΣΗ 10% ΤΟΥ ΗΜΕΡΟΜΙΣΘΙΟΥ», *Σκριπ*, 15/03/1929 και «ΕΠΗΛΘΕ ΣΥΜΒΙΒΑΣΜΟΣ ΜΕΤΑΞΥ ΒΙΟΜΗΧΑΝΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑΤΩΝ», *Σκριπ*, 16/03/1929.

²⁴⁶ «ΠΡΟΣ ΛΥΣΙΝ ΤΗΣ ΑΠΕΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ», *Έθνος*, 15/03/1929 και 16/03/1929 και «Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ, ΔΙΑ ΣΥΜΒΙΒΑΣΜΟΥ», *Έθνος*, 19/03/1929.

5.8. Ολοσέλιδο αφιέρωμα του Έθνους στην απεργία του Λαυρίου στις 12/03/1929

Λόγω περιορισμών έκτασης της παρούσης εργασίας, δεν κατέστη δυνατόν να συμπεριληφθούν τα δημοσιεύματα του Έθνους, τα οποία, ούτως ή άλλως, ήταν ολιγάριθμα και κινήθηκαν στο πνεύμα των δημοσιευμάτων της Ακροπόλεως και του Σκριπ. Παρόλα αυτά, κρίνουμε αναγκαίο να αναφερθούμε στο μοναδικό ολοσέλιδο δημοσίευμα του Έθνους στις 12/03/1929 γιατί εξάγονται σημαντικά συμπεράσματα για τον τρόπο που αντιμετώπισε την απεργία η βενιζελική εφημερίδα.²⁴⁷

Την 39^η ημέρα της απεργίας, ο συντάκτης Θ. Μαλαβέτας κάνει λόγο για αδιαλλαξία που επιδεικνύεται εκατέρωθεν. Παραδέχεται ότι τα έως τώρα ημερομίσθια των μεταλλωρύχων είναι «γλισχρότατα» αλλά εκθέτει και τη θέση της Εταιρείας που υποσχεται να δώσει αύξηση, όταν ανέβει η τιμή του μολύβδου. Τονίζεται, ακόμα η διαμεσολαβητική προσπάθεια του δημάρχου που απάλλαξε από τα λιμενικά έσοδα την Εταιρεία υποσχόμενη εκείνη τελικά να δώσει αύξηση 5%, αλλά δεν «εύρε έδαφος προς συνεννόησιν». Όλες οι προτάσεις προσέκρουαν «εις την άκαμπτον επιμονήν των εργατών», μεταξύ των οποίων έχει δημιουργηθεί «απεργιακή συνείδησις» που εμποδίζει τα πιο συντηρητικά στοιχεία να εργαστούν, παρόλο που το θέλουν. Έτσι, το κράτος φρόντισε, ό π ω ς ε ί χ ε κ α θ ή κ ο ν, τα γυναικόπαιδα των απεργών παρέχοντας συσσίτιο, η δαπάνη του οποίου κυμαίνεται από 15 μέχρι 20 χιλιάδες δραχμές την ημέρα. Προσφέρονται όσπρια τις καθημερινές, κρέας την Κυριακή και 100 δράμια ψωμί στον καθένα. Η διανομή του φαγητού εποπτεύεται από κυρίες του Λαυρίου. Αυτή η κυβερνητική μέριμνα «υπέρ των πεινώντων γυναιοκοπαίδων των απεργών ανεγνωρίσθη ως αρίστη και επέσυρε την ευγνωμοσύνην όλου του κόσμου προς το Κράτος». Κατόπιν, ο συντάκτης του δημοσιεύματος προβληματίζεται για το εάν η εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου γίνεται με τον σωστό τρόπο και τα κατάλληλα τεχνολογικά μέσα από τη Γαλλική Εταιρεία. Διότι σε άλλα κράτη, ίσως, η εκμετάλλευση να γίνεται με τελειότερα μέσα που καθιστούν μικρότερο το κόστος του μεταλλεύματος. Βέβαια -συμπληρώνει- το κράτος δεν μπορεί να αναγκάσει την Εταιρεία να εκσυγχρονίσει τον εξοπλισμό της αλλά και μόνο η θεωρητική διαπίστωση του ελλείμματος, θα ασκούσε σ' αυτήν μια πίεση. Όπως και να έχει, το κράτος πρέπει να εξετάσει όλα τα ζητήματα γιατί το Λαύριο με αυτήν την απεργία πήγε πέντε χρόνια πίσω και χάθηκαν ημερομίσθια ενός εκατομμυρίου, που έλειψαν από την αγορά και γέμισαν τους εργάτες με χρέη. Και ο δήμος από την άλλη, καταδικάστηκε σε μαρασμό και εξαιτίας της απεργίας έχασε τον λιμενικό φόρο. Ο προϋπολογισμός του τώρα ανέρχεται από 600.000 δραχμές σε 200.000 δραχμές, ενώ τα έξοδά του φτάνουν στις 800.000 δραχμές. «Το Λαύριον έτσι κινδυνεύει. Ας ελπίσωμεν όμως ότι θα ληφθούν τα μέτρα εκείνα, τα οποία θα προλάβουν τον κίνδυνον».

²⁴⁷ «ΤΟ ΕΥΗΜΕΡΟΥΝ ΑΛΛΟΤΕ ΛΑΥΡΙΟΝ ΚΙΝΔΥΝΕΥΕΙ...», Έθνος, 12/03/1929.

5.9. Αντικομμουνιστικά άρθρα

Στο πρωτοσέλιδο της βενιζελικής εφημερίδας *Ακρόπολις* στις 08/02/29 δημοσιεύεται άρθρο, στο οποίο ο συντάκτης (πιθανώς ο Γ.Σ Βουτσινάς, ιδιοκτήτης και διευθυντής της εφημερίδας) καταφέρεται εναντίον των κομμουνιστών που προκάλεσαν τα αιματηρά γεγονότα στην Αθήνα²⁴⁸ και το Λαύριο. Ο κομμουνισμός, υπογραμμίζει, διαταράσσει την έννομη τάξη και απειλεί να τινάξει το κοινωνικό καθεστώς στον αέρα. Ωστόσο, αυτό έχει τόσο γερά θεμέλια που «δεν έχει να φοβηθεί τίποτα από οιαδήποτε κομμουνιστική απόπειραν». Παρόλ' αυτά, το κράτος δεν θα είναι ανεκτικό απέναντι στους «κοινωνικούς ανατροπείς» και θα λάβει συστηματικά κάθε μέσο άμυνας. Το δημοσίευμα κλείνει με τη θέση του πρωθυπουργού Βενιζέλου στη Βουλή: οι κομμουνιστές έχουν κάθε δικαίωμα να προπαγανδίζουν υπέρ των ιδεών αλλά δεν έχουν κανένα δικαίωμα να ασκούν βία «διότι το κράτος εμφανίζεται και ασκεί το φυσικόν δικαίωμα της αμύνης». Το κράτος πρέπει να υπενθυμίσει στους κομμουνιστές ότι στον άσχημο δρόμο που έχουν επιλέξει «θα βρίσκουν το κράτος άγρυπνον φύλακα της ησυχίας, της τάξεως και της κοινωνικής γαλήνης».²⁴⁹

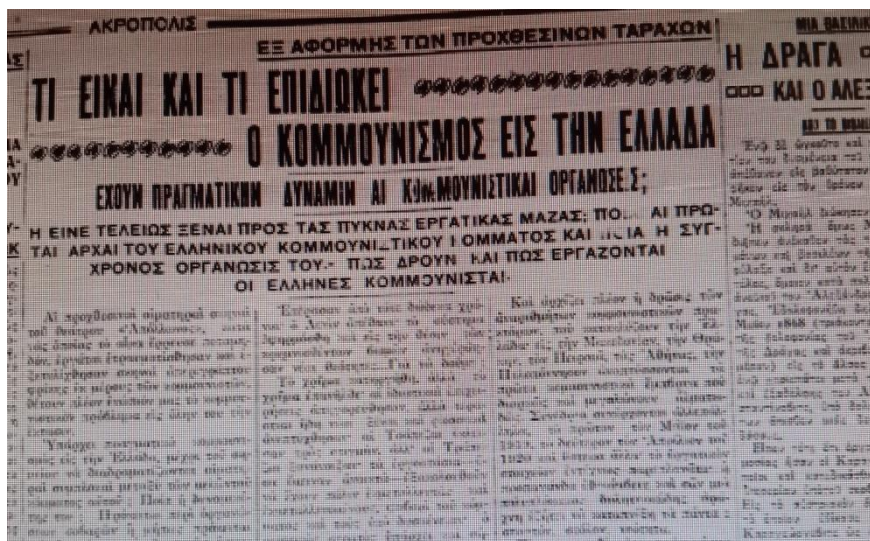
Στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας *Ακρόπολις* στις 09/02/1929 προαναγγέλλεται μεγάλο ενυπόγραφο αφιέρωμα στην 5^η σελίδα στον κομμουνισμό. Ο αρθρογράφος Τίμος Ντόκος, αφού κάνει μια αναδρομή στη Ρωσική Επανάσταση και τη δημιουργία του πρώτου κομμουνιστικού κράτους στον κόσμο, που δεν έλυσε τα προβλήματα του λαού αλλά δημιούργησε μια νέα τυραννία, έρχεται στα καθ' ημάς και παρομοιάζει το κομμουνιστικό κόμμα με μια οργάνωση παρόμοια «των μεσαιωνικών μαφιών». Τα κομμουνιστικά στοιχεία, υπογραμμίζει, επειδή δεν έχουν κοινοβουλευτική εκπροσώπηση «για να μην αποθάνουν τελείως κομματικώς και περιπέσουν σε πλήρη διάλυση [...] οργανώνουν ταραχές, συμπλοκάς, στάσεις, τρομοκρατίαν». Το κόμμα απαιτεί από τα μέλη του πειθαρχία και πλήρη υπακοή στις αποφάσεις του και γι' αυτό γίνονται δεκτοί κυρίως εργάτες και αγρότες που είναι «αμόρφωτες μάζες» και με την κατάλληλη διδασκαλία θα οδηγηθούν στο μίσος και τον φανατισμό, ενώ οι καλλιεργημένοι πολίτες είναι ανεπιθύμητοι.²⁵⁰

²⁴⁸ Πρόκειται για τη συμπλοκή που έλαβε χώρα στο θέατρο Απόλλων κατά τη διάρκεια του συνεδρίου της Ενωτικής ΓΣΕΕ με πολλούς τραυματίες από σφαίρες και μαχαίρια. Δημήτρης Λιβιεράτος, *Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα (1927-1931) Από την καταφρόνια μια καινούργια αυγή*, Αθήνα, Κομμούνα/ Ιστορική Μνήμη 5, 1987, σελ.104,105.

²⁴⁹ «ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΥ», *Ακρόπολις*, 08/02/1929.

²⁵⁰ «ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΤΙ ΕΠΙΔΙΩΚΕΙ Ο ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΕΧΟΥΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ ΑΙ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ Ή ΕΙΝΕ ΤΕΛΕΙΩΣ ΞΕΝΑΙ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΠΥΚΝΑΣ ΕΡΓΑΤΙΚΑΣ ΜΑΖΑΣ», *Ακρόπολις*, 09/02/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Εικ.7 - Ακρόπολις, 09/02/1929

5.10. Άρθρα υπέρ του Ελ. Βενιζέλου

Στην εφημερίδα *Ακρόπολις* στις 05/02/1929 δημοσιεύεται μεγάλο άρθρο γνώμης υπερασπιζόμενο τον Βενιζέλο, το οποίο καταλαμβάνει σχεδόν όλο το πρωτοσέλιδο. Ο συντάκτης του άρθρου πλέκει το εγκώμιο του Βενιζέλου, λέγοντας ότι στις εκλογές της 19ης Αυγούστου 1928, ο λαός ψήφισε τον Βενιζέλο γιατί κατάλαβε ότι είναι ο μόνος πολιτικός που μπορεί να βγάλει την Ελλάδα από το τέλμα, μετά από την οδυνηρή εμπειρία που έζησε κυβερνώμενος από άλλους πολιτικούς από το 1920 και εξής, και έκτοτε (ο Βενιζέλος) καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια «προς δημιουργίαν μιας καλλιτέρας αύριον» Παράλληλα, ο συντάκτης απευθύνεται και στην αντιβενιζελική παράταξη που δεν κέρδισε την εμπιστοσύνη του λαού γιατί το βλέμμα της ήταν στραμμένο πάντα στο παρελθόν και όχι στο παρόν και το μέλλον της χώρας.

5.11. Άρθρα που καταφέρονται εναντίον του Ελ. Βενιζέλου και της κυβέρνησής του

Πολλά είναι τα άρθρα στον *Ριζοσπάστη* που καταφέρονται εναντίον του Βενιζέλου. Ενδεικτικά αναφέρουμε τα εξής:

Στο πρωτοσέλιδο στις 09/02/29 του *Ριζοσπάστη* δημοσιεύεται άρθρο με τίτλο *Ο ΜΑΤΩΜΕΝΟΣ ΔΗΜΙΟΣ* αναφερόμενο στον Βενιζέλο και τον Ζαβιτσιάνο, ο οποίος στη Βουλή δικαιολόγησε τη δολοφονία του εργάτη από τον ενωμοτάρχη. Ο αρθρογράφος χρησιμοποιεί δηκτικό λόγο υπερασπιζόμενος τους μεταλλωρύχους που «παίρνουν ένα μεροκάματο πείνας και ψοφάνε στην εκμετάλλευση της ληστρικής Γαλλικής Εταιρείας». Η κυβέρνηση, όμως, δεν επιτρέπει απεργίες

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

εναντίον ξένων εταιρειών γιατί οι απεργίες παρεμποδίζουν την ανάπτυξη του Κεφαλαίου και τη δημιουργία της αστικής Ελλάδας. «Βαράτε, λοιπόν, χωροφυλάκοι στο ψαχνό! Πνίξτε μες στο αίμα την απεργία! Και στη Βουλή θα σας απονεμηθεί «δημόσιος έπαινος» από τον Ζαβιτσάνο και τον Βενιζέλο [...] που δεξιά - αριστερά σκοτώνει, ο ματωμένος αυτός δήμιος των εργατών»²⁵¹

Σ' ένα άρθρο γνώμης (*Ριζοσπάστης*, 03/03/29), με τίτλο *Ο όψιμος σωτήρας* ο συντάκτης επιτίθεται κατά του Βενιζέλου σαρκάζοντας την πρότασή του να στείλει δυο «μαούνες» στο Λαύριο για επισκευή ή να επισκευάσει κάποιο δρόμο ή να παραχωρήσει μερικά στρέμματα για καλλιέργεια προκειμένου να βρουν οι απεργοί δουλειά. Είναι ο ίδιος πρωθυπουργός, υπενθυμίζει, που σκότωσε με τον ενωμοτάρχη του τον απεργό Συρίγο, ένας «τσαρλατάνος» ο οποίος εμπαίζει τους εργάτες. «Δεν έχει νόμιμα μέσα» για να ασκήσει πίεση στη «ληστρική» Εταιρεία, «που έκανε εκατομμύρια και δισεκατομμύρια από το αίμα και τον ιδρώτα των εργατών της», να μην εκμεταλλεύεται τους εργάτες, έχει, όμως, «νόμιμα μέσα» για να σκοτώνει. Μπορεί, αν θέλει, να βοηθήσει εξαναγκάζοντας την Εταιρεία με νόμο να αυξήσει τα ημερομίσθια ή να το κάνει η κυβέρνηση αυτό ή να πληρώσει στους εργάτες τις ημέρες της απεργίας. Αλλά δεν μπορεί ξεγελάσει τους εργάτες, που «πεινάνε και υποφέρουν πλέον από ένα μήνα και η πείνα και η δυστυχία τους ατσάλωσε. Βάζει το σκούφο του στραβά ο Βενιζέλος και κάνει ερατεινό πρόσωπο και μιλά με μελένια φωνή στους απεργούς. Μα αυτοί σηκώνουν το ηρωικό πρόσωπό τους ψηλά και φτύνουν κατάμουτρα στις ψευτοϋποσχέσεις του τσαρλατάνου».²⁵²

Στο πρωτοσέλιδο του *Ριζοσπάστη* στις 08/03/29 δημοσιεύεται άρθρο γνώμης που επιτίθεται με πολύ σκληρό λόγο εναντίον του Βενιζέλου που σκοπεύει να θέσει το ΚΚΕ εκτός νόμου γιατί «οι κομμουνιστές υποκινούν ταραχές και ανταρσίες». Ο συντάκτης αναρωτιέται εάν είναι ανταρσία οι αγώνες που κάνουν εξαθλιωμένοι εργάτες που παίρνουν μεροκάματο 25 και 35 δραχμές, που δουλεύουν 10 και 12 ώρες την ημέρα, που ζητούν να αμείβονται κάθε εβδομάδα και όχι όποτε θέλει ο εργοδότης, που θέλουν να έχουν ένα σωματείο που να υπερασπίζεται «τα δίκαια που τους καταπατούν κάθε μέρα οι καρχαρίες εκμεταλλευτές τους». Οι νόμοι της κυβέρνησης – πλέον οι εργάτες το βλέπουν καθαρά – στοχεύουν στο να εμποδίσουν «την πάλη τους για ένα καλύτερο μεροκάματο». Όμως, μπροστά στον Βενιζέλο θα σταθούν όλοι οι εργάτες και θα του φωνάξουν ατρόμητα: « Διχτάτορα, κάτω τα χέρια από τις ελευθερίες μας».²⁵³

²⁵¹ «Ο ΜΑΤΩΜΕΝΟΣ ΔΗΜΙΟΣ», *Ριζοσπάστης*, 09/02/1929.

²⁵² «Ο ΟΨΙΜΟΣ ΣΩΤΗΡΑΣ», *Ριζοσπάστης*, 03/03/1929.

²⁵³ «ΔΙΧΤΑΤΟΡΑ, ΚΑΤΩ ΤΑ ΧΕΡΙΑ», *Ριζοσπάστης*, 08/03/1929.

5.12. Άρθρα – αφιερώματα στις συνθήκες ζωής και εργασίας των μεταλλωρύχων του Λαυρίου

Από τις 24/02/29 εγκαινιάζεται μία νέα στήλη στον *Ριζοσπάστη* με τίτλο *ΜΕ ΤΟΥΣ ΗΡΩΙΚΟΥΣ ΑΠΕΡΓΟΥΣ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ*. Σ' αυτό το φύλλο διαβάζουμε ένα χρονικό της απεργίας που κρατά μέχρι τότε 25 ημέρες. Αφού περιγράφεται η μετάβαση των απεσταλμένων της εφημερίδας στο Λαύριο και η καχυποψία με την οποία έγιναν δεκτοί από την απεργιακή επιτροπή από φόβο μήπως είναι βαλτοί από την κυβέρνηση ή την Εταιρεία, δίνονται τα αίτια της απεργίας. Η Εταιρεία ξεγέλασε τους εργάτες που ζητούσαν αύξηση από την αρχή της χρονιάς, δίνοντας ένα 4% σ' αυτούς που αμείβονταν από 25 μέχρι 40 δραχμές την ημέρα. Η απαίτηση των εργατών να κρατήσει η Εταιρεία την υπόσχεσή της για αύξηση ημερομισθίων συνάντησε την αδιάλλακτη στάση του υποδιευθυντή Κοντιέ ο οποίος, αποκαλώντας όλους τους Έλληνες γουρούνια, λίγο έλειψε να ξυλοκοπηθεί. Τότε, οι εργάτες οργισμένοι σταμάτησαν τις δουλειές και 1200 απ' αυτούς καταφεύγοντας στα γραφεία του Συνδέσμου Μεταλλευτών, εξέλεξαν μια απεργιακή επιτροπή. Αφού εξεδίωξαν τη διοίκηση του σωματείου που δε στήριζε τα αιτήματα των εργατών, η απεργιακή επιτροπή κήρυξε την απεργία. Την επόμενη ημέρα, οι απεργοί που υπολογίζονταν στους 2.100, όταν πήγαν προς τους φούρνους, βρέθηκαν αντιμέτωποι με ένα σμήνος χωροφυλάκων, που θέλοντας να τους εμποδίσουν, πυροβόλησαν και σκότωσαν έναν εργάτη. Την 3^η ημέρα της απεργίας «η πόλη είνε νεκρή. Από τα φουγάρα των εργοστασίων δεν βγαίνει ούτε άχνα καπνός. Οι μηχανές πάψανε να κινούνται. Μόνο τ' απόγευμα ακούστηκε να βαράν πένθιμα οι καμπάνες και να καλούν τον κόσμο στην κηδεία του δολοφονημένου Συρίγου. Τα μαγαζιά κλείνουν. Οι δρόμοι είναι άδειοι. Κι αυτοί οι χωροφύλακες διπλομανταλωμένοι στην αστυνομία μέσα. Στην πλατεία όμως μπροστά, πίσω από το φέρετρο του Συρίγου μια θάλασσα, πάνω από 7000 πλήθος ακολουθεί και καταριέται τους δολοφόνους...»²⁵⁴

²⁵⁴ «ΜΕ ΤΟΥΣ ΗΡΩΙΚΟΥΣ ΑΠΕΡΓΟΥΣ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ, 25 μέρες πάλης, γιατί απήργησαν, πώς δολοφονήθηκε ο Συρίγος, η συνοχή και εμμονή των εργατών», *Ριζοσπάστης*, 24/02/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Εικ.8 - Ριζοσπάστης, 24/02/1929

Στις 25/02/29 διαβάζουμε για τη δύσκολη ζωή και τις άθλιες συνθήκες εργασίας των μεταλλωρύχων που δουλεύουν «μέσα στους τάφους αυτούς των ζωντανών χωρίς να ξέρουν αν το βράδυ θα βγουν ζωντανοί από κει μέσα ή θα ταφούν απ' το πέσημο καμμιανού όγκου χώματος». Οι εργάτες που απασχολούνται στα Μεταλλεία υπολογίζονται στις 2500. Με τις υπερωρίες εργάζονται 12 ώρες την ημέρα για να φτάσει το μεροκάματό τους το πολύ στις 60 δραχμές. Η δουλειά δύσκολη, «τους μεταβάλλει κυριολεκτικά σε πτώματα που δεν μπορούν να σύρουν τα πόδια τους όταν το βράδυ σχολάσουν». Όλοι σχεδόν προσβάλλονται από τη μολυβδίαση· «αν κόψω ένα κομμάτι κρέας από πάνω σας και το πετάξω σε σκυλί ασφαλώς θα ψοφίση», λέει ο γιατρός της Εταιρείας, η οποία δεν παίρνει κανένα μέτρο για να προστατεύσει τους εργάτες. «Η ζωή του μεταλλωρύχου δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένας διαρκής και εφ' όρου ζωής κίνδυνος». Η γη είναι ποτισμένη με το αίμα του εργάτη «που ζυμωμένο ύστερα με το μετάλλευμα μεταβάλλεται σε χρυσάφι και γεμίζει την κάσα της εταιρείας». Οι εργάτες βρίσκουν συχνά τραγικό θάνατο όταν το ρευστό μετάλλευμα εκρήγνυται αν πέσει μέσα σε νερό ή όταν λόγω της έλλειψης προφυλακτήρων, γλιστρούν και πέφτουν μέσα στο βρασμένο μέταλλο, όπως έγινε με τον εργάτη Αριστείδη Τούρλα πριν λίγο καιρό. Και η Εταιρεία δε λαμβάνει κανένα μέτρο για να προστατεύσει τους εργάτες από τα εύφλεκτα υλικά. «Κόλαση» είναι η εργασία στην κατεργασία του αρσενικού οξέος, όπου εργάζονται κυρίως γυναίκες και νέοι, που νοσούν από μολυβδίαση βαριάς μορφής μέσα σ' έναν μήνα. «Τότε το πρόσωπο και το σώμα γεμίζει με πληγές και πολλές φορές μην αντέχοντας, σκάζει. Τις γυναίκες ακόμα περισσότερο, όμως, τις

πειράζει και στα γεννητικά όργανα». Κατόπιν, αναφέρονται ονομαστικά θύματα από εργατικά ατυχήματα και επιστάτες που παρενοχλούν σεξουαλικά τις εργάτριες.²⁵⁵

Στις 26/02/29 περιγράφεται η σκληρή - με κίνδυνο της ζωής τους - δουλειά των μεταλλωρύχων «μέσα στα έγκατα της γης», των μινιδόρων που αμείβονται με 25 δραχμές την ημέρα, των μπαζαδόρων, των οποίων το μεροκάματο δεν ξεπερνά τις 40 δραχμές, των εργατών και εργατριών της διαλογής που λαμβάνουν ένα «ξευτελισμένο μεροκάματο» από 16 έως 22 δραχμές. Γενικά, το μεροκάματο των μεταλλωρύχων δεν ξεπερνά τις 45 δραχμές, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων που αμείβονται με 80 δραχμές την ημέρα. Μάλιστα, οι νέοι μαθητευόμενοι εργάτες παίρνουν μεροκάματο «ο κ τ ω δραχμές μονάχα». Αυτές είναι οι αμοιβές της «ληστρικής εταιρείας», η οποία έφτασε στο σημείο να κάνει «παρατηρήσεις δριμύτατες», σε έναν όμιλο αμερικανών κεφαλαιούχων που μίσθωσε μερικούς εργάτες με το ποσό των 60 δραχμών για τον καθένα, «γιατί κακοσυνήθισαν οι εργάτες έτσι». Για τους κινδύνους που διατρέχουν οι εργάτες εν ώρα εργασίας, «κ α μ ί α κ ο ι ν ω ν ι κ ή α σ φ α λ ε ι α δ ε ν υ π ά ρ χ ε ι». Η Εταιρεία έχει δικαίωμα να απολύει όποιον θέλει, χωρίς αποζημίωση και χωρίς να λογοδοτεί σε κανέναν, καταστρατηγώντας ακόμα και τους νόμους του κράτους που έχουν θεσπιστεί για την προστασία των εργατών. Το Ταμείο Αλληλοβοήθειας των εργατών, αν και χρηματοδοτείται από τους ίδιους, διοικείται από την Εταιρεία, με αποτέλεσμα οι εργάτες να μην εξασφαλίζουν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη αλλά τα ανώτερα στελέχη της Εταιρείας να απολαμβάνουν μέχρι και λουτρά στην Ευρώπη τη στιγμή που έχουν ήδη εξασφαλισμένη πολυτελή κατοικία, θέρμανση και μισθό 7000 δραχμών. Ωστόσο, και όταν παρέχεται ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, το νοσοκομείο είναι ένα μέρος ανθυγιεινό που παρέχει ελεεινά μέσα, «τσιφλίκι» του γιατρού Αργυρόπουλου (πατέρα του υποψήφιου βουλευτή – γερουσιαστή Αργυρόπουλου), ο οποίος ζητά χρήματα και τσιγάρα από τους αρρώστους για να εγκρίνει τη νοσηλεία τους. Ο φαρμακοποιός του Συνεταιρισμού (που κατονομάζεται) καταθέτει ότι οι γιατροί του νοσοκομείου πληρώνονται αδρά από την Εταιρεία για να μην βγάζουν τους μεταλλωρύχους άρρωστους. Σε ό,τι αφορά τις αποζημιώσεις, οι τραυματίες αμείβονται με τα 3/5 του μισθού μόνο για τους 3 πρώτους μήνες και μετά αποκλείονται από το Ταμείο Αλληλοβοήθειας. Και κατόπιν, απολύονται με μία σύνταξη που ξεκινά από τις 5.10 δραχμές και φτάνει σε σπάνιες περιπτώσεις μέχρι τις 300 δραχμές. Στη συνέχεια, παρατίθεται ένας πίνακας με τις συντάξεις που πήραν οι μεταλλωρύχοι που απολύθηκαν λόγω εργατικού ατυχήματος ή μολυβδίασης.²⁵⁶

²⁵⁵ «ΜΕ ΤΟΥΣ ΗΡΩΙΚΟΥΣ ΑΠΕΡΓΟΥΣ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ, οι άθλιες συνθήκες εργασίας και οι κίνδυνοι που απειλούν τους εργάτες, τα κακουρήματα της Εταιρείας, Στην «Κόλαση», ο μαύρος πίνακας των θυμάτων», *Ριζοσπάστης*, 25/02/1929.

²⁵⁶ «ΜΕ ΤΟΥΣ ΗΡΩΙΚΟΥΣ ΑΠΕΡΓΟΥΣ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ, Μεροκάματα της πείνας, καμία κοινωνική ασφάλεια, Το αίσχος του ταμείου αλληλοβοήθειας, Η νοσοκομειακή περίθαλψη, Οιαποζημιώσεις», *Ριζοσπάστης*, 26/02/1929.

Στις 27/02/29 διαβάζουμε για τη λειτουργία της Κοοπερατίβας, ενός συνεταιρισμού που ιδρύθηκε το 1916 με μετοχές 25 δραχμών των εργατών του Λαυρίου, προκειμένου να προμηθεύονται τρόφιμα και είδη πρώτης ανάγκης σε οικονομικές τιμές και με πίστωση. Ωστόσο, επειδή η διαχείρισή της παραχωρήθηκε από την Εταιρεία στο ανώτερο προσωπικό, πλέον την εκμεταλλεύεται ο κ. Αργυρόπουλος, υποψήφιος βουλευτής και γερουσιαστής, γιος του διευθυντή του νοσοκομείου για τον οποίο έγινε λόγος στο αφιέρωμα της προηγούμενης ημέρας. Τα προϊόντα που πωλούνται στην κοοπερατίβα είναι κακής ποιότητας και το ίδιο ακριβά με αυτά που κυκλοφορούν στο εμπόριο, το ψωμί «ελεεινό κι αυτό», ανακατεμένο με καλαμπόκι και πίτουρο· συχνά δε, οι εργάτες μέσα σε αυτό βρίσκουν τρίχες και «ξένα πράγματα», όπως τσιγάρο. Η πίστωση που δίνεται δεν ξεπερνά το μεροκάματο, με αποτέλεσμα να αποκλείονται απ' αυτήν οι εργάτες, όταν αρρωστήσουν. Πρόκειται τελικά για έναν οργανισμό, που εφόσον δεν ελέγχεται ούτε εξυπηρετεί τους μετόχους του, δημιουργήθηκε για να συντηρεί μερικά πιστά όργανα της Εταιρείας, όπως τον Αργυρόπουλο και τον Αναπλιώτη (τον επόπτη εργασίας του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας), ο οποίος όταν ήταν μηχανικός της Εταιρείας και πρόεδρος της Κοοπερατίβας υπεξαίρεσε χρήματα με την πρόφαση παραγγελίας σαντορινέικης ντομάτας. Οι εργάτες, βέβαια, γνωρίζουν προς όφελος ποιων λειτουργεί η Κοοπερατίβα και καταλαβαίνουν ότι ο Αργυρόπουλος τους δίνει τρόφιμα με πίστωση γιατί είναι παραμονές εκλογών και ο ίδιος είναι υποψήφιος Γερουσιαστής! Ωστόσο, ο συντάκτης του δημοσιεύματος Ορφέας Οικονομίδης, επισημαίνει κλείνοντας ότι τώρα που συγκροτήθηκε ένα νέο ταξικό σωματείο, που δεν έχει επικεφαλής «Σαλίχους» και «Δούκες», αλλά εργάτες συνειδητοποιημένους και «ξυπνητούς», αυτοί να θέσουν τη λειτουργία της Κοοπερατίβας μεταξύ των διεκδικήσεών τους, έτσι ώστε να τους εξυπηρετεί πραγματικά.²⁵⁷

Την 01/03/29 διαβάζουμε ότι η Εταιρεία έχει παραχωρήσει σπίτια «καινούργια και όμορφα» μόνο στο τεχνικό ανώτερο προσωπικό, ενώ μόλις στο 2% των εργατών έχει παραχωρήσει σπίτια «χτισμένα μόνο με ξερολίθι και πασαλειμένα με λιγάκι χώμα, δίχως πάτωμα και παράθυρα». Οι υπόλοιποι εργάτες μένουν σε παρόμοια σπίτια που τα έχουν φτιάξει οι ίδιοι με κορμούς από δέντρα και με άχρηστους και σκουριασμένους γκαζοντενεκέδες, αποτελούμενα από ένα μόνο δωμάτιο, στο οποίο στοιβάζεται μια οικογένεια 8-10 ατόμων. «Έτσι μέσα στις τρώγλες αυτές ... ξεπαγιάζουν τώρα το χειμώνα και τραβούν αληθινά μαρτύρια». Κι όταν πηγαίνουν στο δάσος για να μαζέψουν ξύλα για να ζεσταθούν, τους καταδιώκει η Δασική Υπηρεσία και τους επιβάλλει πρόστιμα. Το άρθρο κλείνει με την προτροπή του συντάκτη στους εργάτες να συνεχίσουν «τον τίμιο για το ψωμί αγώνα τους» μέχρι που «η εκμεταλλεύτρια Εταιρεία που τους ρουφά το αίμα για ένα κομμάτι ψωμί»

²⁵⁷ «ΜΕ ΤΟΥΣ ΗΡΩΙΚΟΥΣ ΑΠΕΡΓΟΥΣ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ, η κοοπερατίβα πηγή εκμετάλλευσης, πώς συντηρούνται απ' αυτήν οι έμπιστοι της εταιρίας, καμμία ευκολία στους εργάτες», *Ριζοσπάστης*, 27/02/1929.

να αναγκαστεί να υποχωρήσει. Κι αν η Εταιρεία έχει με το μέρος της το κράτος του Βενιζέλου, τους χαφιέδες και τους χωροφύλακες, οι εργάτες έχουν στο πλευρό τους όλη την εργατική τάξη, την Ενωτική ΓΣΕΕ που έμπρακτα τους υποστηρίζει και τον *Ριζοσπάστη* που από την πρώτη στιγμή «διαλαλή το δίκιο τους».²⁵⁸

5.13. Στήλη – αφιέρωμα σε προηγούμενες απεργίες των μεταλλωρύχων του Λαυρίου

Από τις 13/03/29 στον *Ριζοσπάστη* εγκαινιάζεται μια νέα στήλη - αφιέρωμα σε τρεις προηγούμενες απεργίες των μεταλλωρύχων. Η πρώτη απεργία είναι του 1889. Ο συντάκτης του άρθρου μεταφέρει στους αναγνώστες της εφημερίδας τα γεγονότα της απεργίας του 1889, όπως του τα αφηγήθηκαν οι γέροι μεταλλωρύχοι με τους οποίους συνομίλησε στο Λαύριο. Γύρω στο 1880 το μεροκάματο των εργατών κυμαινόταν από 2,5 δραχμές για τους περισσότερους μεταλλωρύχους μέχρι τις 3,70 δραχμές για μια μικρή μειοψηφία. Συχνά, όταν από τις εκρήξεις των φουρνέλων σκοτώνονταν μεταλλωρύχοι, οι σοροί τους μεταφέρονταν τη νύχτα και θάβονταν κρυφά στο δάσος για να γλιτώσει ο Serpieri τις αποζημιώσεις στην οικογένεια του νεκρού, στην οποία, όταν τον αναζητούσε, έλεγαν: «Πήρε το μιστό του κι έφυγε...». Ρόλο υποστηρικτικό προς την Εταιρεία διαδραμάτιζε και η αστυνομία, η οποία δεν ενεργούσε εγκαίρως ή και συγκρουόταν ακόμα με αυτούς που έρχονταν για επιθεώρηση. Ξαφνικά, λοιπόν, ξέσπασε η απεργία του 1889 με βασικά αιτήματα την αύξηση του μισθού και τη λήψη μέτρων προστασίας των εργατών από τις εκρήξεις των φουρνέλων. Ο στρατός που έφθασε εκεί για να καταστείλει την απεργία ανάγκαζε με τη βία τους εργάτες να δουλεύουν, κατεβάζοντάς τους ακόμα και με κουβάδες μέσα στη γαλαρία. Όταν οι εργάτες εξέλεξαν μια επιτροπή για να διευθύνει τον αγώνα τους, ο στρατός επιχείρησε να τη συλλάβει αλλά βρέθηκε αντιμέτωπος με την ηρωική αντίστασή τους. Τότε, κατόπιν διαταγής των αξιωματικών και του Serpieri, οι στρατιώτες άνοιξαν πυρ εναντίον του πλήθους σκοτώνοντας τρεις απεργούς και τραυματίζοντας και αρκετούς άλλους αλλά και οι απεργοί έβγαλαν κι αυτοί τα μαχαίρια τους και αντεπιτέθηκαν. Η μάχη διήρκεσε δυο ώρες μέχρι που οι στρατιώτες υποχώρησαν αφήνοντας 10 τραυματίες. Στόχος των μεταλλωρύχων δεν ήταν να σκοτώσουν τους φαντάρους αλλά να τους τραυματίσουν, γι' αυτό και σε έναν λοχία που κυνηγούσε έναν εργάτη, εκείνος αφού τον τραυμάτισε στη δεξιά παλάμη, του φώναξε ότι δεν ζητά το αίμα του αλλά ότι θα τον σημαδέψει για να μην μπορεί να σκοτώνει. Ωστόσο, δεν φέρονταν το ίδιο απέναντι στους αξιωματικούς ή στα όργανα της εταιρείας που προσπαθούσαν να διαφύγουν ντυμένοι άλλοι με γυναικεία ρούχα ή ακόμα

²⁵⁸ «ΜΕ ΤΟΥΣ ΗΡΩΙΚΟΥΣ ΑΠΕΡΓΟΥΣ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ, Τα λεγόμενα εργατικά σπίτια, ο εμπαιγμός των εργατών, το καθήκον των απεργών», *Ριζοσπάστης*, 01/03/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

και με τα εσώρουχα! Η ηρωική αυτή απεργία των εργατών κράτησε 7 μερόνυχτα και βάφτηκε στο αίμα αλλά οι μεταλλωρύχοι πήραν 2 δεκάρες αύξηση και την υπόσχεση από τον ίδιο τον Serpieri ότι θα συσταθεί Ταμείο Προστασίας· η υπόσχεση δεν κρατήθηκε, αλλά οι εργάτες κατάλαβαν ότι μόνο με την απεργία μπορούν να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους.²⁵⁹

Στις 14/03/1929 το αφιέρωμα συνεχίζεται με την απεργία του 1896. Επτά χρόνια μετά την απεργία του 1889, τίποτα δεν έχει αλλάξει στη ζωή και τη δουλειά των μεταλλωρύχων. Οι θάνατοι αυξάνονται, οι νεκροί εγκαταλείπονται ακόμα και μέσα στις στοές, το μεροκάματο δεν επαρκεί, το προσωπικό και οι επιστάτες της Εταιρείας εκμεταλλεύονται τους εργάτες, οι οποίοι συχνά αγοράζουν ακόμα και τα φυτίλια και συμπληρώνουν με δικό τους λάδι τα λυχνάρια για να βλέπουν στις στοές. Η Εταιρεία βλέπει την αγανάκτηση των εργατών και προσπαθεί να εμποδίσει την εξέγερση προσλαμβάνοντας εργάτες από το εξωτερικό ή καλλιεργώντας διχαστικό πνεύμα μεταξύ τους. Όταν ξέσπασε η απεργία, οι μεταλλωρύχοι αφού εξέλεξαν μια απεργιακή επιτροπή και με τη συνοδεία 2000 εργατών από τα μεταλλεία της Καμάριζας, πήγαν στα γραφεία της Εταιρείας, όπου εκεί οι φύλακες πυροβόλησαν και τραυμάτισαν μια γυναίκα και ένας μηχανικός πυροβολώντας από το μπαλκόνι σκότωσε έναν εργάτη. Τότε, το πλήθος των εργατών όρμησε οργισμένο και σκότωσε όλους τους φύλακες, εκτός από έναν που τον τραυμάτισε στο χέρι αφήνοντάς τον ανάπηρο. Κατόπιν, το μένος των εργατών στράφηκε εναντίον των υπαλλήλων που βρίσκονταν αμπαρωμένοι στα γραφεία της Εταιρείας. Έσπασαν πόρτες, παράθυρα, έβαλαν φωτιά στις εγκαταστάσεις της Εταιρείας και ανατίναξαν ακόμα και την αποθήκη του μπαρουτιού, μέχρι που οι διευθυντές, οι υπάλληλοι και δύο αστυνομικοί έπεσαν στα πόδια τους ζητώντας να τους χαρίζουν τη ζωή. Στο αφιέρωμα δημοσιεύεται απόσπασμα της εφημερίδας του 1896, όπου αναφέρεται ότι ακόμα και ο ίδιος ο Serpieri κινδύνευσε και αφού σώθηκε, χάρισε το χρυσό του ρολόι μαζί με τη χρυσή αλυσίδα στον εργολάβο που τον έσωσε (κάποιοι λένε ότι τον γλίτωσε ο δήμαρχος Φ. Νέγρης). Σύντομα κατέφθασε στρατός στο Λαύριο για να καταστείλει την απεργία, και παρόλο που αποδείχτηκε ότι τους πυροβολισμούς τους ξεκίνησαν οι φύλακες, 20 εργάτες μεταφέρθηκαν σιδηροδέσμοι στην Αθήνα για να απολογηθούν. Η ετυμηγορία έκανε λόγο για υποκίνηση της απεργίας από ανατρεπτικά σοσιαλιστικά στοιχεία και για διακίνηση στο Λαύριο σοσιαλιστικών προγραμμάτων που εξερέθισαν τους εργάτες. Η απεργία έληξε με την αύξηση του ημερομισθίου των εργατών κατά μία(!) πεντάρα.²⁶⁰

²⁵⁹ «ΑΓΝΩΣΤΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΜΑΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ, ΤΡΙΣ ΗΡΩΙΚΕΣ ΕΞΕΓΕΡΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΡΥΧΩΝ ΤΟΥ ΛΑΥΡΙΟΥ, ΑΦΑΝΤΑΣΤΟΙ ΗΡΩΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΑΥΤΟΘΥΣΙΕΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ, Α' Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΤΟΥ 1889», *Ριζοσπάστης*, 13/03/1929.

²⁶⁰ «ΑΓΝΩΣΤΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΜΑΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ.... Β' Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΤΟΥ 1896», *Ριζοσπάστης*, 14/03/1929.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Η τρίτη απεργία (και τελευταία) του αφιερώματος του *Ριζοσπάστη* στις 15/03/1929 είναι αυτή του 1906. Αφού περιγράφονται πολύ ρεαλιστικά τα εργατικά ατυχήματα εξαιτίας της έκρηξης ενός μείγματος που ήταν επινόηση του Serpieri για να εξοικονομεί χρήματα από τους δυναμίτες, καθώς επίσης και ο κυνισμός με τον οποίο αντιμετώπιζονταν οι τραυματίες από τους γιατρούς, καταγράφεται ότι οι λόγοι που οδήγησαν στο ξέσπασμα αυτής της απεργίας ήταν η αναλγησία των εργοδοτών, η αύξηση του ημερομίσθιου, το δωρο, η σύσταση του Ταμείου Συντάξεων, η ιατρική περίθαλψη, η στέγαση των εργατών και η προστασία από τους δυναμίτες. Η απεργία αυτή, ωστόσο, είχε αρχικά τη στήριξη του διευθυντή της Εταιρείας Αλμπράν, μέλος του Γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος, ο οποίος, όμως, σύντομα ανακλήθηκε από τη Γενική Διεύθυνση του Παρισιού που ζήτησε και την παρέμβαση του ελληνικού κράτους για την πάταξη της απεργίας. Η κυβέρνηση έστειλε στρατό και δύο πολεμικά πλοία για να καταστείλουν την απεργία που κράτησε εννέα μέρες. Και όταν έληξε, όχι μόνο δεν ικανοποιήθηκαν τα αιτήματα των εργατών αλλά τους ζητήθηκε και 1,5 εκατομμύριο δραχμές αποζημίωση για τις ζημιές που προκλήθηκαν στην Εταιρεία!²⁶¹

²⁶¹ «ΑΓΝΩΣΤΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΜΑΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ.... Γ' Η ΑΠΕΡΓΙΑ ΤΟΥ 1906», *Ριζοσπάστης*, 15/03/1929.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συγκρουόμενα αφηγήματα και ιδεολογικές πλαισιώσεις

Η μελέτη εφημερίδων διαφορετικής ιδεολογικής τοποθέτησης κατέδειξε σημαντικές διαφορές στον τρόπο με τον οποίο αποτυπώθηκε η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο/Μάρτιο του 1929 στον Τύπο εκείνων των ημερών. Οι εφημερίδες δε λειτούργησαν ως ουδέτερες πηγές πληροφοριών στο ευρύ κοινό αλλά ερμήνευσαν διαφορετικά την απεργία και μετέτρεψαν η καθεμιά το γεγονός σε διαφορετικό «αφήγημα» που εξυπηρετούσε πολιτικά συμφέροντα, άλλοτε νομιμοποιώντας την κρατική καταστολή και άλλοτε χρησιμοποιώντας την απεργία ως εργαλείο άσκησης ελέγχου στην πολιτική εξουσία.

Τα διαφορετικά αφηγήματα των εφημερίδων για τη δολοφονία του εργάτη Γιώργου Συρίγου καταδεικνύουν ότι η εξιστόρηση της απεργίας δεν ήταν ποτέ ενιαία αλλά ένα «πεδίο μάχης» για το ποιος έχει δίκιο. Οι εφημερίδες των αστικών κομμάτων παρουσιάζουν τους μεταλλωρύχους με αρχηγό τον «κομμουνιστή» της Ενωτικής ΓΣΕΕ να επιτίθενται με πέτρες και όπλα στους χωροφύλακες που φρουρούσαν τον χώρο της ΓΕΜΛ, αναγκάζοντάς τον ενωμοτάρχη Τούμπα να πυροβολήσει και να σκοτώσει τον εργάτη, ενώ ο *Ριζοσπάστης* προβάλλει το αφήγημα ότι στην προσπάθειά τους οι μεταλλωρύχοι να πείσουν όλους τους εργάτες να απεργήσουν, δέχθηκαν ομοβροντία πυροβολισμών με αποτέλεσμα να δολοφονηθεί ο εργάτης. Σημαντική διαφορά εντοπίσαμε και στον τρόπο παρουσίασης των γεγονότων που ακολούθησαν τη σύλληψη της απεργιακής επιτροπής στις 07/03/1929. Στον *Ριζοσπάστη* διαβάζουμε για σοβαρά επεισόδια μεταξύ απεργών και αστυνομίας που οδήγησαν στον τραυματισμό πολλών εργατών και μιας εγκύου γυναίκας και στην ενίσχυση, κατόπιν, της στρατιωτικής δύναμης στο Λαύριο, ενώ οι άλλες εφημερίδες κάνουν λόγο για επικράτηση ησυχίας και τάξης στην πόλη, χαρακτηρίζοντας ανυπόστατα και υπερβολικά τα δημοσιεύματα του *Ριζοσπάστη*. Με τον ίδιο τρόπο υποβαθμίζεται στις αστικές εφημερίδες η συμπλοκή χωροφυλακής και εργατών, όταν οι τελευταίοι στις 14/03/1929 εμπόδισαν με συμμετοχή και των γυναικών την εκφόρτωση κάρβουνου από ένα πλοίο στο λιμάνι του Λαυρίου.

Τα δημοσιεύματα του *Ριζοσπάστη* δίνουν φωνή και υπόσταση στους μέχρι τότε παραγκωνισμένους και «σιωπηλούς» μεταλλωρύχους. Εξαίρεται η αγωνιστικότητά τους και, αποφασισμένοι να διεκδικήσουν καλύτερες εργασιακές συνθήκες, τα βάζουν με όλους· με την Εταιρεία που προσπαθεί να τους τρομοκρατήσει απειλώντας τους ότι θα κλείσει, με το κράτος που στέλνει στρατό και χωροφυλακή και με τρομοκρατικά μέσα προσπαθεί να καταστείλει την απεργία, με τον δήμαρχο που

στηρίζει την Εταιρεία. Ο εργάτης Καρλής εξαγριώνει τον πρωθυπουργό Ελ. Βενιζέλο, όταν στη θέση του τελευταίου ότι η κυβέρνηση δεν έχει τα μέσα για να πιέσει την Εταιρεία να δεχθεί τα αιτήματα των εργατών, αντιτείνει ότι «έχει, όμως, τα μέσα για να χτυπάει και να πνίγει στο αίμα τον αγώνα των εργατών». Οι γυναίκες του Λαυρίου τάσσονται στο πλευρό των μεταλλωρύχων και στηρίζουν τον αγώνα τους και είναι αυτές που ζητούν την άμεση αποφυλάκιση της απεργιακής επιτροπής, προκαλώντας τη βίαιη αντίδραση των χωροφυλάκων που τραυματίζουν μια έγκυο γυναίκα. Είναι οι ίδιες γυναίκες που λίγες ημέρες μετά, εμποδίζουν, με κίνδυνο της ζωής τους, την εκφόρτωση του πλοίου ενός εφοπλιστή στο λιμάνι του Λαυρίου με απολογισμό 30 τραυματίες εργάτες και 15 εργάτριες. Αντιστικτικά προς τη μαχητικότητα των μεταλλωρύχων, στον αριστερό Τύπο καταδεικνύεται ο κυνισμός με τον οποίο αντιμετωπίζουν τους τραγικούς μεταλλωρύχους που διεκδικούν τα αυτονόητα η Εταιρεία, η χωροφυλακή και οι εκπρόσωποι του κράτους.

Ο *Ριζοσπάστης* από την αρχή της απεργίας έστειλε στο Λαύριο ανταποκριτή τον Ορφέα Οικονομίδη,²⁶² ο οποίος έκανε καθημερινά ρεπορτάζ περιγράφοντας την απεργία σε όλη της την εξέλιξη· βάζοντας σε σειρά τα δημοσιεύματα στον *Ριζοσπάστη*, είναι δυνατόν να εντοπίσουμε τα βασικά δομικά μέρη μιας συνεκτικής αφηγηματικής ιστορίας, όπως είναι ο προσανατολισμός (η αρχική κατάσταση: χώρος, χρόνος, ήρωες), η περιπέτεια (το πρόβλημα, η δράση για την επίλυσή του, τα εμπόδια, το αποτέλεσμα δράσης) και η λύση (η τελική έκβαση της ιστορίας).²⁶³ Ο Οικονομίδης, επίσης, δημοσίευε άρθρα γνώμης και ερμηνείας της απεργίας επικρίνοντας με πολύ σκληρό λόγο την πολιτική στάση της κυβέρνησης, τον ίδιο τον πρωθυπουργό και τους υπουργούς που εμπλέκονταν στην υπόθεση. Ακόμα, με αφορμή την απεργία έκανε κοινωνικά ρεπορτάζ που αφορούσαν τις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας των μεταλλωρύχων· τέλος, δημιούργησε και μία στήλη-αφιέρωμα σε τρεις παλαιότερες απεργίες των μεταλλωρύχων του Λαυρίου, συνομιλώντας με τους εν ζωή ηλικιωμένους πρώην μεταλλωρύχους. Όλα αυτά τα κείμενα είναι πολύ σημαντικά γιατί ενημερώνουν την ελληνική κοινωνία για την κατάσταση στο Λαύριο, φωτίζοντας παράλληλα το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο εκτυλίχθηκε η απεργία και, παρόλο το πάθος που τα διαπνέει, θεωρούμε ότι δεν απέχουν πολύ από την πραγματικότητα των μεταλλωρύχων του Λαυρίου.

²⁶² Ηρακλής, «Ορφέας Οικονομίδης, αγωνιστής και σπουδαίος δημοσιογράφος», Ατέχνως, αναρτήθηκε: 07/03/2018, <https://atexnos.com/%CE%BF%CF%81%CF%86%CE%AD%CE%B1%CF%82-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B4%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%BD%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AE%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%83%CF%80%CE%BF/> προσπελάστηκε: 27/4/2026.

²⁶³ Αφηγηματικό μοντέλο των Labov & Waletzky (1967) στο «Εμείς και οι άλλοι...», Δίκτυο Κειμένων, Φάκελος Υλικού, Νεοελληνική γλώσσα, Ινστιτούτο Τεχνολογίας υπολογιστών και Εκδόσεων, «Διόφαντος», 2025, σελ.169.

Το βενιζελικό Έθνος αλλά και η Ακρόπολις, προσπαθούν να κρατήσουν χαμηλούς τόνους και να δείξουν μετριοπαθή στάση γιατί αναγνωρίζουν τις άθλιες συνθήκες ζωής και εργασίας των μεταλλωρύχων και το δίκαιο των αιτημάτων τους. Φυσικά, είναι εμφανής ο αντικομμουνιστικός λόγος σε πολλά δημοσιεύματα -σε λίγους μήνες εξάλλου θα ψηφιστεί και το «Ιδιώνυμο»- αλλά το αφήγημα ότι η απεργία οργανώθηκε από τους κομμουνιστές γρήγορα κατέρρευσε. Βέβαια, το γεγονός ότι την καθοδήγηση της απεργίας ανέλαβε η Ενωτική ΓΣΕΕ όξυνε τα πνεύματα. Όπως και να έχει, σε γενικές γραμμές το αφήγημά τους είναι αυτό της κυβέρνησης: «ναι μεν, οι μεταλλωρύχοι έχουν δίκιο αλλά τι να κάνει και η κυβέρνηση; Η Εταιρεία τα τελευταία χρόνια λειτουργεί με έλλειμμα λόγω της διεθνούς πτώσης της τιμής των μετάλλων. Ας δεχθούν οι μεταλλωρύχοι μια αύξηση 5% προς το παρόν και μετά βλέπουμε». Μικρή διάθεση φαίνεται να δείχνουν να ασκήσουν πίεση στην Εταιρεία να αυξήσει τα ημερομίσθια, ή ακόμα και στην κυβέρνηση να επιβάλει την εφαρμογή του νομοθετικού πλαισίου λειτουργίας της Εταιρείας. Σημειωτέον ότι, στη μετριοπαθή Ακρόπολιν και στο πιο φανατικά αντιβενιζελικό Σκριπ, εντοπίσαμε δημοσιεύματα, όπου ασκείται κριτική στην κυβέρνηση για τον τρόπο διαχείρισης της απεργίας (Ακρόπολις, 04/03/29, 07/03/1929 και Σκριπ, 05/03/1929).

Όμως, τα διαφορετικά αφηγήματα των εφημερίδων διαμόρφωσαν τη δημόσια εικόνα των πρωταγωνιστών και δημιούργησαν «ήρωες» και «εχθρούς» στον δημόσιο χώρο. Για τους αναγνώστες των αστικών εφημερίδων, «ήρωας» π.χ. ήταν ο ενωμοτάρχης Τούμπας που δεν μπορούσε «να μείνει με σταυρωμένα χέρια στην επίθεση των εργατών», όπως ανέφερε ο υπουργός Εσωτερικών Κ. Ζαβιτσιάνος στη συνεδρίαση της Βουλής, και «εχθροί» οι μεταλλωρύχοι που χρησιμοποιώντας βία ανέστειλαν τη λειτουργία της ΓΕΜΛ ζημιώνοντας την οικονομία του κράτους· από την άλλη πλευρά, για τους αναγνώστες του *Ριζοσπάστη*, «εχθρός» ήταν ο Τούμπας που σκότωσε τον εργάτη και «ήρωες» οι μεταλλωρύχοι που ύψωσαν το ανάστημά τους διεκδικώντας πανηγυρικά την ικανοποίηση των δίκαιων αιτημάτων τους. Για τα αστικά κόμματα η απεργία συνιστούσε διασάλευση της κοινωνικής συνοχής και «εθνικό κίνδυνο», ενώ για τον *Ριζοσπάστη* «αγώνα για αξιοπρέπεια και δικαιοσύνη». Οι διαφορετικές ερμηνείες του ίδιου ιστορικού γεγονότος «συγκρούστηκαν» στις εφημερίδες και παρήγαγαν διαφορετικές δημόσιες αφηγήσεις που είχαν αντίκτυπο στην κοινή γνώμη.

Αυτός ο αντικρουόμενος δημόσιος λόγος του παρελθόντος συνέβαλε στο να φορτιστεί ο χώρος με νοήματα που επιβιώνουν μέχρι σήμερα στη συλλογική μνήμη της πόλης. Παρόλο που οι κυβερνητικές εφημερίδες επιχείρησαν μια «εκ των άνω» διαχείριση της μνήμης, παρουσιάζοντας τον χώρο του Λαυρίου ως πεδίο ανομίας που πρέπει να πειθαρχηθεί και επιβάλλοντας μια επίσημη

αφήγηση καταδίκης της απεργίας, ο αριστερός Τύπος επένδυσε τον χώρο με επαναστατικά συμβολικά μηνύματα, μετατρέποντας το Λαύριο από έναν γεωγραφικό χώρο σε τόπο αντίστασης και αντι-ηγεμονικής μνήμης,²⁶⁴ σε ένα προπύργιο αγώνα για τη διεκδίκηση εργασιακών δικαιωμάτων.

Η αγωνιστικότητα είναι η σημαντική παρακαταθήκη της απεργίας του 1929 στις επόμενες γενιές των Λαυριωτών. Το 1950 έγινε μια ακόμη μεγάλη απεργία στα μεταλλεία της Καμάριζας που κράτησε 29 ημέρες και έληξε με νίκη των απεργών και με διπλασιασμό των ημερομισθίων τους. Το 1961 έγινε η τελευταία απεργία στα μεταλλεία με οικονομικά και πάλι αιτήματα, που κράτησε σχεδόν 72 ημέρες και το 1964 έλαβε χώρα μια μεγάλη απεργία στην κλωστοϋφαντουργία *Αιγαίον* με τις συγκρούσεις εργατών και αστυνομίας να επεκτείνονται σε ολόκληρη την πόλη του Λαυρίου.²⁶⁵ Ακόμα, αποδεικτικό στοιχείο του αγωνιστικού φρονήματος των Λαυριωτών, είναι η επί εικοσαετίας (1974-1994) εκλογή του Κωνσταντίνου Πόγκα ως δημάρχου της πόλης, με την πολιτική στήριξη όλων των κομμάτων της Αριστεράς και μετά από το 1978, με τη στήριξη και του ΠΑΣΟΚ. Η εικοσαετής θητεία του κ. Πόγκα συνέπεσε με τα δύσκολα χρόνια του Λαυρίου, την περίοδο της μεγάλης αποβιομηχάνισης που δημιούργησε τεράστια ανεργία και μείωσε στο μισό τον εργατικό πληθυσμό της πόλης. Ο κ. Πόγκας έδωσε σκληρούς αγώνες με τους εργαζόμενους για τη σωτηρία του Λαυρίου και την ανάδειξη του πολιτισμού και της ιστορίας του.

Δημόσια ιστορία, μνήμη, υλικότητα και συλλογική ταυτότητα

Παρόλη την αποβιομηχάνιση της περιοχής από τη δεκαετία του 1980 και εξής, η μνήμη του μεταλλευτικού παρελθόντος της πόλης και των ηρωικών αγώνων των μεταλλωρύχων είναι εγγεγραμμένη στον χώρο· στα βιομηχανικά κτήρια της πρώην ΓΕΜΛ που μετασχηματίστηκαν στο Τεχνολογικό Πολιτιστικό Πάρκο Λαυρίου (ΤΠΠΛ) και τις μεταλλευτικές στοές, κάποτε χώροι εκμετάλλευσης, σήμερα σύμβολα μόχθου και σκληρού αγώνα για αξιοπρέπεια· σε μια ελιά (τη μοναδική μέσα στον χώρο της ΓΕΜΛ), όπου σύμφωνα με την παράδοση, φέρεται να ξεψύχησε ο εργάτης Γ. Συρίγος από τα πυρά της χωροφυλακής. Η ελιά, «σιωπηλός» μάρτυρας των γεγονότων

²⁶⁴ Πρόκειται για την έννοια της αντι-μνήμης (counter- memory) του Φουκώ, δηλ. το αφήγημα που λειτουργεί ανταγωνιστικά προς την επίσημη, θεσμική ή δημόσια μνήμη, η οποία παράγεται και ελέγχεται από τους φορείς εξουσίας. Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν, «Εισαγωγή» στο *Προφορική ιστορία και αντι-αρχεία, Φωνές, εικόνες και τόποι*, επιμ. Ρ.Β. Μπούσχοτεν, Β. Δαλκαβούκης, Ε.Καλλιμοπούλου, Ένωση Προφορικής Ιστορίας, 2021, σελ.10-12.

²⁶⁵ «Η πόλη όπου ανδρώθηκε η εργατική τάξη», Ριζοσπάστης, αναρτήθηκε: 24/08/2008, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=4682183>, προσπελάστηκε: 17/06/2026, «21 Ιουλίου 1964, η απεργία στην Κλωστοϋφαντουργία Αιγαίον στο Λαύριο», Κίνηση απελάστε τον ρατσισμό, αναρτήθηκε: 17/03/20216, <https://www.kar.org.gr/2016/03/17/21-iouliou-1964-i-apergia-stin-klostoyfantourgia-egeon-sto-lavrio/>, προσπελάστηκε: 17/06/2026.

της απεργίας του 1929 για δεκαετίες, γνωστή κυρίως στους παλιούς Λαυριώτες και τους μεταλλωρύχους που συνέχισαν να δουλεύουν εκεί, λειτουργεί ως ιερό τοπόσημο, ως τόπος μνήμης, δημιουργώντας μια άμεση, σχεδόν οργανική σύνδεση με το 1929.

Σε αυτήν την ελιά μέσα στις εγκαταστάσεις της ΓΕΜΛ, από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, ο δήμαρχος Κωνσταντίνος Πόγκας μαζί με το Εργατικό Κέντρο Λαυρίου, την ημέρα του εορτασμού της Εργατικής Πρωτομαγιάς, καθιέρωσε την κατάθεση στεφάνου αποτίνοντας φόρο τιμής στον Γ. Συρίγο. Σύμφωνα με την προφορική μαρτυρία του ίδιου,²⁶⁶ αυτό γινόταν κάθε χρόνο κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, μέχρι οι εγκαταστάσεις της ΓΕΜΛ να περάσουν στον έλεγχο του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (ΕΜΠ) και να αρχίσουν οι εργασίες απορρύπανσης του χώρου και αποκατάστασης των κτηρίων.

Η συγκεκριμένη τελετή αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα «συλλογικής ενθύμησης» (collective remembrance), όπως αυτή ορίζεται από τους Jay Winter και Emmanuel Sivan. Δεν πρόκειται για μια παθητική μνήμη, αλλά για το αποτέλεσμα της εμπρόθετης δράσης συγκεκριμένων τοπικών υποκειμένων και φορέων που αποφασίζουν να δράσουν δημόσια. Η πρωτοβουλία του δημάρχου και του Εργατικού Κέντρου Λαυρίου συνιστά ένα «ενέργημα μνήμης» (act of memory), μέσω του οποίου η τοπική κοινωνία νοσηματοδοτεί το παρελθόν της, διεκδικώντας την ιστορική δικαίωση και την αποκατάσταση των εργατικών αγώνων στη συλλογική μνήμη.²⁶⁷

Είναι τα χρόνια μετά από την επίσημη αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης με τον νόμο 1285/1982 κατά την πρώτη τετραετία διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ (1981-1985), όπου γίνεται η πρώτη σοβαρή προσπάθεια για ουσιαστικό εκσυγχρονισμό και εκδημοκρατισμό της χώρας με βασικά αιτήματα την εθνική ενότητα και ανεξαρτησία, τη λαϊκή κυριαρχία και την κοινωνική δικαιοσύνη.²⁶⁸ Μέσα σε αυτό το νέο κυρίαρχο εθνικό αφήγημα της εθνικής συμφιλίωσης,²⁶⁹ διαμορφώνεται ένα ευνοϊκό πολιτικό και θεσμικό περιβάλλον που επιτρέπει, για πρώτη φορά, τη δημόσια επιτέλεση τέτοιων εκδηλώσεων μνήμης. Οι τελετές αυτές παύουν να θεωρούνται περιθωριακές ή πολιτικά επίφοβες και εντάσσονται σε ένα νέο, θεσμοποιημένο πλαίσιο ανάδειξης της εργατικής ιστορίας, που συμβαδίζει με τα κυρίαρχα αιτήματα της εποχής για κοινωνική δικαιοσύνη και δημοκρατία.

²⁶⁶ Κατόπιν τηλεφωνικής επικοινωνίας με τη γράφουσα στις 03/07/2026.

²⁶⁷ Γιάννης Γιαννιτσιώτης, «Ο Άρης Βελουχιώτης επιστρέφει στη Λαμία. Διαμάχες γύρω από έναν μνημονικό τόπο», στο Κώστας Γιαννακόπουλος, Γιάννης Γιαννιτσιώτης (επιμ.), *Αμφισβητούμενοι χώροι στην πόλη. Χωρικές προσεγγίσεις του πολιτισμού*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2010, σελ.273-274.

²⁶⁸ Ελένη Στριφτόμπολα, «Μαθήματα δημόσιας ιστορίας από το ελληνικό Κοινοβούλιο», στο *Η Δημόσια Ιστορία στην Ελλάδα, Χρήσεις και καταχρήσεις της ιστορίας*, επιμ. Α. Ανδρέου, Σπ. Κακουριώτης, Γ. Κόκκινος, Έ. Λεμονίδου, Ζ. Παπανδρέου, Ε. Πασχαλούδη, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, 2015, σελ.239-241.

²⁶⁹ Γιαννιτσιώτης, «Ο Άρης Βελουχιώτης επιστρέφει στη Λαμία...», σελ.270.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Εικ.9 – Εορτασμός της Εργατικής Πρωτομαγιάς στην ΕΜΜΕΛ²⁷⁰ (πηγή: Παναγιώτης Μπαφίλιας)

²⁷⁰ Η ΕΜΜΕΛ ΑΕ ήταν η διάδοχος εταιρεία της ΓΕΜΛ. Ιδρύθηκε το 1982, βρισκόταν υπό κρατικό έλεγχο και διέκοψε τη λειτουργία της, έχοντας χρέη 10 δισ. δραχμές το 1989. Αθανασία Μαρκουλή, *Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου (Γ.Ε.Μ.Λ.), η εξέλιξη και η συμβολή της στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας κατά τον 19ο και 20ό αιώνα*, Λαύριο, ΝΠΔΔ Θορικός Δήμος Λαυρεωτικής, 2012, σελ.267,272.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Εικ.10 – Κατάθεση στεφάνου στην ελιά του Συρίγου μέσα στις εγκαταστάσεις της ΓΕΜΛ (πηγή: Παναγιώτης Μπαφίλιας)

Εικ.11 – Κατάθεση στεφάνου στην ελιά του Συρίγου μέσα στις εγκαταστάσεις της ΓΕΜΛ (πηγή: Παναγιώτης Μπαφίλιας)

Τέσσερις δεκαετίες αργότερα, το 2024, το ΤΠΠΑ, στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης των εργασιών αποκατάστασης του χώρου της ΓΕΜΑ και της ανάγκης για οργανική σύνδεση του ΤΠΠΑ με την ιστορική μνήμη της πόλης, σε συνεργασία με το Εργατικό Κέντρο Λαυρίου προχώρησε στη διαμόρφωση ενός χώρου μνήμης περιμετρικά του δέντρου. Η παρέμβαση αυτή δεν αποτελεί μια απλή αρχιτεκτονική ανάπλαση, αλλά μια συνειδητή θεσμική επιλογή για τη διάσωση της βιομηχανικής και εργατικής κληρονομιάς του τόπου. Εντάσσεται σε μια διαχρονική και συστηματική πολιτική της διοίκησης του ΤΠΠΑ σε συνεργασία με το ΕΜΠ, η οποία αποσκοπεί στην ενεργοποίηση της μνήμης και τη δημιουργική εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας. Μέσα από ένα «υβριδικό σχήμα» που συνδυάζει την ακαδημαϊκή εποπτεία με τη συμμετοχή τοπικών φορέων και κατοίκων, το περιεχόμενο της παρέμβασης αυτής δεν επιτελείται απλώς θεσμικά, αλλά διαμορφώνεται διαδραστικά ως ένα «εργαστήριο μνήμης» με σαφή κοινωνική στόχευση. Βασικός στόχος του ΤΠΠΑ, σύμφωνα με τον καθηγητή του ΕΜΠ, Δ. Καλιαμπάκο, είναι η προαγωγή μιας δημόσιας, εργατοκεντρικής μνήμης που προσδίδει ορατότητα σε συνήθως περιθωριοποιημένες κοινωνικές εμπειρίες. Υπό αυτήν την έννοια, η «Ελιά του Συρίγου», όπως καθιερώθηκε να λέγεται, ορατή πια στον δημόσιο χώρο, συνδέει το παρόν με ένα τραυματικό ιστορικό γεγονός και φανερώνει την ιστορική ανάγκη να διατηρηθεί ζωντανή η μνήμη της αιματηρής απεργίας των μεταλλωρύχων και των αγώνων τους για κοινωνική δικαιοσύνη και αξιοπρεπή ζωή.²⁷¹

Αυτή η θεσμική παρέμβαση αναδεικνύει υποδειγματικά τη διαπλοκή της υλικότητας και της χωρικότητας της μνήμης, όπως την προσεγγίζει θεωρητικά ο Pierre Nora. Όπως επισημαίνει και ο ιστορικός Γ. Γιαννιτσιώτης, τα μνημεία λειτουργούν ως «ρητορικοί τόποι» μέσω των οποίων το παρελθόν χωροποιείται και αφηγηματοποιείται, συνιστώντας «χωρικές υλικότητες» ενός συμβολικού πεδίου, οι οποίες συμβάλλουν στη συγκρότηση συλλογικών ταυτοτήτων.²⁷² Στην προκειμένη περίπτωση, ο εν- τοπισμός (location) της υλικής αναπαράστασης της μνήμης²⁷³ από το ΤΠΠΑ και το Εργατικό Κέντρο Λαυρίου δεν αφορά απλώς μια γεωγραφική τοποθεσία αλλά επιτελείται πάνω στο ζωντανό σώμα της ελιάς. Η σαφής υλικότητα του δέντρου και οι υλικές παρεμβάσεις γύρω απ' αυτό, καθώς και η οργανική ένταξή του στον δημόσιο χώρο, παράγουν μια νέα χωρικότητα που μετατρέπει το μνημείο από ένα σημείο αναφοράς του παρελθόντος σε έναν κεντρικό άξονα γύρω από τον οποίο συγκροτείται η συλλογική ταυτότητα της πόλης. Ο μνημειακός

²⁷¹ Ιωάννης Πολύζος, «Η πρόκληση της τεχνολογικής και πολιτιστικής επανάχρησης ενός βιομηχανικού μνημείου», *Τεχνολογικό Πολιτιστικό Πάρκο Λαυρίου, Μελέτες και Έργα, 1994-1997*, Αθήνα, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΜΠ, 1997, σελ.4-5. Αναστασία Ε. Τζόβενου, «Ιστορία, Μνήμη και Τεχνολογική Ανάπτυξη. Το Τεχνολογικό και Πολιτιστικό Πάρκο Λαυρίου ως χώρος μνήμης, πολιτιστικής παρακαταθήκης και καινοτομίας», *Διπλωματική Εργασία*, ΠΜΣ Δημόσια Ιστορία, ΕΑΠ, 2025, σελ. 56-59, 64.

²⁷² Γιαννιτσιώτης, «Ο Άρης Βελουχιώτης επιστρέφει στη Λαμία...», σελ.277, 284.

²⁷³ Στο ίδιο, σελ.285.

χώρος προσφέρει στην κοινότητα ένα σταθερό υλικό στήριγμα για τη νοηματοδότηση του παρελθόντος, δημιουργώντας μια συλλογική υπερηφάνεια για το μαχητικό εργατικό παρελθόν των μεταλλωρύχων που τροφοδοτεί τη σύγχρονη ιστορική συνείδηση του Λαυρίου.

Εν τέλει, η «Ελιά του Συρίγου» αποτελεί την υλική ενσάρκωση του αφηγήματος του *Ριζοσπάστη*. Η εφημερίδα προσέφερε τη θεωρητική και πολιτική τεκμηρίωση της απεργίας ως κορυφαίας στιγμής του εργατικού κινήματος του Μεσοπολέμου και ο χώρος μνήμης ήρθε να «στεγάσει» αυτήν τη μνήμη²⁷⁴ μέσα στο ιστορικό βιομηχανικό τοπίο, μετατρέποντας το ιστορικό βίωμα της απεργίας από μια εφήμερη είδηση σε ένα μόνιμο θεσμοποιημένο πολιτισμικό ορόσημο όχι μόνο της εργατικής τάξης αλλά συνολικά της τοπικής κοινωνίας του Λαυρίου. Η εξέλιξη αυτή επιβεβαιώνει τη θεωρία του Henri Lefebvre ότι ο χώρος δεν είναι μια ουδέτερη οντότητα, αλλά παράγεται κοινωνικά και επενδύεται συνεχώς με νοήματα από τις κοινωνίες.²⁷⁵ Μέσα από αυτήν την κοινωνική παραγωγή, ο μνημειακός χώρος γίνεται το πεδίο όπου το ιστορικό αφήγημα αποκτά υλικότητα σταθεροποιώντας τη «συλλογική ενθύμηση» της πόλης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο μνημειακός χώρος αποκτά βαθύτερο νόημα εάν σκεφτούμε ότι αφορά την ανάδειξη μιας ελιάς, που είναι το παγκόσμιο σύμβολο της ειρήνης, καταδεικνύοντας ότι ο αγώνας των μεταλλωρύχων ήταν τελικά ένας πραγματικός αγώνας για κοινωνική δικαιοσύνη, αξιοπρέπεια και ειρήνη, αιτήματα που δυστυχώς, στον 21ο αιώνα, παραμένουν τραγικά επίκαιρα. Στη σύγχρονη εποχή, στη θέση των δύσκολων εργασιακών συνθηκών του Μεσοπολέμου, έχουν αναδυθεί νέες μορφές εκμετάλλευσης και εργασιακής επισφάλειας. Η «Ελιά του Συρίγου» βρίσκεται εκεί για να υπενθυμίζει ότι η μόνη δύναμη των εργαζομένων είναι η συλλογική δράση και η αλληλεγγύη· τελικά, δεν συνιστά απλά έναν στατικό «τόπο μνήμης» αλλά έναν ζωντανό πυρήνα που επανανοηματοδοτείται στο παρόν.

²⁷⁴ Σύμφωνα με τη θεωρία των Assman, μετά την επικοινωνιακή μνήμη των μεταλλωρύχων που έζησαν τα γεγονότα της απεργίας ή τα μετέφεραν στην επόμενη γενιά, το γεγονός πέρασε στο επίπεδο της πολιτισμικής μνήμης, έγινε δηλαδή σήμερα ένα τοπικό αφήγημα ανοιχτό σε βιωματικές πρακτικές (κατάθεση στεφάνων, δράσεις του Εργατικού Κέντρου, ανάδειξη της ελιάς του Συρίγου). Το αφήγημα του *Ριζοσπάστη*, από την άλλη, επιχείρησε να δώσει σε αυτή τη μνήμη τα χαρακτηριστικά μιας συμπαγούς πολιτικής μνήμης, ώστε να αποτελέσει σημείο αναφοράς για την εργατική τάξη.

²⁷⁵ Γιαννιτσιώτης, «Ο Άρης Βελουχιώτης επιστρέφει στη Λαμία...», σελ.278.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Εικ.12 - Η «Ελιά του Συρίγου» πριν από τη διαμόρφωση του χώρου μνήμης (πηγή: «Δελτίο Τύπου, η Ελιά του Συρίγου», αναρτήθηκε: 15/04/2024, <https://www.itcp.ntua.gr/%CE%B4%CE%B5%CE%BB%CF%84%CE%AF%CE%BF-%CF%84%CF%8D%CF%80%CE%BF%CF%85-%CE%B7-%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CE%AC-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%83%CF%85%CF%81%CE%AF%CE%B3%CE%BF%CF%85/> , προσπελάστηκε: 23/06/2026)

Εικ.13 - Η «Ελιά του Συρίγου» σήμερα

Συνοψίζοντας, η παρούσα εργασία αναδεικνύει ότι η μελέτη της απεργίας των μεταλλωρύχων στο Λαύριο μέσα από τον Τύπο του Μεσοπολέμου δεν αποτελεί μια απλή ιστορική αναδρομή, αλλά μια άσκηση στο πεδίο της δημόσιας ιστορίας. Ο Τύπος της εποχής δε λειτούργησε ως ουδέτερος φορέας καταγραφής των γεγονότων αλλά ως ενεργός διαμορφωτής δημόσιων αφηγήσεων, αποτυπώνοντας μια έντονη «μάχη ερμηνειών» γύρω από την απεργία. Αυτή η ιδεολογική νοηματοδότηση των γεγονότων καθόρισε τον τρόπο με τον οποίο η τοπική κοινωνία προσέλαβε και ενσωμάτωσε στη συλλογική της μνήμη την απεργία του 1929. Η διαδικασία αυτή απέκτησε υλική υπόσταση στο σήμερα, όχι μέσα από ένα παραδοσιακό, στατικό μνημείο αλλά μέσω μιας ζωντανής παρέμβασης στον δημόσιο χώρο του ΤΠΠΛ με επίκεντρο την «Ελιά του Συρίγου». Η επιλογή της διαμόρφωσης του τοπίου γύρω από ένα ζωντανό φυσικό στοιχείο μετατρέπει έναν γεωγραφικό χώρο σε έναν βιωματικό «τόπο μνήμης», ο οποίος είναι ανοιχτός στην κοινωνία και προσβάσιμος για διαρκή επανερμηνεία. Σε ένα σύγχρονο περιβάλλον εργασιακής επισφάλειας, η δημόσια ιστορία του Λαυρίου αποκτά μια νέα λειτουργία: η «Ελιά του Συρίγου» δε συνιστά ένα μουσειακό έκθεμα· αντίθετα, η ανάδειξη του χώρου λειτουργεί ως ένας ζωντανός οδηγός συλλογικής δράσης και αλληλεγγύης. Υπενθυμίζει στο παρόν ότι η διεκδίκηση της εργασιακής αξιοπρέπειας και η αντίσταση στην εκμετάλλευση δεν είναι ένα κλειστό κεφάλαιο του παρελθόντος αλλά ένα διαρκές και ανοιχτό δημόσιο διακύβευμα.

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

Οι εφημερίδες μελετήθηκαν σε ψηφιοποιημένη μορφή από την Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βιβλιοθήκης της Βουλής, <https://digitallibrary.parliament.gr/en>

Ριζοσπάστης, 03/02/1929

Ριζοσπάστης, 07/02/1929

Ριζοσπάστης, 08/02/1929

Ριζοσπάστης, 09/02/1929

Ριζοσπάστης, 10/02/1929

Ριζοσπάστης, 12/02/1929

Ριζοσπάστης, 13/02/1929

Ριζοσπάστης, 14/02/1929

Ριζοσπάστης, 15/02/1929

Ριζοσπάστης, 16/02/1929

Ριζοσπάστης, 19/02/1929

Ριζοσπάστης, 21/02/1929

Ριζοσπάστης, 22/02/1929

Ριζοσπάστης, 24/02/1929

Ριζοσπάστης, 25/02/1929

Ριζοσπάστης, 26/02/1929

Ριζοσπάστης, 27/02/1929

Ριζοσπάστης, 28/02/1929

Ριζοσπάστης, 01/03/1929

Ριζοσπάστης, 02/03/1929

Ριζοσπάστης, 03/03/1929

Ριζοσπάστης, 04/03/1929

Ριζοσπάστης, 05/03/1929

Ριζοσπάστης, 06/03/1929

Ριζοσπάστης, 07/03/1929

Ριζοσπάστης, 08/03/1929

Ριζοσπάστης, 09/03/1929

Ριζοσπάστης, 10/03/1929

Ριζοσπάστης, 11/03/1929

Ριζοσπάστης, 12/03/1929

Ριζοσπάστης, 13/03/1929

Ριζοσπάστης, 14/03/1929

Ριζοσπάστης, 15/03/1929

Ριζοσπάστης, 17/03/1929

Ριζοσπάστης, 19/03/1929

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Έθνος, 02/02/1929
Έθνος, 07/02/1929
Έθνος, 08/02/1929
Έθνος, 18/02/1929
Έθνος, 19/02/1929
Έθνος, 09/03/1929
Έθνος, 12/03/1929
Έθνος, 15/03/1929
Έθνος, 16/03/1929
Έθνος, 19/03/1929

Ακρόπολις, 03/02/1929
Ακρόπολις, 08/02/1929
Ακρόπολις, 09/02/1929
Ακρόπολις, 16/02/1929
Ακρόπολις, 22/02/1929
Ακρόπολις, 27/02/1929
Ακρόπολις, 02/03/1929
Ακρόπολις, 04/03/1929
Ακρόπολις, 05/03/1929
Ακρόπολις, 07/03/1929
Ακρόπολις, 09/03/1929
Ακρόπολις, 15/03/1929

Σκριπ, 08/02/1929
Σκριπ, 19/02/1929
Σκριπ, 20/02/1929
Σκριπ, 27/02/1929
Σκριπ, 02/03/1929
Σκριπ, 03/03/1929
Σκριπ, 05/03/1929
Σκριπ, 09/03/1929
Σκριπ, 11/03/1929
Σκριπ, 15/03/1929
Σκριπ, 16/03/1929

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αβδελά, Έφη. «Ο σοσιαλισμός των “άλλων” : ταξικοί αγώνες, εθνοτικές συγκρούσεις και ταυτότητες φύλου στη μετα-οθωμανική Θεσσαλονίκη», *Τα Ιστορικά* 18-19 (1993), σελ. 171-204.

Abrams, Lynn. *Θεωρία Προφορικής Ιστορίας*, επιμ. Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν, Αθήνα, Πλέθρον, 2014.

Αγριαντώνη, Χριστίνα. «Βιομηχανία» στο *Η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας τον 19ο αιώνα*, επιμ. Κώστας Κωστής και Σωκράτης Πετμεζάς, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2006, σελ.219-251.

Αθανασιάδης, Χάρης. *Τα αποσυρθέντα βιβλία, Έθνος και σχολική Ιστορία στην Ελλάδα, 1858-2008*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2015.

Αλεξάκης, Ελευθέριος. «Κοινωνική διαστρωμάτωση και οργάνωση του χώρου στο Λαύρειο (1870 - 2000)», *Πρακτικά Ι΄ Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Θορικού - Αττικής, 28 Νοεμβρίου – 1 Δεκεμβρίου 2002*, Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής, Καλύβια Θορικού Αττικής 2004, σελ.27-52.

Ανδρέου, Αντρέας. Κακουριώτης, Σπύρος. Κόκκινος, Γιώργος. Λεμονίδου, Έλλη. Παπανδρέου, Ζέτα. Πασχαλούδη, Ελένη (επιμ.), «Εισαγωγή» στο των ιδίων *Η Δημόσια Ιστορία στην Ελλάδα, Χρήσεις και Καταχρήσεις της Ιστορίας*, Αθήνα, Επίκεντρο, 2015, σελ. 9-26.

Burns, E.M. *Ευρωπαϊκή Ιστορία, Ο Δυτικός Πολιτισμός: Νεότεροι Χρόνοι*, Δ΄ έκδοση, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, 2006.

Γιαννιτσιώτης, Γιάννης. «Ο Άρης Βελουχιώτης επιστρέφει στη Λαμία. Διαμάχες γύρω από έναν μνημονικό τόπο», στο Κώστας Γιαννακόπουλος, Γιάννης Γιαννιτσιώτης (επιμ.), *Αμφισβητούμενοι χώροι στην πόλη. Χωρικές προσεγγίσεις του πολιτισμού*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2010, σελ. 267-314.

Γκίνη, Αντωνία. *Με τα μάτια της μάνας μου, Λαύριο 1922-1934*, Λαύριο, Βιβλιοθήκη της Εταιρείας Μελετών Λαυρεωτικής, αρ.19, 2023.

Δασκαλάκης, Βάσος. *Οι ξεριζωμένοι, Διήγηση ενού χωριάτη*, Αθήνα, Τόπος, 2026.

Δερμάτης, Γιώργος. «Ο Κεντρικός Σοσιαλιστικός Σύλλογος του Σταύρου Καλλέργη και η δράση του στο Λαύρειο, 1890-1902», *Πρακτικά Ι΄ Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Θορικού -*

Αττικής, 28 Νοεμβρίου – 1 Δεκεμβρίου 2002, Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής, Καλύβια Θεοικού Αττικής 2004, σελ.127-148.

Δερμάτης, Γιώργος. *Λαύριο, το μαύρο φως, Η μεταλλευτική και μεταλλουργική βιομηχανία στο Λαύρειο 1860-1917, Ελληνική και Ευρωπαϊκή διάσταση*, Τεχνολογικό Πολιτιστικό Πάρκο Λαυρείου (ΕΜΠ), 2003.

Δερτιλής, Γ.Β. *Ιστορία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας, 1750-2015*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2018.

Δήμα, Άννα – Ανδρέου, Ελευθερία. «Σύντομη ιστορική μελέτη του εργατικού κινήματος στην περιοχή του Λαυρίου την περίοδο 1864-1950. Ιστορική προσέγγιση του εργατικού κέντρου Λαυρίου την περίοδο 1950 -1986», *Πρακτικά Γ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Αττικής, 5-8 Νοέμβρη 1987*, Επιμορφωτικός Σύλλογος Καλυβίων, Καλύβια 1988, σελ.231-273.

Δρούλια – Μητράκου, Έλλη. «Ο Τύπος ως εργαλείο έρευνας» στο *Ο Ελληνικός Τύπος 1784 έως σήμερα, Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*, επιμ. Λουκία Δρούλια , Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2005, σελ. 477- 488.

Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου, 1784-1974, Εφημερίδες, Περιοδικά, Δημοσιογράφοι, Εκδότες , επιμέλεια Λουκία Δρούλια – Γιούλα Κουτσοπανάγου, Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2008.

Εξερτζόγλου, Χάρης . *Η Δημόσια Ιστορία, Μια εισαγωγή*, Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2020.

Ginzburg, Carlo . *Το τυρί και τα σκουλήκια, Ο κόσμος ενός μυλωνά του 16ου αιώνα*, μτφρ Κώστας Κουρεμένος, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2008.

Ηλιάδου- Τάχου, Σοφία. «Το σύνδρομο του Κρόνου στη θεώρηση Γενικής και Τοπικής Ιστορίας», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τεύχος 146, Ιούλιος- Σεπτέμβριος 2006, σελ. 91-102.

Halbwachs, Maurice. *Η συλλογική μνήμη*, επιστ. επιμέλεια Άννα Μαντόγλου, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2013.

Κακαβογιάννης, Ευάγγελος. «Επιλογή τοπωνυμίων της Λαυρεωτικής», *Πρακτικά Α' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Αττικής, 19,20,21 Οκτωβρίου 1984*, Επιμορφωτικός Σύλλογος Καλυβίων, Καλύβια 1985, σελ.76-104.

Καρπόζηλος, Κωστής. *Ελληνικός Κομμουνισμός, Μια διεθνική Ιστορία (1912-1974)*, Αθήνα, Αντίποδες, 2024.

Κορδάτος, Γιάνης. *Ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος*, Αθήνα, Εκδόσεις Μπουκουμάνη, 1972.

Κουλούρη, Χριστίνα. *Φουστανέλες και Χλαμύδες, Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2020.

Κωστή, Αγαπούλα. *Νοσολογία των παιδικών ηλικιών και της νεολαίας (20ος αιώνας)*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα, 2008.

Λιαλιούτη, Ζηνοβία. «Ιστορία δύο πόλεων: προσλήψεις του «κοινωνικού ζητήματος» στους δήμους Αθηναίων και Λαυρεωτικής» στο *Η Κρίση του 1929 και η Ελλάδα: Οικονομικές, πολιτικές και θεσμικές όψεις*, Επιμ. Ανδρέας Κακριδής και Δημήτρης Ριζάς, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος, 2021, σελ.220-230.

Λιάκος, Αντώνης. *Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Αθήνα, Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, 1993.

Λιβιεράτος, Δημήτρης. *Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα (1918-1923) Α' τόμος*, Αθήνα, Εναλλακτικές Εκδόσεις, σειρά: Ιστορική Μνήμη 25, 2018.

Λιβιεράτος, Δημήτρης. *Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα (1927-1931) Από την καταφρόνια μια καινούργια αυγή*, Αθήνα, Κομμούνα/ Ιστορική Μνήμη 5, 1987.

Μαρκουλή, Αθανασία. «Η μεγάλη απεργία του 1929, Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου», *Πρακτικά Ι' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Θορικού - Αττικής*, 28 Νοεμβρίου – 1 Δεκεμβρίου 2002, Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής, Καλύβια Θορικού Αττικής 2004, σελ.329-343.

Μαρκουλή, Αθανασία. *Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου (Γ.Ε.Μ.Λ), η εξέλιξη και η συμβολή της στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας κατά τον 19ο και 20ό αιώνα*, Λαύριο, ΝΠΔΔ Θορικός Δήμου Λαυρεωτικής, 2012.

Μπαμπούνης, Χάρης. «Ιστορική Αναφορά στα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών περιόδου 1928-1936 στα Μεσόγεια και στη Λαυρεωτική», *Πρακτικά Α' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ*

Αττικής, Καλύβια Αττικής, 19,20,21 Οκτωβρίου 1984, Επιμορφωτικός Σύλλογος Καλυβίων, Καλύβια 1985, σελ.141-188.

Μπεναρόγια, Αβραάμ. *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*, Κομμούνα/Ιστορική Μνήμη 4, 1986.

Μπούσχοτεν, Ρίκη Βαν. «Εισαγωγή» στο *Προφορική ιστορία και αντι-αρχεία, Φωνές, εικόνες και τόποι*, επιμ. Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν, Βασίλης Δαλκαβούκης, Ελένη Καλλιμοπούλου, Ένωση Προφορικής Ιστορίας, 2021, σελ.8-29.

Ορφανού, Φωτεινή. «Οι πρώτες εργατικές κινητοποιήσεις στο Λαύριο» *Δοκιμές, Έκδοση Μεταπτυχιακών Φοιτητών*, Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, Τεύχος 7, Άνοιξη 1998, σελ.129-131.

Ορφανού, Φωτεινή. «Η οικονομική πορεία της Γαλλικής Εταιρείας Μεταλλείων Λαυρίου (Γ.Ε.Μ.Λ) τα έτη 1926-1930», *Πρακτικά Θ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Λαύριο Αττικής, 13-16 Απριλίου 2000*, Εταιρεία Μελετών Νοτιοανατολικής Αττικής, Καλύβια Θορικού Αττικής 2008, σελ 129-140.

Παληκίδης, Άγγελος. «Διδακτική της Τοπικής Ιστορίας, Το επιστημολογικό και ιδεολογικό υπόβαθρο της τοπικής ιστορίας», *Πρακτικά σεμιναρίου τοπικής ιστορίας, Δήμος Καβάλας, 27 Ιανουαρίου-22 Μαρτίου 2010*, Καβάλα, 2010, σελ. 13-51.

Παληκίδης, Άγγελος .«Η Τοπική Ιστορία στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών Ιστορίας» στο *Τοπική Ιστορία και εκπαίδευση: Αναπτύσσοντας μια οργανική & αποτελεσματική σχέση μεταξύ τους. Πρακτικά 1ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Τοπικής Ιστορίας και Εκπαίδευσης, Λαμία (22-24 Νοεμβρίου 2019)*, επιμέλεια Γεωργία Παντίδου, Λαμία: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2020, σελ.1-13.

Παπαδημητρίου, Δέσποινα. «Ο αθηναϊκός Τύπος στον 20ό αιώνα, συνέχειες και νέες τάσεις:1922-1974» στο *Ο Ελληνικός Τύπος 1784 έως σήμερα, Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*, επιμ. Λουκία Δρούλια, Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2005, σελ.71-80.

Παπαδόπουλος, Δημήτρης. «Η «άλλη» κληρονομιά: μνήμη, υλικότητα και η τοπογραφία του εμφυλίου στην Πρέσπα», στο Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν και άλλοι (επιμ.) *Μνήμες και λήθη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 171-195.

Παπαστεφανάκη, Λήδα. *Εργασία, Τεχνολογία και Φύλο στην Ελληνική Βιομηχανία, Η Κλωστοϋφαντουργία του Πειραιά, 1870-1940*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2009.

Παπαστεφανάκη, Λήδα. *Η φλέβα της γης, τα Μεταλλεία της Ελλάδας, 19ος – 20ός αιώνας*, Αθήνα, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, 2017.

Πετράκη, Γεωργία. «Το Σωματείο των εργατών – Μεταλλευτών Λαυρίου: 1911-1919», *Πρακτικά Γ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Αττικής, 5-8 Νοέμβρη 1987*, Επιμορφωτικός Σύλλογος Καλυβίων, Καλύβια 1988, σελ. 275-304.

Πετράκη, Γεωργία. «Η μονογραφία μιας απεργίας μέσα από τον εθνικό Τύπο. Η απεργία των μεταλλωρύχων της Καμάριζας το 1896», *Πρακτικά Δ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Αττικής, 30 Νοεμβρίου, 1-3 Δεκεμβρίου 1989*, Επιμορφωτικός Σύλλογος Καλυβίων, Καλύβια Αττικής 1993, σελ. 495-555.

Πετράκη, Γεωργία. *Από το χωράφι στο εργοστάσιο, Η διαμόρφωση του βιομηχανικού προλεταριάτου στο σύγχρονο Λαύριο*, Αθήνα, τυπωθήτω Γιώργος Δάρδανος, 2002.

Πόγκας, Κωνσταντίνος. «Ερευνα για τη διάρκεια της ζωής των κατοίκων του δήμου Λαυρεωτικής από το 1896 μέχρι το 1987», *Πρακτικά Δ' Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ Αττικής, Καλύβια Θορικού - Αττικής, 30 Νοεμβρίου, 1-3 Δεκεμβρίου 1989*, Επιμορφωτικός Σύλλογος Καλυβίων, Καλύβια Αττικής 1993, σελ. 717-726.

Πολύζος, Ιωάννης. «Η πρόκληση της τεχνολογικής και πολιτιστικής επανάχρησης ενός βιομηχανικού μνημείου», *Τεχνολογικό Πολιτιστικό Πάρκο Λαυρίου, Μελέτες και Έργα, 1994-1997*, Αθήνα, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΜΠ, 1997, σελ.4-10.

Portelli, Alessandro. *Τι καθιστά την προφορική ιστορία διαφορετική, Ομιλία, Γραφή και Ανάμνηση*, μτφρ. Βάσια Λέκκα, Αθήνα, Πλέθρον, 2020.

Ραϋμόνδος, Αλβανός. «Κράτος, Τύπος και Εθνική μνήμη. Η επέτειος της 25ης Μαρτίου και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις», στο *Εθνικές Επέτειοι, Μορφές διαχείρισης της μνήμης και της ιστορίας*, επιμ. Χάρης Αθανασιάδης, Πολυμέρης Βόγλης, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2023, σελ.31-51.

Σαλβάνου, Αιμιλία. *Πώς μαθαίνουμε ιστορία χωρίς να τη διδαχθούμε; Ιστορική κουλτούρα, δημόσια ιστορία, ιστορική εκπαίδευση*, Αθήνα, εκδόσεις Ασίνη, 2021.

Στριφτόμπολα, Ελένη. «Μαθήματα δημόσιας ιστορίας από το ελληνικό Κοινοβούλιο», στο *Η Δημόσια Ιστορία στην Ελλάδα, Χρήσεις και καταχρήσεις της ιστορίας*, επιμ. Α. Ανδρέου, Σπ. Κακουριώτης, Γ. Κόκκινος, Έ. Λεμονίδου, Ζ. Παπανδρέου, Ε. Πασχαλούδη Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο, 2015, σελ.239-249.

Φίσερ, Ερνστ. *Τι είπε πραγματικά ο Μαρξ*, Αθήνα, Γλάρος, 1993.

Φλάισερ, Χάγκεν. *Οι πολέμοι της μνήμης, Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος στη Δημόσια Ιστορία*, Αθήνα, Νεφέλη, 2012.

Φουντανόπουλος, Κώστας. «Μισθωτή Εργασία» στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, 1900-1922, Οι απαρχές*, Α΄ τόμος, Αθήνα, Βιβλιόραμα.

Φωκαΐδης, Πέτρος– Χρονάκη, Αλεξάνδρα (επιμ.), «Εισαγωγή», στο των ίδιων *Θέσεις της μνήμης*, Αθήνα, Νήσος, 2016.

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΕΣ ΔΙΑΤΡΙΒΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Ορφανού, Φωτεινή. «Γαλλική Εταιρεία Μεταλλείων Λαυρίου: 1900-1930», διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας, 2002.

Τζόβενου, Αναστασία. « Ιστορία, Μνήμη και Τεχνολογική Ανάπτυξη. Το Τεχνολογικό και Πολιτιστικό Πάρκο Λαυρίου ως χώρος μνήμης, πολιτιστικής παρακαταθήκης και καινοτομίας», Διπλωματική Εργασία, ΠΜΣ Δημόσια Ιστορία, ΕΑΠ, 2025.

ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ

«Εμείς και οι άλλοι...», Δίκτυο Κειμένων, Φάκελος Υλικού, Νεοελληνική γλώσσα, Ινστιτούτο Τεχνολογίας υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», 2025.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

«Αφιέρωμα: Δημήτρης Λιβιεράτος, Πάντα στην υπεράσπιση της σοσιαλιστικής επανάστασης», Οργάνωση Μαχητικού Αντιφασισμού), <https://ormantifa.org/afieroma-dimitris-livieratos/> προσπελάστηκε: 11/6/2026

Βερράρου, Σταυρούλα. «Η φλέβα της γης, εξορύσσοντας την ιστορία», marginalia, αναρτήθηκε: 04/05/2019, <https://marginalia.gr/arthro/i-fleva-tis-gis-exoryssontas-tin-istoria/>, προσπελάστηκε: 17/06/2026.

«Δελτίο Τύπου, η Ελιά του Συρίγου», αναρτήθηκε: 15/04/2024, <https://www.ltcp.ntua.gr/%CE%B4%CE%B5%CE%BB%CF%84%CE%AF%CE%BF-%CF%84%CF%8D%CF%80%CE%BF%CF%85-%CE%B7-%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CE%AC-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%83%CF%85%CF%81%CE%AF%CE%B3%CE%BF%CF%85/>, προσπελάστηκε: 23/06/2026

«Εκδοτικό Ημερολόγιο, Τα μεταλλεία του Λαυρίου», Το Βήμα, αναρτήθηκε: 24/11/2008, <https://www.tovima.gr/2008/11/24/books-ideas/ekdotiko-imerologio-428/>, προσπελάστηκε: 17/06/2026.

Ηρακλής, «Ορφέας Οικονομίδης, αγωνιστής και σπουδαίος δημοσιογράφος», Ατέχνως, αναρτήθηκε: 07/03/2018, <https://atexnos.com/%CE%BF%CF%81%CF%86%CE%AD%CE%B1%CF%82-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B4%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%BD%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AE%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%83%CF%80%CE%BF/> προσπελάστηκε: 27/4/2026

Κατσορίδας, Δημήτρης. «Η Ιστορία της Εργατικής Πρωτομαγιάς: ένα χρονικό», Barikat, αναρτήθηκε: 18/04/2014, <https://barikat.gr/content/i-istoria-tis-ergatikis-protomagias-ena-hroniko/index.html>, προσπελάστηκε: 17/06/2026.

Λαμπρόπουλος, Δημήτρης. «Πιοτρ Κροπότκιν, Ένας αναρχικός πρίγκιπας», The press project, αναρτήθηκε: 08/02/2017, <https://thepressproject.gr/kropotkin-enas-anarxikos-prigkipas/> προσπελάστηκε: 11/06/2026

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

Λουκάς, Στέφανος . «Η δράση του ΚΚΕ στο εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα», Ριζοσπάστης, αναρτήθηκε 18/11/2001, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=1033904>, προσπελάστηκε: 16/03/2026.

Μαρκουλάκης, Μιχάλης. «Γιάννης Κορδάτος, ο ιστορικός του λαού της Ελλάδας», Κατιούσα, <https://www.katioussa.gr/istoria/prosopa-istoria/gianis-kordatos-o-istorikos-tou-laou-tis-elladas/> προσπελάστηκε: 11/06/2026

«Μνήμες Τόπων, Διήμερο φεστιβάλ του ΤΠΠΑ», National Technical University of Athens, αναρτήθηκε: 10/09/2024, <https://www.ntua.gr/en/schools/item/4231-mnimes-topon-diimero-festival-tou-technologikoy-politistikoy-parkou-lavriou> προσπελάστηκε: 29/04/2026

Μπόλαρης, Λέανδρος .«Βιβλιοκριτική: Ελληνικός Κομμουνισμός, Μια διεθνική Ιστορία (1912-1974)», Σοσιαλισμός από τα Κάτω, <https://www.socialismfrombelow.gr/article.php?id=1531&issue=169#gsc.tab=0> προσπελάστηκε: 11/06/2026

Παλούκης Κώστας , «Σχέδιο για μια ιστορία του προπολεμικού εργατικού συνδικαλιστικού κινήματος στην Ελλάδα» workersnet, <https://workersnet.wordpress.com/%CF%83%CF%87%CE%AD%CE%B4%CE%B9%CE%BF-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B5%CE%BC%CE%B9%CE%BA/> προσπελάστηκε: 16/03/2026.

«Σοσιαλδημοκρατία και Κομμουνισμός», Άντον Πανεκούκ», wordpress, <https://coghnorti.wordpress.com/texts/pannekoek-sosialdimokratia-kommounismos/> προσπελάστηκε: 17/03/2026.

Μαρία Πετράκου, *Η απεργία των μεταλλωρύχων του Λαυρίου τον Φεβρουάριο του 1929 μέσα από τον Τύπο της περιόδου.*

«100 χρόνια από την ίδρυση της κομμουνιστικής Διεθνούς», ΚΟΜΕΠ, <https://www.komep.gr/m-article/100-xronia-apo-tin-idrysi-tis-Kommoynistikis-Diethnos/> προσπελάστηκε: 17/03/2026.

«Η πρώτη και η δεύτερη Διεθνής», αναρτήθηκε: 20/09/2009, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=5264276> προσπελάστηκε: 17/03/2026.

«Η πόλη όπου ανδρώθηκε η εργατική τάξη», Ριζοσπάστης, αναρτήθηκε: 24/08/2008, <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=4682183>, προσπελάστηκε: 17/06/2026.

«21 Ιουλίου 1964, η απεργία στην Κλωστοϋφαντουργία Αιγαίων στο Λαύριο», Κίνηση απελάστε τον ρατσισμό, αναρτήθηκε: 17/03/20216, <https://www.kar.org.gr/2016/03/17/21-iouliou-1964-i-apergia-stin-klostoyfantourgia-egeon-sto-lavrio/>, προσπελάστηκε: 17/06/2026.